

NADİR NADİ'NİN SOVYETLER BİRLİĞİ YAZILARI ÜSTÜNE BİRKAÇ SÖZ

BU KİTABIN YAZARI

Gazeteci ve yazar Nadir Nadi, 1908 yılında Fethiye'de doğmuştur. Kurtuluş Savaşı yıllarında ilkokulu ve ortaokulu Ankara Lisesinde okumuştur. Daha sonra Galatasaray Lisesini bitiren yazar, Lozan Üniversitesinde sosyoloji öğrenimi görmüş ve bir süre Galatasaray Lisesi'nde sosyoloji öğretmenliği yapmıştır. Gazeteciliğe çok küçük yaşlarda başlayan Nadir Nadi'nin, «Sokakta Gürültü Var», «Uyarmalar», «Perde Aralığından», «27 Mayıs'tan 12 Mart'a» adlı kitapları vardır. Özellikle «Perde Aralığından» adlı kitabı ve fıkralarıyla Türk aydınları arasında çok tutulmuş ve sevilmiştir.

Nadir Nadi halen Cumhuriyet Gazetesinde-başyazardır.

1917 ihtilâlinde 18 yıl sonra 1935 yılı sonunda Nadir Nadi Sovyetler Birliğine Cumhuriyet Gazetesi adına gitti. Orada dönüşünde gözlemlerini yazdı. Nadir Nadi o zamanlar ne Cumhuriyet Gazetesinin başyazarıydı, ne de böyütesine büyük bir ünü vardı. Nadir Nadi o zamanlar çok gençti, insan tarihinin en büyük ihtilâllerinden birisi de çok gençti. Nadir Nadi çok iyi yetişmiş, kültürlü bir kişiydi. Genç ihtilâl de bütün hazırlıklarını bitirmiş, başındaki tekmi belâları savmış, olumlu büyük bir çalışmaya yönetmişti. Nadir Nadi'nin Sovyetler Birliğine gittiği sıralar ihtilâl olumlu meyvelerini veriyordu.

Nadir Nadi'nin 1935 yılı sonunda yaptığı ve 1936 yılı başında yayınladığı röportajları bir kere bundan on iki yıl önce, bir de şimdi okudum. Cumhuriyet'in Yazı İşleri Müdürü Cevat Fehmi Başkut bir gün bana dedi ki: «Madem ki röportaj yazarlığını meslek haline getirmek istiyorsun, senden önce röportaj yapmışların yazılarını okumalısın, örneğin Nadir Nadi'nin Sovyetler Birliği röportajını oku. Genç bir röportaj yazarı bu röportajlardan çok şey öğrenir.» dedi. Ben de açtım, okudum.

Bundan on iki yıl öncesi düşünce özgürlüğü bakımından Türkiye karanlıktaydı, Sovyetler Birliği üstüne böyle olumlu yazıların nasıl yazıldığına, nasıl yayımlandığına şaşıttım. Nadir Nadi'nin yazıları kişiliği, yüreği, akli olan bağımsız bir insanın yazılarıydı. Türkiye basınında bu yazılar nasıl çıkmıştı? Düşüncemi Cevat Fehmi Başkut'a açtım. Dedi ki: «O yazılar Atatürk devrinde yazıldı ve yayımlandı. Atatürk kişiliğe saygı duyan bir insandı. Her yönüyle bağımsızlıktan yanaydı. Bağımsız bir insantın, bir gazetecinin yazıları onun devrinde hiç bir yasağa uğramazdı.»

«Ararat Yayınevi» Nadir Nadi'nin yazılarını «İlki Sovyet Rusya» başlığı altında yayınlamak isteyince yazıları yeniden okudum. Ve bir daha sevdim. Hiç bir ön düşüncesi olmadan Nadir

BU KİTABIN YAZARI

Gazeteci ve yazar Nadir Nadi, 1908 yılında Fethiye'de doğmuştur. Kurtuluş Savaşı yıllarında ilkokulu ve ortaokulu Ankara Lisesinde okumuştur. Daha sonra Galatasaray Lisesini bitiren yazar, Lozan Üniversitesinde sosyoloji öğrenimi görmüş ve bir süre Galatasaray Lisesi'nde sosyoloji öğretmenliği yapmıştır. Gazeteciliğe çok küçük yaşlarda başlayan Nadir Nadi'nin, «Sokakta Gürültü Var», «Uyarmalar», «Perde Aralığından», «27 Mayıs'tan 12 Mart'a» adlı kitapları vardır. Özellikle «Perde Aralığından» adlı kitabı ve fıkralarıyla Türk aydınları arasında çok tutulmuş ve sevilmiştir.

Nadir Nadi halen Cumhuriyet Gazetesinde-başyazardır.

1917 ihtilâlinde 18 yıl sonra 1935 yılı sonunda Nadir Nadi Sovyetler Birliğine Cumhuriyet Gazetesi adına gitti. Vö dönüşünde gözlemlerini yazdı. Nadir Nadi o zamanlar ne Cumhuriyet Gazetesinin başyazarıydı, ne de böyütesine büyük bir ünü vardı. Nadir Nadi o zamanlar çok gençti, insan tarihinin sn büyük ihtilâllerinden birisi de çok gençti. Nadir Nadi çok iyi yetişmiş, kültürlü bir kişiydi. Genç ihtilâl de bütün hazırlıklarını bitirmiş, başındaki teknil belâları savmış, olumlu büyük bir çalışmaya yönetmişti. Nadir Nadi'nin Sovyetler Birliğine gittiği sıralar ihtilâl olumlu meyvelerini veriyordu.

Nadir Nadi'nin 1935 yılı sonunda yaptığı ve 1936 yılı başında yayınladığı röportajları bir kere bundan on iki yıl önce, bir de şimdi okudum. Cumhuriyet'in Yazı İşleri Müdürü Cevat Fehmi Başkut bir gün bana dedi ki: «Madem ki röportaj yazarlığını meslek haline gotimek istiyorsun, senden önce röportaj yapmışların yazılarını okumalısın, örneğin Nadir Nadi'nin Sovyetler Birliği röportajını oku. Genç bir röportaj yazarı bu röportajlardan çok şey öğrenir,» dedi. Ben de açtım, okudum.

Bundan on iki yıl öncesi düşünce özgürlüğü bakımından Türkiye karanlıktaydı, Sovyetler Birliği üstüne böyle olumlu yazıların nasıl yazıldığına, nasıl yayınlandığına şaşıttım. Nadir Nadi'nin yazıları kişiliği, yüreği, aklı olan bağımsız bir insanın yazılarıydı. Türkiye basınında bu yazılar nasıl çıkmıştı? Düşüncemi Cevat Fehmi Başkut'a açtım. Dedi ki: «O yazılar Atatürk devrinde yazıldı ve yayınlandı. Atatürk kişiliğe saygı duyan bir insandı. Her yönüyle bağımsızlıktan yanaydı. Bağımsız bir insartın, bir gazetecinin yazıları onun devrinde hiç bir yasağa uğramazdı.»

«Ararat Yayınevi» Nadir Nadi'nin yazılarını «İki Sovyet Rusya» başlığı altında yayınlamak isteyince yazıları yeniden okudum. Ve bir daha sevdim. Hiç bir ön düşüncesi olmadan Nadir Nadi Sovyetler Birliğini dolaşıyor ve izlenimlerini yazıyor. Gözünden de hiç bir şey kaçmıyor. Yazılarında yerleşmekte olan bir ihtilâlin yapıcı gücünün nabzı atıyor. «Sovyetler Birliği röportajlarını okuduktan sonra bugünkü Sovyetler Birliğini düşünmek güç oümasa gerekti. Öylesine saalejm bir gözlem, öylesine derinden bir kavrayış... Bugünkü Nadir Nadi'y; de düşünmek zor olmasa gerekti. Çok kullanılmış bir sözdür ama. Nadir Nadi için kullanılırsa aykırı kaçmaz, o yüreji ve cikî birleş t i mi iş bir kişidir. Yani kurutan bir dünyaya sevgi duyuyor, onun başarısını candan istiyor. Sevgisi ve candan başarı dileği özel bir düşünceden dolayı değil. Sadece yeni bir dünyaya, yeni insanlara, yapıcılığa duyulan bağımsız bir insanın sevgisidir bu sevgi. Nadir IMc|di övgüde de yergide de aşırılıktan titizlikle kaçmıyor. Yazılarda doğru olmaya, doğru görmeğe aşırı bir gayret seziliyor. Sovyetler Birliği yazılarının başka bir özelliği de, bu röportajlar bir adamın günlüğüne benziyor. Günlük havası yazılara ayrı bir özellik, bir içtenlik, başkalık, güzel bir hava kazandırıyor. Yazıları

okuyup bitirdikten sonra insanların böyle candan bir dinamizmi olmasaydı, Sovyetler Birliği zor olurdu, diyor insan. Nadir Nadi'nin yalızsrınm doğruluğunu, içtenliğini hem yazıların kendisi, hem de zaman tanıklıyor. Böyle bir sonuçla karşılaşmak bir yazar için büyük bir mutluluktur.

Tam otuz yıl sonra Nadir Nadi Sovyetler Birliğine ikinci kere gitti ve gene izlenimlerini Cumhuriyet Gazetesine yazdı. Artık ihtilâl istediğini yapmış, ihtilâlin devleti yeryüzünün en büyük iki üç devletinden bîrisi olmuştu. İhtilâlin büyük d?vl»-ti dünya için de. Nadir Nadi için de meraka değer bir konuydu. Hele Nadir Nadi için ayrı bir özelliği vardı, otuz yıl önce Artık Nadir Nadi de usta, olgun, ünlü bir yazardı.

1965 röportajlarında da Nqdir Nadi'nin o aktı ve yüreği birleştiren yazarlık huyunu görüyoruz. Bu yazılar da bir içtenlikli, iyi niyetli, sıcak yürekli bir insanın günlüğüne benziyor. Buradaki gözlemlerde de kılı kırk yaran, bağımsız, kişiliği ağır basan adgını butuyoruz.

Sovyetler Birliğini anlamak, öğrenmek isteyenler otuz yıl arayla yazılmış bu iki gözlemi okumalıdır. Yeni bir dünyanın nasıl kurulduğunu anlayacaklardır.

Nadir Nadi'nin «İki Sovyet Rusya» adlı kitabı geri kalmış ülke aydınlarının ellerinden düşünmeyecekleri kitap olmalıdır.

Röportaj yazarlığında başlıca özellik önce görmek, anlamak, sonra da göstermek, anlatmaktır. Zor bir işti. Onun için Nadir Nadi'nin, bu usta, olgun, kültürlü kalemin yazılarını genç gazetecilere ve yazılara salık veririm. İyi yetişmelerine yardım eder. Nadir Nadi'nin Sovyetler Birliği yazıları namuslu bir insanın, nanuslu bir yazarın da tanığıdır.

12 Haziran 1967 Yaşar KEMAL

SOVYET RUSYA

1935

ODESSA YOLUNDA..

«Bütün Rusya'ların imparatoru» ortadan kalkalı on sekiz seneyi geçti. O zamandanberi Sovyetler Birliği rejimine dair her dilde, doğru yanlış yüzlerce kitab basıldı, binlerce makale yazıldı, konferanslar verildi.

Böyle olduğu halde «Rusya» kelimesini duyduğumuzda hâlâ içimizi sonsuz bir merak sarıyor; geniş ufuklu Steplerin ardındaki yeni dünyayı görmek anlamak hırsıyla rahatımızı kaçırıyoruz.

★

* *

Gruzia vapuru yirmi dört saattenberi Karade-nizin dalgalarıyla güreşmekte. Nerede ise akşam olacak. Hava karardıkça gökle denizi birbirinden ayır-detmek güçleşiyor. Gözlerim ufukta; Rus toprağının ışıklarını arıyorum.

Rus toprağı!

Dün akşam Galata rıhtı mından bu geminin merdivenlerine ayak bastığımdanberi bunu düşünüyorum. Rus toprağını uzaktan olsun biran evvel görmek merakı içindeyim. Bilmem beni fazla aceleci mi bulacaksınız?

◆

* *

Fakat demiryolu arabasiyle gemi arasında bir fark olduğunu biliriz. İstanbul'dan Ostende'a giden

bir tren, her hudud başında bir milliyet değiştirir; Bulgaristan'da Bulgar, Yugoslavya'da Yugoslav, İtal-yada İtalyan olur. Halbuki dünyayı dolaşan bir gemi daima bayrağını taşıdığı memleketin havasiyle örtülüdür.

Gruzia'ya girerken işte bu havayı arıyorum.

*

* *

Karşımda înturist'in yaptırdığı renkli, güzel bir reklâm, Meşhur Fransız artistlerinden Marie Bell'in imzasını taşıyan birkaç satır üzerinde şunları okuyoruz :

«Buna sadece bir seyahat denemez. Bu, yeni bir dünyada yapılan bir seyahattir!»

Yeni bir dünya!

Bugün Rusya'da yirmi, yirmi beş yaşlarında milyonlarca adam var ki Çarlık devrini görmediler, o devri bilmiyorlar, tanımıyorlar.

Lenin inkilâbı ilk neslini yetiştirdi.

★

★ *

Birinci mevki yemek salonunun en görünecek bir yerinde Lenin'in fotoğraftan büyütülmüş, renkli bir resmi. Bürosunda Pravda gazetesini okuyor. Ressamın fırçası, Lenin'in çehresinden, fotoğraf makinesinin zaptettiği lüzumsuz teferruatı silmiş. Önümüzde açık aliliyle, kuvvetli bakışlariyle, az yetişen insanlardan birinin hayali duruyor.

Yalnız, teferruatı silip anahatları meydana vuran bu tabloda bir nokta göze batıyor :

Lenin'in kol düğmeleri.

Evet, fotoğraf makinesinin bile ihmal ettiği bu küçük şeyi dalgın gözlere gösterebilmek için ressam epey boya ve daha ziyade emek sarfetmiş.

Neden acaba?

Cevabını kendi kendime veriyorum: Çünkü Le-nin'in kol düğmeleri, burjuvaların çoğunda olduğu gibi kıymetli bir madenden veya yarı kıymetli bir taştan değil de ondan... Leain'in kol düğmeleri en adi cinsindedir. Bunu böylece göstermek için sar-fedilen gayreti pek öyle lüzumsuz bulmıyalım:

Kişiyi yapan kıyafetidir.

★

**

Vapur çok tenha. Yolcu olarak iki Rus ailesi bir Türk diplomatı, bir de ben varız. Yemek salonunda, kaptanın sofrası yolculardan daha kalabalık. Kaptan ve yanındakiler, etraflarına pek aldırmandan yüksek sesle konuşuyorlar, gülüşüyorlar. Sofrada hizmet eden garsonların tavrı çok mütevazî. Temiz elbiseleriyle ortalıkta beyaz gölgeler gibi dolaşıyorlar. Herkesi memnun etmek için yürekten çalıştıkları belli. Onlarda ne Fransız garsonlarının küstahlığı, ne de İtalyanların sırnaşıklığı görülüyor, basit, babacan adamlar. Bir kusurları var, yabancı dil bilmiyorlar. Ve dündenberi benim mimik kabiliyetim sıkı bir imtihan altında. Sonra bu babacanlan «garson» diye çağırıyoruz. Çünkü Rusya'da herkes tovarış'tir.

Tovariş, yani arkadaş, yoldaş,

i Ateşçilikten garsonluğa, çarkçılıktan kaptanlığa terfi edebilirsiniz, fakat sadece bir tovarış'siniz.

Bu kelime bana Jean Deval'in bir piyesini hatırlattı. Tovariş, tiyatro edebiyatında yer tutacak olan güzel eserlerden biridir. Deval, bu eserinde vatan sevgisinin, sınıf ihtiraslarını ortadan kaldıran bir kuvvet olduğunu, san'atkârane bir şekilde iddia eder.

Asil bir aileye mensub karı - koca iki Rus mülteci; beraberlerinde getirdikleri mücevherleri birer birer satmak suretiyle Paris'te oldukça sefil bir hayat geçirmektedirler. Üzerlerinde Çarın akrabalarından bir prene ait birkaç milyonluk bir çek var. Herşeyleri bittiği zaman, o emaneti sarfetmektense, hizmetçilik yaparak hayatlarını kazanmayı tercih ediyorlar. Bir meb'usun yanındadırlar.

Derken bir gün Sovyet Rusya'dan Parise bir diplomat geliyor, ödenmesi zamanı gelen bir istikraz meselesiyle uğraşacak. Bu diplomat, hükümet nezdinde mühim bir nüfuzu olan meb'usu evinde ziyaret ediyor. Orada eski asilzadeleri görüyor, tanıyor. Diplomat, onlarda kıymetli bir çek bulunduğundan haberdardır. Onu alabilirse, istikrazın tediyesi meselesi kolayca halledilecek, istiyor.

Neticede, uşaklık ve hizmetçilik yapan asilzadeler, kendileri sarfetmeğe cesaret edemedikleri yabancı bir parayı Rusya'ya karşı besledikleri sevginin hızıyla diplomata veriyorlar.

Tovariş!

*

**

Dalgalar kesildi. Uzakta ışıklar görünüyor Odessa'nın önündeyiz.

ODESSA

Vapurun rıhtıma yanaşması uzun sürmedi. Fakat daha İstanbul'dan dört beş saatlik bir rötarla ayrıldığımız için yirmi üç buçukta kalkan Odessa-Moskova trenini kaçırdık.

Artık yarm akşama!

İnturist benimle meşgul olmak üzere vapura birini göndermiş. Bu, basit fakat temiz giyimli, yirmi beş yaşlarında, sarışın bir genç kız.

Bir seyyah rehberinin kadın, hele genç kız olması, yabancılara ilk önce tuhaf geliyor. Fakat hemen alışmak lâzım. Burada iş bakımından kadınla erkek arasında hiç bir fark yok. Çalışmak hak değil, vazife, istisnasız, herkes için vazife.

Kızla beraber otomobile bindik, beni otele götürüyor. Gümrük salonunun önünden geçerken, asker kıyafetli biri geldi. Bu da bir kadın. Eşyalarımın muayene edilip edilmediğini sordu. Rehberimin verdiği teminata rağmen, vapurda gümrük memurları tarafından bavullarımın üzerine yapıştırılan kırmızı kontrol kâğıdlarını ayrı ayrı ve dikkatle gözden geçirdikten sonra «gidebilirsiniz» gibi bir işaret verdi. Ayrıldık. Yanımdaki kıza döndüm :

— Demek artık Rusya'dayız!

Dedim. Ciddî bir tavırla beni tashih etti:

— Sovyetler Birliği deseniz daha iyi olur! dedi

Evet, Sovyetler Birliği.

Zaten tabir doğru olsaydı bile onu burada kullanmam gene yanlıştı. Öyle ya burası Ukrayna; Sovyetler Birliğini teşkil eden cumhuriyetlerden bin. Uzun asırlar Polonyanın himayesinde Osmanlı padişahlarına ve Kırım hanlarına karşı Slavlığı müdafaaya çalışan Ukrayna!

*

* «

Muntazam, fakat تنها sokaklardan geçiyoruz. Saat henüz gecenin on biri olduğu halde ortada ancak tektük, kürklere, gocuklara sarılmış insanlar dolaşiyor. Bu saatte İstanbul sokakları biraz daha canlıdır galiba.

*

* *

Londra otelinde bana şahane bir daire verdüler. Çok büyük bir salonum var. Mobilya biraz Rus tarzını hatırlatıyor. Arkalığı yüksek, koltuklar. Duvarda eskiden kalma, yağlıboya bir tablo. Yazı masasında, üzerine mum dikilmiş şamdanlar var.

Çoktandır eski zaman ışığına hasretim. Mumlan yaktım, elektrikleri söndürdüm ve masanın başma geçtim.

Ortalığa bir heybet geldi. Eşyalar daha büyük, mesafeler daha uzun. Ve bu masanın başında, şamdanların titrek ışığı arasında oturan ben, evham getiren korkak bir Çara benziyorum!

Duvardaki resim, nerede ise canlanacak, çerçevesinden fırlayıp önüme dikilecek. Koltukların arkasında, gizlenmiş adamlar var gibi. Duvardaki gölgeler, uzayıp kısalıyorlar.

Elektrik düğmesini çeviriyorum. Oh dünya varmış!

Bir gazetecinin fantezi yapması doğru değil.

*

* «

Şehri geziyoruz. Opera, İhtilâl müzesi, Stadyum, Richelieu'nün heykeli; Lenin, Lassal, İtosa Luxemburg caddeleri; daha ötede liman denilen çamur banyoları.

Sinema şeridi hızıyla önümden geçen bu manzaralardan iki gün sonra hangisini hatırlayabileceğim?

Gözüm halkta. Ona bakıyorum. Onu duymak istiyorum.

Sokaklarda büyük bir kalabalık görülüyor. Mağazaların vitrinleri pek zengin değil. En göze çarpan şey her tarafta kadın işçinin bolluğu. Tramvay vatmanları —herhalde bunlara vatman dememek lâzım —, biletçiler, satıcılar, sokak süpürücüleri, yüzde doksan kadın. Polislerden, belediye memurlarından da kadın olanlar var.

Halk şık giyinmiyor. İpekli çorab yok gibi. Fakat herkesin sırtında kaim paltolar, ayaklarında sağlam çizmeler var. Kadınlar —sokak süpürenler de dahil— ellerinden geldiği kaaar iyi kötü boyanmağa gayret ediyorlar. Yalnız, yüzlerde bir hüznün, bir neşesizlik farketmemek kabil değil.

Şu sağlam yapılı ihtiyar neden böyle mahzun duruyor? Bu güzel genç kızın nesi eksik? Karşı kaldırımında, ikişer, ikişer sıraya dizilmiş mektebden dönen çocuklar niçin gülüşmüyorlar?

Onları susturan mı var?

Üşümedikleri, açlık ve sefalet çekmedikleri yüzlerinden belli oluyor.

O halde nedir bu surat?

Bana kalırsa neşesizliği buraya mahsus birşev sanmak yanlış olur. Sanki İstanbul'da daha mı çok gülüyoruz? Viyana'da, Berlin'de, Paris'te pek mi eğleniyorlar?

Somurtkanlık, devrimizin hastalığıdır.

* *

Ne de olsa bu halkı daha iyi tanımak, daha iyi anlamak lâzım. Fakat bilmem on beş yirmi günde ne yapılabilir?

Lenin'in Maksim Gorkiye söylediği söz meşhurdur :*«Küsyay'ı o kadar az tanıyorum ki... Simbrisk'-de, Kazan'da, Petersburg'da buldum ve birkaç sürgün yeri gördüm. İşte hemen hepsi bu!!»

168 milyonu on beş günde anlamağa kalkmak olmaz.

Onun hakkında doğruya yakın bir fikir edinebilsek.

UKRAYNA OVASINDA

Odessa - Moskova yolu ekspresle kırk altı saat Hürüyor. On sekiz saattenberi yoldayız. Daha Kief'e gelmedik. Ukrayna ovası bitmek tükenmek bilmiyen bir düzlük.

Vagonun penceresinden etrafı seyrediyorum. Bu yerler bana hiç yabancı değil. Sanki buralardan birçok defalar gelip geçmişim. Haritaların ve coğrafya derslerinin hayalimde, hakikati olduğu gibi can-landırabildiklerini ilk defa olarak görüyorum.

Üzerinden silindir geçirilmiş gibi, gözün alabildiğine düz bir ova.

Ve içine dünyanın sığabileceği geniş bir ufuk.

Tren ümitsiz, kısık sesler çıkararak şimale doğru ilerliyor. Bütün gayretine rağmen bir türlü yenediği bu mesafe sanki onu hırslandırıyor. Sarsılıyor.

Hatboyunda sık sık köylere rastlanıyor. Rus köylerinde fazla bir hususiyet yok. Bulgar köyleri, Sırb köyleri gibi kerpiçten yapılmış, damlan saman örtülü Slav stilinde evler.

Toprak hemen baştanbaşa işlenmiş. Halk çalışıyor. Yüzler sıhhatli ve neş'eli. Odessa'daki hüznü kalmadı artık.

Köylülerin şehirlilere nazaran daha kolay mes'-ud olduklarını söylemek doğru bir görüşür. Tabiat-ten uzaklaşmak insanı bedbaht ediyor. Bunu hepimiz biliyoruz amma aldırış eden kim? Jean Jacques Ro_-usseau yüz elli sene evvel «Retoumons à la Nature» diye bağırdığı zaman dinliyen oldu mu?

Tabiatın içinde yaşayanın neş'elenmesi için doymaları ve ısınmaları kâfi geliyor, işte sabahtan-beri gördüğüm binlerce insan! Hepsi tok, hepsi kaim ve sağlam giyinmiş. Buradaki köylülerden birinin

sırtından bizim üç köylümüze elbise çıkacağını tahmin ediyorum.

Sürü sürü istasyonlardan geçiyoruz. Fakat hiçbirinin ismini okuyamıyorum. Rus harfleri, bir camın tersinden görünen lâtin harflerini andırıyor. Onları hecelemeğe uğraşırken, lokomotif tiz sesiyle, hırçın bir ilkmekteb muallimesi gibi haykırarak beni kulağımdan tutup sürüklüyor.

★

★ *

Denizden ve cenubdan uzaklaştıkça karm yüksekliği de artıyor. Odessada ve civarında fazla bir soğuk yoktu. Şimdi ortalığı feci bir beyazlık kapladı. Tren, kefene sarümiş bir yılan gibi karların arasında didiniyor.

Arada bir çam ormanlarına raslıyoruz. Ormanlar sıklaştıkça köy evlerinin biçimi de değişti. Artık kerpiç yerine tahtadan kulübeler görünüyor.

Bu kulübelere Ruslar Izba diyorlar. Bizim izbe olacak.

Fakat Rus îzbaları pek öyle izbe şeyler değil. Bunlar rahat, manzarası gözü okşayan hakikî köy evleri.

TOPRAĞI NASIL İŞLİYORLAR?

Odessa - Moskova yolundaki ikinci günümüz. A-ijjiği yukarı İstanbul'la Vıyana arası kadar uzun bir yol yaptık. Fakat daha Rusya'nın merkezinde bile değiliz. Avrupada, altı saatte bir hudud değiştirmeye alışmış olanları bu genişlik biraz şaşırıyor.

Her taraf kurşun renginde. Güneş görünmüyor. Düzlükte yuvarlanan trenin, şimale doğru tırmandığını kar tabakasının gittikçe yükselmesinden anlıyoruz.

*

**

Bu kar tabakasının altında yüz yetmiş milyon insanın bir senelik yiyeceği yatıyor : Ekin.

Çarlık zamanında, Rusya'da toprakla doğrudan doğruya alâkadar üç sınıf vardı. Mujikler, kulaklar ve toprak sahipleri.

Mujikler, ki ekseriyeti teşkil ediyorlardı, 1917 .senesine kadar köleden hemen hemen farksızdılar; kulaklardan ve toprak sahiplerinden mürekkebi bir ekalliyetin elinde eziliyorlardı.

ihtilâl, Darwin'in evolution nazariyesini boşa çıkardı. Cemiyet, hiçbir ara basamakta nefes almağa lüzum görmeden altkattan üst kata, kölelikten efendiliğe yükseldi.

◆

Bugün Sovyet Rusya'da tatbik edilen ziraî istihsal sistemlerini gözden geçirirsek, yalnız nazariye ile uğraşanlarımız biraz şaşıracaklardır. Ziraî sistemler hangi hedefe doğru ilerliyorlar? Bunu satırların arasında çıkarmağa çalışalım.

Bir defa toprak doğrudan doğruya devlete aittir. Ziraî sistemler ferdle toprak arasında değil ferdle devlet arasındaki bağları gösteriyorlar.

Rusya'da toprağı işletme hususunda ferdle devlet arasındaki münasebetlere dair başlıca üç sistem sayabiliriz :

1 — Ferdî İstihsal.

Bu tabir, komünizmi yalnız kitaptan okuyanlara ilk bakışta oldukça tuhaf gelecek. Fakat hemen söyleyeyim ki bu sistem muvakkat bir sistemdir: rejimin ilk senelerinde Lenin tarafından çıkarılan (Yeni ekonomi politik) in son izleri sayılabilir.

Ferdî istihsal sistemi muntazam bir metod dahilinde yavaş yavaş ortadan kaldırılıyor.

Bu sistemi kısaca şöyle tarif edebiliriz: Ferd, toprağı kendi hesabına işletmekte serbesttir. Fakat miktardan mahsulden önce bildirilen ve gündend güne artan havalaya sığmayacak kadar ağır vergileri ödemeğı gözüne almalıdır.

2 —■ Sovhoz.

Doğrudan doğruya devletin idare ettiği ziraat mntıkalan. Köylü, gündeliğini hükümetten alan bir ainedir.

Bugün Rusya'da, üzerinde ziraat yapılan toprakların yüzde on yedisi bu şekilde işletiliyor.

3 — Kolhoz.

Ziraî istihsal sistemlerinin başlıcası. Toprak üzerinde yaşayan topluluğa hükümet tarafından kiralanmıştır. Bunlara lâzım olan ziraat âletleri gene hükümet tarafından ödünç olarak verilmektedir. Hükümet, mahsul üzerinden alacağı bir sene evvel Kolhoz'a bildirir. Geri kalan kısım Kolhoz namına satılır ve elde edilen para gündeliklere ayrılır.

Kolhoz azalarından her biri bir sene içinde kaç gün çalışmışsa o kadar gündelik alır.

Sovyet Rusya'da ziraat sahasının yüzde yetmiş beşi bu sistemle işletiliyor.

Fakat bu sisteme bağlı iki şekil daha var :

A — Artel.

Köylüye - Kolhoz azasına - üzerinde istediğı gibi çalışacağı bir miktar toprak veriliyor. Köylü

buradan elde edeceği mahsulü kendi hesabına satmakta serbesttir. Hatta bu mahsul üzerinden hükümet kendisine krediyle hayvan da veriyor (propriete pri-vee).

B — Komuna.

Komünizme en yakın olan sistem. İstihsal edilen mahsulden hükümetin payı çıkarıldıktan sonra geri kalan kısım (Kolhoz'da olduğu gibi) topluluk namına satılıyor. Fakat bu, sistemin Kolhoz'dan farkı, satış sonunda yapılan taksimde daha rationnel bir usul kullanılmamdadır. Satıştan, herkes çalıştığı günlere göre değil, ihtiyacına göre istifade ediyor.

Misal: Beş çocuklu bir adamla hiç çocuğu olmı-yan bir adam aynı miktarda ve aynı derecede çalışmışlardır.

Satış sonunda beş çocuğu olan adam, hiç çocuğu olmıyana nazaran daha büyük bir hisse alacaktır.

*

* *

Sovyet Rusya'da tatbik edilen bütün ziraî istihsal sistemlerini kısaca gözden geçirdikten sonra, henüz tecrübe devresini geçiren bu sistemlerin günden güne Komunaya doğru terakki edeceklerini ve ileride bir gün orada birleşeceklerini düşünebiliriz.

Fakat aldanırız.

Çünkü bütün sistemlerin tuttıkları yol socialis-me integrali temsil eden Komuna değil, komünizmle daha az bağı olan Artel şeklindedir.

işte nazariyecileri şaşkırtacak olan evolution budur.

Stalin Yoldaş Artel sistemini şöyle müdafaa ediyor :

«Marxism'i kayıdsız, şartsız bir müsavat olarak telâkki edenler, Marxism'i anlamayanlardır. Tabiatte müsavat yoktur. Marx böyle birşey iddia etmiyor. Biz, çalışanları eserlerinin kıymetine göre mükâfatlandırmağa gayret ediyoruz. ■»

MOSKOVA

Kalabalık, gürültülü bir istasyon, iki gündən-beri, hareketsiz kalan ayaklarımı karın üzerinde güçlükle kımlıdatıyorum.

Beni karşılamağa gelenlerle küçük bir merasim yapıyoruz. Bir iki dost, bir gazeteci, Yabancı Memleketlerle Kültür Münasebetleri Cemiyetinden bir kadın Yoldaş.

Moskova'nın biricik akşam gazetesinin muhabiriyle konuşuyoruz :

— Türkiye'nin en tanınmış gazetesinin mümessilini aramızda görmek bizi çok sevindirdi.

Nazik arkadaşına teşekkür ediyorum.

— Moskova da çok kalacak mısınız?

— iki hafta kadar.

— Ne yapacaksınız?

— Gezeceğim, göreceğim, mülâkatlar yapacağım.

— Daha ziyade hangi sahada meşgul olacaksınız?

— Bazı İçtimaî mevzular üzerinde çalışmak istiyorum.

*

* *

Gardan çıkıyoruz. Taksi, geniş ve az ışıklı cal-delerden bizi otele götürüyor. Saat henüz dokuz gelmemiş. Fakat etraf تنها.

İlk bakışta Moskova boşalmış bir şehre benziyor. Yanımdaki arkadaşlarım buradaki nüfusun dört milyonu aştığını temin ediyorlar. Harbden evvelisine nazaran iki misli.

. *

* *

O halde burada çalışılıyor.

★

* *

İlk göze çarpan şeylerden biri de ışıklı reklâmların hemen hemen yok denecek kadar az olması.

Aspirinden otomobile, piyango gişesinden Emlâk Bankasına kadar rengârenk ilânlara alışmış olan gözlerimiz onların birdenbire yok olmasını yadırgıyor.

Karla örtülü, تنها ve geniş caddeler korkunç bir yarıkaranlık içinde uyuyorlar.

Reklâmların azlığı, ferdî teşebbüsün olmamasından ileri geliyor. Kim kiminle rekabet edecek?

Burada aspirini de, otomobili de devlet yapıyor. Otelleri devlet işletiyor, sinemaları, tiyatroları yalnız devlet oynatıyor.

*

**

Burada ferd sadece passif bir ameledir. Başında bulunduğu işte menfaati veya mes'uliyeti olanların sayısı pek az.

◆

**

Trende yorulmuşum, sabahleyin biraz geç kalktım. İlk işim eve yazmak üzere kartpostal aramak oldu. Yok. Bu işle meşgul olan kız saat bilmem kaçtan kaçta kadar otelde bulunmuş. Bari mektub yaza jam dedim, pul istedim. O ia yok. Bütün bu işlere aynı kız bakarmış.

•*

**

Daha iyi neticelerin elde edilmesi için Sovyet Rusya'da ferdin menfaatiyle cemiyetin menfaatlerini birleştirmek yolunda ciddî surette çalışılıyor Kırım'daki kömür madenlerinden birinde işletme şefi olduğunu söyleyen burada tanıdığım Yoldaş Jozef Ben-der bana izahat verdi :

— Stahanof hareketi bu yolda atılmış mühim bir adımdır. Ağır sanayide tatbik edilen norma usulünü umuma teşmil etmeği düşünüyoruz. Norma'yı başaran, yani vasatı istihsal kabiliyetini gösteren işçiler normal gündeliklerini alırlar. Bunu aşanlara, norma'dan yüksek bir netice elde edenlere, gösterdikleri kabiliyete göre primler verilir. Norma'ya va-ramıyanların gündeliklerini keser, hatta işten çıkarırız.

Şimdi, Stahanof'un bulduğu usulle vasatı istihsal kabiliyeti yükselmiştir. Meselâ bir amele normal olarak günde yüz kilo istihsal ediyorsa bu usul sayesinde yüz yirmi kilo yapabilecektir.

Birçokları Stahanof usulünü teknik bir icad, bir keşif sanıyorlar. Ta İngiltereden mektup yazarak bunun sırrını bildirmemizi istiyen maden sahipleri oluyor. Halbuki bu ne bir icaddır ne de bir keşif. Bu sadece bir organisation ve disiplin meselesidir.

*

★ *

Stahanof hareketiyle alâkadar oldum ve daha birçok kimselerle görüştüm. Lehte aleyhte, her kafadan bir ses çıktı.

Kırımaya kadar gidip yerinde tetkikat yapan Manchester Guardian gazetesinin muhabiri şöyle diyor :

— Bu işçiyi istismar için yeni bir usuldür. Vasatı istihsal seviyesi yükseldiğinden dolayı amele normal gündeliğini alabilmek için daha fazla bir gayret sarfetmeğe mecbur oluyor. Prim alanların

sayısı ise tabîî eskisine nazaran daha azdır. Bu işten kâr eder hükümettir.

Başkaları bunun tamamıyla aksini iddia ediyorlar, işçinin hiçbir şekilde zarar görmediğini, büâ-kis mesleğinde inkişaf çareleri bulunduğunu söylüyorlar.

Ne olursa olsun Stahanof usulü Rusyanın sanayileşme hareketine bir hız vermiştir. Beş senelik plâmn vaktinden evvel tatbik edilmiş bulunacağını düşünebiliriz.

İHTİLÂL MÜZESİ

Müze, tarihin canlandığı yerdir.

Bugüne kadar tarih, kullanılmış eşyalarla canlandırılıyordu. Yırtık pantolonlar, kanlı ceketler ve paslanmış silâhlarla dolu bir salonu dönüp dolaştıktan sonra «müzeyi gördük!» diyorduk.

Bu usul eskimiştir.

Evet, eski eşyalarla döşenmiş bir «dört duvar arası» bize geçmişi belli belirsiz sezdirenen bir perde vazifesini görebiliyor. İçimizde, aradığımız zamanın temposunu vuran bir ses duyuyoruz. Fakat bu sezîş ve bu duyuş daima eksik kalıyor. Çünkü, birşeyler duyuyorsak ta çok şey öğrenmiş olmuyoruz

Zamanımızın mütehassısları bu eksîği tamamladılar. Yakm tarihi canlandıran müzeler artık bir antikacı dükkânı olmaktan çıkmışlardır. Bugün müze deyince gözümüzün önün2 bir kitab geliyor.

Ve her kitabda olduğu gibi bu kitap da da bilgi ve san'at arıyoruz.

Okuyoruz, öğreniyoruz.

Tenkid edebiliyoruz.

Faşist ihtilâli sergisini görmüştüm. Onu tertib edenler şöyle bir sıra takib etmişlerdi: Birinci plânda basılmış vesikalar (gazeteler), ikinci plânda san'at, üçüncü plânda eşya.

Rus İhtilâl Müzesi de ufak farklarla hemen aynı metodu takib ediyor. Yalnız burada eşyaya, hemen hiçbir yer ayrılmamış. Kırk dört büyük salonda, bilmem on dört parça eşya gördüm mü?

Bu salonlar, Rus İhtilâl tarihinin cildleri.

Duvarlar, sahife.

Geziyoruz ve öğreniyoruz.

Kari Marx «ük proleter hareketi, sanayii en fazla ilerlemiş olan memleketten patlıyacaktır» der. Halbuki 1917 de Rusya, sanayi bakımından Avrupa-nın en geri memleketlerinden biri idi.

Marx aleyhtarı bu noktayı kuvvetli bir silâh olarak kullanırlar. «İşte Marksizm'in sakat bir fikir hareketi olduğuna bir misal daha» derler.

Dâvayı bu taraftan görmek doğru olmaz. Çünkü Kari Marx'ın nazariyeleriyle Rus İhtilâli arasında öyle sanıldığı kadar sıkı bir münasebet yoktur. Müzenin ilk kısımlarını gördükten sonra «nasıl oldu da bu ihtilâl on dokuzuncu, on sekizinci, hatta on yedinci asırlarda patlamadı?» diye şaşırıyoruz.

Fakat acele etmiyelim, aldanırız.

Daha on yedinci asırda siyasî ve dolayısıyla İktisadî tazyik, Rus köylüsünün sabrını tüketmiştir. 1665 senesinde Volga civarında bir kıvılcım parlıyor.

Stinka Razin!

İstirab çeken kütle ayaklanmıştı. Kıvılcım büyüyor, ateş oluyor.

Beş senelik bir yangın!

Kremlin telâş içinde. Çar Aleksî Romanof orduları seferber ediyor. Kızıl Meydanda dört parçaya ayrılan Stinka Razin'in vücudundan fişkırarak kan, ıstırabın feryadını boğuyor.

Gene uzun zulüm ve sükût seneleri.

1773.

Ural dağları eteğinde ikinci büyük yangın başlıyor. İsyanın başında köylüye hürriyet vadeden ve Çar olduğunu iddia eden Pogaçof adında biri var.

Bu seferki ihtilâlde köylü yalnız değildir. Ural eteklerine yavaş yavaş yerleşen demir sanayii işçileri de isyana karışıyorlar.

Fakat İkinci Katerin enerjik ve kurnaz bir kadındır. Pogaçof'u yakalatıp, hareketi bastırıyor.

Kızıl meydan gene kan içinde.

Komünistlere göre bu isyanın muvaffak olamamasının en büyük sebebi o devirde sanayi henüz kâfi derecede inkişaf edememiş olmasıdır. Kari Marx «Köylüyü kurtaracak, ameledir» der.

Seneler birbirini kovalarken, Rusyada büyüklü küçüklü isyanlar eksik olmuyor.

1825 de Fransız İhtilâlinin ilk akisleri İntellec-tuellerin idare ettiği dekabrist hareketi.

Bunlar, demokratik bir kanunu esasî istiyorlar. Fakat her intellectual kafadan başka bir ses çıktığından aralarında birlik yok.

Nihayet 1861 de Çar İkinci Aleksandr köylünün vaziyetini düzelten bir nizam koymak istiyor.

Çar, bu hareketiyle sev?i yerine nefret kazanmıştır. Çünkü yaptığı İslâhat sahtedir.

Halkçı ve hürriyetçi cemiyetler çoğalıyor: «Toprak ve hürriyet için», «Halk dostları».

Mant'm idare ettiği Birinci Entemasyonelden tam yirmi sene sonra 1878 de, iki yeni teŖekkül: Ŗimalî Rusya amele birliği ve Halturin'in ortaya attığı sınıf mücadelesi.

Ŗurası dikkat etmeğe değer ki her iki teŖekkül de tam mânâsiyle Marxist değildir. Bunlar mücadelelerinde yalnız amele vaziyetinin düzelmesini istiyorlar. İlk Marxist teŖekkülü 1883 te mülteci Rus-lar tarafından Cenevrede kuruluyor.

Kitab, gazete, broŖür halinde memlekete proga-ganda yağmuru.

Netice : Biraz sonra Petersburgda «amele sınıfının kurtulması için mücadele birliği» meydana geliyor.

1903 te bu birlik Londrada ikiye ayrılıyor: Bol-Ŗevikler ve MenŖevikler.

Çarm kuvvetsiz reaksiyonları, 1905 te «kanunî sosyalizm» diye bir hareket uyandırmak istiyor.

Aciz adam, tehlikenin nerede olduğunu bir türlü göremiyor ki !

Yirmi iki kânunusani günü iki yüz bin işçi çoluk çocuklarıyla Petersburgda sarayın önünde toplanıyorlar. Çarlarına ıstırablarını söyleyecekler, dertlerine derman isteyecekler.

Sarayın önünde yaylım ateŖile karŖılaŖıyorlar. İçlerinde masum çocuklar, kadınlar bulunan yüzlerce ölü.

Bu vaziyeti tesbit eden vesikaları ve tabloları gördükten sonra komünizmi Rusyaya Çarm getirdiğine inanacağımız geliyor. Lenine göre 1905 ihtilâli 1917 ihtilâlinin provasıdır.

Artık grevlerin, sabotajların arkası kesilmiyor.

Odessa limanında Potemkin meselesi. MeŖhur teŖrinievvvel isyanı.

Umumî Harb patlamasaydı bu kanlı facianın son perdesi 1917'den daha evvel kazanabilirdi.

**NOT : İhtilâl Müzesinde «Ecnebi İhtilâlleri» diye bir kısım var. 1905'ten sonra muhtelif mem-
leketlerde yapılan hareketleri Rusyanın tesiri**

**altında meydana gelmiŖ gibi göstermiŖler. Bu arada bizim 1908 inkılâbından da bahsediliyor.
Ben, 1908 Türk inkılâbı ile 1905 Rus ihtilâli arasında bir münasebet göremiyorum.**

KIZIL MEYDAN

«Başımızda bir efendi bulunmazsa yapamıyoruz!»

Ivan Turgenyef

Soğuk.

Lâpa lâpa kar yağıyor.

Geniş sokaklarına, sıra sıra granit parçalarını andıran koca binalarına rağmen Moskova تنها bir vilâyet merkezine benziyor.

Kalpıkları kulaklarına kadar çekilmiş, kürklere bürülü, sessizce öteye beriye koşuşan adamları, birer Siberya ayısı.

Beyaz, geniş bir meydan.

Kızıl Meydan!

Gözlerime saldıran kar sürülerinin arasından etrafı bozuk bir sinema şeridi seyrederek gibi görüyorum. İçimde «nerede ise filim kopacak, artık hiç bir şey göremez olacağım» diyen bir titreme var.

Sağda kalın, yüksek, aşılamaz duvarile bir eski zaman şatosu.

Kremlin. Karşımda, kar fırtınasının büsbütün uzaklara attığı mübalâğalı kıvrımlariyle insana korku veren garip bir bina.

Sen Bazil kilisesi.

Kremlin'in duvarları dibinde, son sistem bir tankı andıran kızıl renkli kübik bir taş yığını.

Lenin'in mezarı.

Lâpa lâpa yağan karlar gözümde büyüyor ve yırtılan bir tarih kitabının sayfeleri gibi karmakarışık önüme seriliyor. Bulanık bir perde arkasından asırları seyrediyorum. ■

Sanki bugünün değil- dünün içindeyim. Ve bir kar tanesi intizamsızlığıyla, oraya buraya saparak, dünden bugüne doğru düşüyorum

*

**

Korkunç Ivan!

Sen - Bazil kilisesini yaptıran ve dehâsını kıskanarak mimarın gözlerini oyduran adam.

O zaman bu kiliseye şaheser demişlerdi. Yüzlerce sene sonra, Kremlin'de birkaç gün geçiren Napolyon, onu uzun uzun seyretmiş ve :

— «Bu cami midir, nedir?»

Diye sormuştu

Korkunç Ivan!

Asasile oğlunun beynini delen ve sonra bir çocuk gibi hüngür hüngür ağılayan baba!

★

* *

Boris Godunov.

Halka dayanıp Çarlığa kadar yükselen halk çocuğu!

Seni kim öldürdü?

Gene seni oraya getiren halk değü mi?

*

* *

Büyük Petro!

Boyarların sakalını traş ettiren, kadınlara Avrupalı gibi giyinmesini öğreten Büyük Petro!

ideali uğrunda oğlunu zindanda çürüten Çar!

Neden burasını bırakıp Baltık denizi sahillerine kaçtın, kendi adına yeni bir şehir kurdun?

Kremlin'in duvarları seni koruyamayacak kadar alçak mıydı? Yoksa şu meydanı dolduran kan denizinin renginden mi korktun ?

Sana asrının en büyük inkılâblarmı yapan adam dediler.

Ne yaptın ki?

Hiç!

Mujike baktın ve belki ona acıydın. Fakat onu sevmedin, anlamadın. Zaten anlasaydın sevezdin ki; korkardın

◆

Kf*

Ey Kremlin kuyusunun dibinde uyuklayan irili ufaklı Çarlar!

Ne olur bir an için hortlasanız da şu meydana baksanız!

Asırların biriktirdiği ve sizin göremediğiniz ıstırap işte duvarlarımızın önünde kızıl bir kan pıhtısı halinde yatıyor.

Lekelediğiniz meydanı çoktan temizliyen kar, o kızü pıhtının üzerinde ebediyen eriyecek.

Çünkü ıstırap sadece renk değil, aynı zamanda ateştir.

Bizi en çok düşündürecek meselelerden biri çocuk meselesi olmalıdır. Bu davayı halletmedikçe inkılâbımız eksik sayılır.

İhmal edilen, bakılmayan çocuklarımızın sayısı memleket hesabına günden güne kaybetmekte olduğumuz kuvvetin ölçüsünü gösteriyor

Yazık... Bu ölçü henüz korkunç derecede derin olmaktan kurtulamadı.

Çocuk meselesini başaramadığımız müddetçe, «halkçıyız, miliyetçiyiz!» sözleri yarıyarıya lâfta kalacaktır.

*

* *

Sovyet Rusyada bu mesele birinci plânda geliyor. Şimdiye kadar sarfedilen gayretler çok iyi neticeler vermiştir. Rusların takip ettikleri metotlar: tetkik etmek ve başka yerlerde kullanılan metotlarla karşılaştırmak bizim için istifadeli olmaz mı?

Hükümetimizin bu işi ciddî olarak ele alması zamanı zannedersem artık çoktan gelmiştir

*

•k *

«Anaların ve çocukların himayesi müzesi» istatistikleriyle, grafikleriyle fotoğraflarıyla çocuk işinin Rusyada nasıl başarıldığını canlı bir surette gösteriyor.

Sovyet Rusyada aile hukuku sahasında yapılan inkılâbın en büyük gayesi şudur: Çocuk istikbalini temin etmek.

Erkeğe ve kadına evlilik hayatında geniş hürriyetler vermiş gibi görünen Sovyet aile hukuku, hakikatte başka bir gaye gütmemektedir. İki kişi beraber yaşamakta, istedikleri zaman ayrılmakça serbestirler. Fakat herşeye rağmen cemiyet çocuğun istikbalini teminle mükelleftir. Çünkü çocuk iki kişinin değil- daha ziyade, hattâ yalnız cemiyetin malıdır.

İçtimaî sahada, kadınla erkek arasında tam bir birlik olduğunu biliyoruz. Bu beraberlik kadına, isterse kocasının ismini bırakıp beğendiği bir ismi taşımak hakkını vermeğe kadar varıyor. Aile ismi bahsinde mutlak bir erkek hakimiyeti yok.

Serbest izdivaçdan doğan bir çocuğun, müsec-cel (enregistre) izdivaçdan doğan bir çocuktan farkı yoktur. Zaten bu iki nevi evlenme arasında da hiçbir ayrılık görülüyor. Müseccel izdivaç her iki taraf için de daha rahat. Şayet baba, çocuğunu ta-nımıyacak olursa, ana için ispat etmek mecburiyeti

gibi külfetler ortadan kalkıyor.

Kadın gebelik müddetinin son iki ayında doğumdan iki ay sonraya kadar dört ay işinden mezundur. Bu müddet zarfında yevmiyesi kesilmez. Hattâ fa?.-la olarak içinde çalıştığı müessese tarafından kendisine yeni doğan çocuk için lâzım olan eşya temin edilir.

Çocuk düşürmek kanunen menedilmiş değildir. Ancak bunun sıhhat için ne kadar muzır olduğu genç kızlara ve kadınlara daima gösteriliyor, öğretiliyor. Çocuk düşürmek isteyen bir kadın buna bir sebep göstermeğe ve sıhhî bir muayeneden geçmeğe mecburdur. Birkaç çocuk sahibi bulunmak müsaade almağa kâfi bir sebep sayılıyor. Gebelik müddetince kadın işçi bir şehirden diğer bir şehre nakledilemez.

Çocuk devletin doğum evlerinde doğar. Burs • lan parasızdır. Doğumdan iki ay sonra kadın tekrar vazifesine devama başlar. Bir sene müddetle, her üç buçuk saatte bir —çocuğu ile meşgul olmak üzere— kendisine izin verilir. Dört beş yaşma kadar çocuk kreşlerde büyütülür. Kadın, sabahleyin işine giderken yavrusunu kreşe bırakır; akşam işinden dönerken alır, evine getirir. Kazancına göre, masraf olarak aylığından ufak bir para verir. Kreş masrafının büyük bir kısmı da kadının işçüiğini yaptığı teşekkül tarafından ödenir. Kadında devamlı veya geçici bir hastalık varsa çocuk gece gündüz kreşte muhafaza edilir.

Dört beş yaşım bulan çocuklar, mektep çağma ıtar çocuk bahçelerinde vakit geçirirler.

Kreş ve çocuk bahçeleri şehirlerden köylere, Kolhozlara kadar teşmil edilmiştir.

Çocuk sahibi olan karı kocanın ayrılmaları güç değildir. Ancak ayrılmayı hangi taraf istiyorsa çocuğa sarf edilmek üzere maaşının üçte birini diğer tarafa bırakmağa mecburdur. Son zamanlarda bu mecburiyetin biraz daha şiddetlendirildiğini, daha ciddî bir şekilde konduğunu işitiyoruz.

Netice : Nüfus artımı ziyadeleşiyor.

İstatistiklere bakıyorum : Yalnız Moskova'da

1931 senesinde 490.000 doğum kaydedilmişken, bu miktar 1935'te 689.000'e çıkmıştır.

Rakamlar söylüyorlar

ÜNİVERSİTE YURDU

Yarını saat süren bir taksi yolculuğundan sonra, Moskovanın kenar mahallelerinden birinde eski zaman yapısı bir kapının önünde duruyoruz. Bir kışlayı andıran kocaman bir bina. Sayısız pencerelerden dışarıya ışıklar sızıyor.

Moskovada bulunan talebe yurtlarının en büyüğü.

*

**

Yurd kliniğinin doktoru anlatıyor:

Binayı, Çar Büyük Petro bahriye askerlerine kışla olarak yaptırmış; sonraları ihtiyaçlara mahsus bir nevi darülaceze olarak kullanmışlar. Avluda gördüğünüz şu hamama benzeyen bina Deli Petro'nun marangozluk atölyesi imiş. Çar, orada kendi elile bir gemi yapmış.

1931 senesinde Sovyet hükümeti burasını tamir etti, değiştirdi ve talebe yurdu yaptı.

Her komiserliğin kendine ait yüksek mekteble-ri ve ö mekteblerin talebe yurdları vardır. Bizim yurdumuz doğrudan doğruya Maarif Komiserliğine tâbi. Üç bin beşyüz pansiyonerimiz var. Moskovada bundan daha küçük olmak üzere Maarif Komiserliğine bağlı dört talebe yurdu daha vardır.

Üniversitede okuyan her genç bu yurdlarda be-

/

dava olarak barınabilir. Yalnız, yurdun lokantasında küçük bir ücret alınmaktadır. Talebelere Maarif Komiserliği tarafından iki yüzle beş yüz ruble arasında maaş verilir. Yurdun lokantasında bir öğle yemeği vasatı olarak bir ruble (yirmi beş kuruş) dir.

* *it* *

Doktor Yoldaşla bu koca binayı geziyoruz. İki yüz elli metre uzunluğunda, dar bir sokağı andıran kırmızı tuğla döşeli loş koridorlar. Kız talebelere mahsus beş altı kişilik odanın önündeyiz. Doktor, bunlardan bazılarının kapısını açıyor. Hepsi muntazam döşenmiş. Yataklar temiz. Duvarlarda Stalin'in ki eksik olmamak şartıyla Lenin'in yahud da Kari Marx'la Engels'in portreleri, küçük bir kütüphanede oda sakinlerinin başucu kitapları.

«Kapital» i hiçbir zaman bu kadar bol olarak bir arada görmemiştim.

Kızların çoğu Almanca konuşuyorlar.

— Ne olmak istiyorsunuz?

— Terbiyecisi!

— Ne zaman bitereceksiniz?

— Üç seneden beri buradayız. Gelecek sene diplomamızı alıyoruz.

Koridorda spor elbisesi giyinmiş kırmızı yanaklı bir genç kıza rastlıyoruz.

— Patinaj yerinden geliyorum. Hava bugün çok güzel, buz o kadar sert ki...

Erkeklerin tarafındayız. Odalar biraz daha der beder. Kimi yatağına uzanmış okuyor, kimi arkadaşıyla bir satranç partisine dalmış.

Burada her tipte insanlar var. Sarı saçlı, mavi gözlü Rus tipleri. Basık burunlu, çekik gözlü şarklılar, esmerler...

Her katta kübik döşeli, müşterek mütalâa sa-lonları. Kadın erkek, modern ışık tertibatının tatlı ahengi içinde gazete, mecmua okuyarak dinleniyorlar.

Aşağı kattayız.

Müsamere salonu. Burada balolar, konserler, konferanslar verilir, piyesler oynanmış.

— Moskovanın en büyük artistleri burada sık sık talebeye temsiller verirler.

— Talebeyi tiyatroya göndermez misiniz?

— İstedikleri zaman istedikleri yere gitmekte serbesttirler. Fakat talebeyi güzel san'atlarla sıkı bir temas halinde bulundurmamak istediğimizden artistleri buraya getirtmeği daha muvafık buluyoruz.

Müsamere salonunda talebe yurdu hademelerine mahsus bir konferans var. Üniformalı bir adamı hararetle konuşuyor.

— Ne söylüyor?

— Yoldaşlar, temizlik medenî insanların birinci vazifesidir. «İhtilâlcî ruhu taşıyanlar kıyafete aldırılmaz» sözüne inanmayalım. Beyaz yakalık takmak, muntazam kıravat bağlamak idealist olmamıza mâni değildir.

Müsamere salonundan çıkıyoruz.

Kütüphane, uzun, geniş bir salon. Yüzlerce insan, binlerce cild kitab arasında harıl harû çalışıyor.

Gene sonsuz koridorlar. Burası bir memleket' Terzi, 'kunduracı, çamaşırcı, berber, lokanta, postane, telgrafhane.

Ve hastane.

Birçok şehirlerimizin kıskanacağı hadar mükemmel bir hastane, Röntgen, terapöti, ultra-violet daireleri, ameliyat salonu.

Doktor iftiharla söylüyor.

— Bütün gördüğünüz âletlerin hepsi Rusya'da

yapılmıştır. On sene evvel herseyimizi dışarıdan getirtmeğe mecbur oluyorduk. Bugün, mamulatımız Almanlarmkiyle rekabet edecek kadar mükemmeldir.

Hastahanenin koridora açılan kapısından çıkıyoruz. Ben, artık bitirdik zannediyordum, gene hastaneye benzer bir yere girdik.

Sürpriz.

Çocuk sesleri duyuyorum.

Viyak, viyak çocuk sesleri...

— Nedir bu, doktor?

— Burası doğum evi!

_ III

— Hayret edecek ne var? Yukarıda yüzlerce genç kız gördünüz. Bunlardan bazılarının arasına çocuk doğurmaları gayet tabu birşey değil mi?

— Talebeler burada evlenebilirler mi?

— Orası bizi alâkadar etmez ki. Evlenmek, Sov yet Rusya'da bir kayıd muamelesinden başka birşey değildir. Biz, gebe kalan kız veya kadınların işini görürüz, ötesine karışmayız.

Geziyoruz. Minicik karyolalar, masalar, iskemleler. Oyuncak odaları, kapalı çocuk bahçeleri. Ve sıfır yaşından üç dört yaşma kadar küçük küçük, boy boy çocuklar.

— Anneler çocuklarını istedikleri zaman görebilirler mi ?

— Hayır, muayyen günler ve saatler haricinde göremezler.

Bakıyorum. Beyaz önlüklü schwesterler makineleşmiş elleriyle küçük insan yavrularını soyuyorlar, giydiriyorlar, yatırıyorlar, kaldırıyorlar.

RUSYA'DA GAZETECİLİK

Rus gazeteciliği hakkında bana malûmat verecek bir meslektaş arıyorum.

— Burada gazeteciler sadece birer memurdurlar. Bu hususta en iyi malûmatı Hariciye Komiserliğinde matbuat kısmı şefi Yoldaş Gnedin'den alabilirsiniz.

Diyorlar.

Yoldaş Gnedin'e telefon ettiriyorum. Ricamı nezaketle kabul ediyor; randevulaşıyoruz.

_*

★ ★

Hariciye Komiserliği dört katlı büyük bir bina. Kapının önünde iki polis memuru beni içeri bırakmak istemiyorlar.

— Neden?

— Yandaki gişeden duhuliye kartı almamız lâzım.

Burada bütün komiserliklere duhuliye 'kartiylc girilirmiş.

Gişeye müracaat ediyorum. Bir hüviyet varakası istiyorlar. Üzerimde kartvizitlerimden başka hiçbir şeyim yok. Yukarıya, komiserliğe telefon ediyorlar.

— Gelsin.

Gişedeki memur, elime duhuliye kartını sıkıştırırken.^

— Sakın unutmayın diyor, kartın üzerinde girdiğiniz saat ve dakika yazılıdır. Kaçı kaç geçe çıktığınızı da yukarıda kaydettireceksiniz.

Polisler kartı görünce hürmetle eğiliyorlar, içeride bir asansör, önünde sırma elbiseli bir uşak. Beni icab eden kata bırakıyor.

— Tovarış Gnedin?

Rusça birkaç kelime ve sağ tarafı gösteren bir işaret. Gidiyorum.

— Tovarış Gnedin?

Sol tarafı gösteren bir işaret. Sapıyorum.

— Tovarış Gnedin?

Rusça birçok kelimeler ve sağ tarafı, sol tarafı, sonra gene sol tarafı gösteren işaretler.

Bir Labirent içindeyim. Yalnızbaşıma nasıl döneceğimi düşünüyorum. Beni kırmızı atlas duvarlı, zengin döşenmiş, bir salona alıyorlar. Birkaç dakika sonra Yoldaş Gnedin'in yanındayım. Konuşuyoruz.

— Size her istediğimi sorabilir miyim?

— Ça depend!

— O halde rica ederim, suallerimin içinde cevaplarının neşrini arzu etmedikleriniz olursa haber veriniz. Fakat beni sadece cevapsız bırakırsanız «filân şeyi sordum, cevap vermek istemedi» diye yazarım.

_Her sualinize cevap vereceğimi vadediyorum.

Neşrini arzu etmediklerim olursa bunu sizden rica ederim.

Yoldaş Gnedin bir eski arkadaş samimiyetiyle anlatıyor:

— Sovyet Rusya’da gazetecilik, son seneler zar-

fmında dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş bir şekilde ilerlemiştir yani halk tabakaları arasında yayılmış, halk tarafından benimsenmiştir. Rusya’da gazete okumak en tabî ihtiyaçlardan biri sayılıyor artık. Size iki rakam söyleyeceğim. 1929 da Pravda 450.000 nüsha basıyordu. Bugün bu rakam bir milyon sekiz yüz bine çıkmıştır. Birinci beş senelik plâ--nın tatbiki esnasında yapılan iki muazzam kâğıt fabrikası diğer bir sürü küçük fabrikaların yardımına rağmen ihtiyacı tatmin etmekten henüz uzaktır. İstedığımız kadar kâğıd yapabilirsek Pravda, Izves-tiya gibi büyük gazetelerimizin satışı — mübalâğasız söylüyorum— beş altı milyonu geçecektir.

Rusya’da çıkmakta olan gazetelerin adedi sayılamıyacak kadar çoktur, diyebilirim. Her mntaka--nın, her büyük fabrikanın bir veya birkaç gazetesi var. Bunların içinde Elektrozavod gibi kırk elli bin nüsha basanları da oluyor. Fakat merkezde çıkan gazeteler de her yerde aranılır. Biliyorsunuz. Rusya kocaman bir memleket. Bir ucundan öbür ucuna gitmek için ekspresle on iki gün, gece gündüz seyahat lâzım. Merkezî gazetelerimizin tevzi işini tayyareler vasıtasıyla görüyoruz. Moskova ile büyük şehirler arasında yaz kış tayyare servisleri var. Gazeteleri basılmış olarak göndermek güç oluyor. Kâğıd ağır. Sonra basışın sonunu beklemekle vakit kaybediliyor. Onun için tayyare ile doğrudan doğruya matrisleri gönderiyoruz (matris hakkında bir fikir edinmek için negatif fotoğraf plâklarını gözöniine getiriniz.) Bunlar .vardıkları şehirde hemen basılıp tevzi ediliyorlar.

Matbuat serbestisi mi?

içinde bulunduğumuz rejimin çerçevesinden uzaklaşmamak şartıyla tenkid serbesttir. Sovyet

Rusya’da matbuatın bir elden idare edildiği, bazı ecnebi gazetecilerinin uydurduğu bir yalandan başka bir şey değildir. Burada gazeteler arasında sık sık Polemikler olur. Daha geçenlerde Ağır Sanayi gayesiyle Komünist gençb'ği gazetesi arasında oldukça şiddetli bir münakaşa olmuştu. Hükümetin tenkid edildiği de çok vakidir.

Haricî haberleri ekseriyetle Tas Ajansı bildirir. Fakat umumî siyasî vaziyeti her gazetenin başmuharriri kendi görüşüne göre tefsir eder. Esasen Pravda ve İzvestiya gibi büyük gazetelerin Berlin-de, Londrada, Pariste ve diğer başlıca hükümet merkezlerinde hususi muhabirleri bulunur.

Hariciye Komiserliği matbuat bürosu şefi Yoldaş Gnedin’in söylediklerini bir daktilo sadakatiyle yukanya yazdım. İçinde benden hiç birşey bulunmayan bu mülâkatın altına —biraz sıkılarak— imzama

kmıvnrını.

HOTEL METROPOLE

Geniş bir kapıdan geçiyoruz, döner kapıyı ite rek içeriye giriyoruz. Büyük palaslarda görülen sır ma yakalı kapıcılar, hademeler, uşaklar. Yumuşa! hah döşeli mermer merdiveni çıkıyoruz. Nazik bi garson bize yol gösteriyor.

Otelin «yemek - çay ve dans» salonundayız.

Salon hayli büyük; orta yerinde insana hamam da bulunduğu hissini veren fiskiyeli bir havuz var

Bugün ayın on yedisi. Bu akşam burasının ya bancı bir gazeteci için enteresan olacağını söylüyorlar; çünkü yarın tatil.

Burada tatil günleri bizde olduğu gibi mutlâks pazara rastlamıyor. Tatil günleriyle hafta günlerinin alâkasını kesmişler, istirahat edilecek günleri şunlar: Her ayın biri, altısı, on ikisi, on sekizi ve yirmi dördü.

Ruslar buna o kadar alışmışlar ki günlerin isimlerine dikkat bile etmiyorlar. «Bugün nedir?» diye sormak yok. «Bugün ayın kaç?» diyorlar.

«Cumhuriyet» in ve Freie Presse'nin muhabirleriyle bir masada oturuyoruz, ipek yakalı smokinler giyinmiş on sekiz kişilik caz takımı çalmağa hazırlanıyor. Masaların başında oturanların bir kısmı yemekle meşgul.

— Akşam yemeği için biraz geç değil mi?

— Henüz erken bile. Bakınız daha müzik başlamadı: masaların çoğu boş. Bu. Çarluk zamanından kalma bir âdettir. Ruslar, yemeği içmeği çok severler. Burjuvazi zamanında her akşam geceyarısına doğru sofraya otururlar, ertesi günün dördüne beşine kadar yerler, içerlerdi. Yataklarına ancak sabahleyin girerlerdi. Eh... Sabahleyin yatan bir adam tabii artık öğleden sonranın ikisine kadar uyur. Ve öğle yemeğini de ikindiden evvel yiyemez. Eski burjuvazi böyle yaşardı.

— Şimdi?

— işte görüyorsunuz, bir kısım halk hâlâ bu âdeti bırakmamış.

— Ya işçiler?

— Onlar eskiden de muntazam yatarlar, muntazam kalkarlardı.

— Köylerde de bu garib âdet var mıdır?

— Hayır.

Salonun kalabalığı arttı. On sekiz kişilik çalgı takımı Avrupanın en meşhur cazbandlarını hatırlatan dolgun bir tempo ile fokstrota başlıyor. Çiftler havuzun etrafında neşeli adımlarla dönüyorlar.

Onları seyrediyorum.

Dünyanın hiçbir yerinde bu kadar karışık bir kalabalığı bir arada görmemişim;

Frak giyinmiş, tek gözlüklü bir diplomat, arkası beline kadar dekolte şık bir kadın, smokinli bir gazeteci, golf pantolonlu bir genç; asker midir avcı mıdır ne olduğu anlaşılamayan haki ceketli bir adam, paltosunu ve şapkasını çıkarmaya lüzum görmemiş bir kız, yırtık ayakkabısından her adımda şak şak diye ses çıkan oldukça sarhoş bir işçi ve onunla dan-seden çorabı yamalı çirkin bir kadın.

Yanlındakilerin yardımıyla salonda bulunan on-on beş yabancıyı biliyorum. Gözüm yerlilerde. Frak ve smokinden başka her kıyafette tipler var. Erkeklerin kıyafeti kadınlankine nazaran birbirine daha yakın. Şüphesiz içlerinde temizi var kirlisi var; fakat ekserisi mütevazi giyinmişler. Kadınlar öyle değil, ipekli çorabın yanında yamalısını da görüyoruz. Çamaşır yıkamışa benzeyen harab bir elin arkasından parlak yüzükler taşıyan manikürlü parmaklar geliyor. Dikkat ediyorum: İpek çorablı, temiz giyimli, kadınların ve kızların hepsi güzel. Ötekiler çirkin-hatta çok çirkin.

Müzik durdukça ortalığı bir tabak çatal gürültüsü ve votka kadehi şıkırtısı kaplıyor. Bu Ruslar ne çok yemek yiyorlar böyle!

Arkadaşlarım anlatıyorlar:

— Çarlık zamanında bu otel zengin burjuva sınıfının oteli idi. Asilzadeler buraya gelmezlerdi. Şu karşıki localardaki zengin çiftçiler ve fabrikatörler bir gecede binlerce rubleyi su gibi eritirlerdi.

— Burada Yahudi de bulunur muydu?

— Ne diyorsunuz! Çarlık zamanında bir Ya-hudinin Moskovada yirmi dört saatten fazla kalması yasaktı. Buraya adım bile atamazlardı. İhtilâl bu çirkin hale nihayet verdi: Bugün kanun, bir Yahudiye «Çıfit!» diyeni hapis cezasına çarpar.

*

* ★

Masamızda acayip üniformalı, esmer, karga burunlu bir adam peyda oldu. Civarda boş masalar olduğu halde bizden müsaade istemeden yanımıza yerleşmesi tuhafımıza gitti; bakıştık. Bu hal garsonun, da sinirine dokunmuş olacak ki geldi, adama birşey-ler söyledi. «Bu doğru değildir, başka masaya oturunuz» diyormuş. Adam cevap verdi.

— Ne diyor?

— «Masa dört kişilik, onlar üç kişi. Neden oturamaz mışım?»

Hakkı var. Neden oturamasın.

Fakat arkadaşlarım sinirlendiler.

— Garson hesab!

Masayı üniformalı adamın keyfine bıraktık, kalkıyoruz. Havuzun etrafındaki binbir kıyafetli kalabalık. orkestranın çaldığı güzel bir İngiliz valsjin ahengine adım uydurmaya çalışarak ciddî bir iş yapar gibi ağır ağır dönüyor.

Ve orkestra, coşkun yürekli bir âşık gibi haykırıyor:

— Qu'avez - vous fait de mon amour?

TÜRK RESSAMLARI SERGİSİ

Moskova sık sık büyük san'at hareketlerine sahne olan bir şehirdir. Bu sanat hareketleri arasında Resim, birinci derecede bir yer tutuyor.

Bugünlerde halkın gezmekte olduğu sergileri sayayım:

Meşhur Rus san'atkârı Grabar'ın, Çek ressamı Neuschuhl'un eserleri.

Türk ressamları sergisi, Alman ve Polonyalı ressamların sergileri.

Bütün bu kalabalığın içinde Türk ressamları büyük alâkayı çekiyorlar. Sergi açılalı üç hafta olduğu halde, halk her gün akın akında geliyor.

Grabar, Rusya'nın en tanınmış ressamlarından biri. Bugün Güzel Sanatlar Akademisinde profesörlük yapan san'atkâr, artık hayli yaşlı bir adamdır. Onun, memleketi için bulunmaz bir professeur olduğunu, eserlerinin karşısında anlıyoruz: Grabar, her ekol'u tecrübe etmiş ve hepsinde de muvaffak olmuştur.

Neuschuhl, Çekoslovakyalı genç bir resam. Teşhir ettiği eserlerin çoğu 1929 - 1935 senelerinde yapılmış. Kendisinin komünist ruhlu olduğunu, seçtiği sujetlerden öğreniyoruz: İşçi, işçinin ıstırabı, çalışmanın kutsiyeti.

Fakat, mevzu itibariyle birbirine çok benzemekle beraber san'atkâr eserlerinin her birinde yeni bir canlılık gösteriyor. Her ressama lâzım olan teknik kuvveti ve heyecan kabüiyeti onda bol bol var.

Türk ressamları sergisini gezerken, ne yalan Höyleyeyim, biraz kendimden utandım: Bizde, bilhas-«a gençler arasında ne büyük kabiliyetler varmış ta, haberimiz yokmuş. Gene ben, beş senelik bir ayrılıktan sonra memlekete yeni dönmüş olduğumu söyli-yerek kentlimi mazur gösterebilirim. Fakat san'at hareketlerini takib etmeğe mecbur olan muharrirlerimiz ne diyecekler?

Şurada toplanan on beş yirmi tabloyu gezerken birçoğunun önünde takdir hisleriyle durmamak mümkün olmuyor.

Yegâne kusur, sergiyi tertib edenlerin askerî sujetlere fazla yer vermiş olmaları. Makineli tüfekler, elbombaları, tanklar- tayyareler arasına sıkışmış duran (çıplak kadın) ı yadırgıyoruz. Şevketin (Cami köşesinde dua eden hoca) smda (Allahım sen beni bu afetten kurtar) diyen bir bakış var.

İbrahim Çallı anlatıyor:

Türk ressamları sergisinde üç grupun eserleri temsil edilmektedir.

- 1) Güzel San'atlar Birliği.
- 2) Müstakiller.
- 3) D grubu.

Güzel Sanatlar Birliğinden, Namık İsmail'in. Şevketin, Fihamanın, Hikmetin, Vecihinin, Saminin-Nazmi Ziyanın, Bursalı Şefiğin, Ali Avninin, Fahrinin ve benim eserlerimizi getirdik.

Müstakiller grubunda Hâmidî. Mahmudu, Zeki, Cevadı gösteriyoruz.

D grubunda Bedri Rahmi, Turgut, Elif Naci

var.

Umumiyetle bütün arkadaşlar beğenilmişlerdir.

Güzel San'atlar Birliğinden Namık İsmail, Şevket, Fihaman bilhassa nazarı dikati celbettiler. Askerî ressam olarak Sami çok beğenildi.

Çallı kendinden bahsetmiyor. Fakat ben biliyorum ki onun eserleri birinci derecede alâka çekenlerdendir. Atatürk'ün portresi, tereddütsüz söylüyorum, şimdiye kadar gördüklerimin en iyisidir. Duruşta, bakışta gözlerin mânasında, Çallı bir canlılık şaheseri yaratmış.

Üstada bu portreyi yapmak için Atatürk'ün karşısında, ne kadar zaman çalıştığını sordum.

Portreyi küçük bir fotoğrafa bakarak bir hafta zarfında yapmış!

Bir san'atkâr, sevdiği zaman ezbere de yaratabiliyor demek!

Çallının diğer eserlerinden, «Topçular» ve Kuv-vayi Milliye» de renk ve kompozisyon itibariyle Ruslar tarafından çok takdir ediliyor.

Onun «Çıplak kadın»ı için, yukarıda bahsettiğim meşhur Grabar «cilde bu tabii rengi verebilmek için insanın Allah tarafından ressam olarak yaratılması lâzımdır» demiş.

Gene Çallı anlatıyor:

Samiyi, Ruslar, en kuvvetli askeri ressamlardan biri olarak görüyorlar.

Müstakillerden en çok beğenilen Zeki ile Hâmid oldu.

D grupundan fazla takdir kazananlar arasında Bedri Rahmi ile Turgud'u sayabilirim.

Çallının iftiharla göğsü kabarıyor:

— Türk san'atma geniş bir istikbal vadededen bn gençlerin istisnasız hepsi benim talebemdir, diyor. Memleketini seven bir san'atkâr için bundan daha büyük bir sevinç menbaı olabilir mi?

Biz geldik, gidiyoruz. İstikbal onlarındır.

Çallıya bakıyorum:

Gülümsiyen iki dudağın aydınlattığı kara kuru bir yüz

Ve simsiyah gözler!

O gözlerde, daha yüzlerce genç yetiştirecek kadar ateş var.

KİR İZAH

İki gün evvel çıkan Röportajımdan dolayı bir

sual karşısında kaldım: Nasıl olur da ayağına sağlam bir pabuç takamıyan bir adam, tek gözlüklü diplomatların devam ettikleri bir otele gider, para sarf eder mi?

Bu sual, Röportajlarımda samimî oümadığın

şüphesini uyandırabileceği için cevap vermeğe lüzum görüyorum

Bir defa bu yazıların yegâne meziyeti samimi, doğru ve günü gününe yazılmış olmalarındadır. Ben ne komünist ajanıyım, ne de Sovyet Rusyanın düşmanı

Maksadım komşu memlekete dair realite'ye uygun resimler göstermektir. O adamcağıza «neden ayağına isparkin satın almıyorsun da. gündeliğini burada lıeba ediyorsun?» diye sormadım. Beş on kadeh votkan m bir çift ayakkabıdan daha ucuz olduğunu düşünmüş olacağım.

Bu yazılardan komünizm hakkında mütalâa bek-liyenler aldanırlar. Komünizm bir nazariyedir. Buna dair lehte veya aleyhte bir fikir edinmek için Rus-fa'ya **S**Imez. Bu iş olsa olsa ekonomi politik jj,**

N. N.

ARZ VE TALEP KANUNU

Marx ve Engels'e göre (devlet hâkimiyet)i, kapitalist istihsal sistemine bağı bir cebir vasıtasıdır.

Müşterek istihsal sisteminde devlet de, onun hâkimiyeti de tarihe karışmış birer masaldırlar.

O halde, bugün Rusya'da, her yerde olduğundan daha büyük bir haşmetle başım kaldıran (devlet hâkimiyeti) ni nasıl izah edebüiriz?

Gene Marx, bu sual üzerinde fazla yorulmamıza vakit bırakmıyor. Onun nazariyelerine göre vaziyeti şöyle görmemiz doğru olur:

Bugün Rusya'da devlet dediğimiz şey, gayrı hukukî (extra - juridique) bir sınır diktatörlüğünden başka bir şey değildir. İhtilâl tarihinde bu diktatörlük, devlet mefhumunu ortadan kaldıran bir geçit devresi, bir merhaledir.

Daha Lenin zamanında, bu devrenin uzun, (belki asırlarca.) süreceği anlaşılmıştı.

* ★

Rusyadaki diktatörlüğü, diğer diktatörlüklerden veya devletlerden ayıran vasıf hepimizin büdi-ğimiz gibi bunlardan birincisinin ekonomi politik sahasında yaptığı ve yapmaya çalıştığı inkılâblardır.

Fakat tetkiki mevzuunun haricinde kalan bu

inkılâbların arasında, hayat, her yerde olduğu gibi akıp gidiyor. Onu yeni mecrasında sağlamlaştırmak isteyen otoritenin bütün gayretine rağmen homo-ekoncmikus ezeli ihtiyaçları ve ihtiraslarıyla kargımızda sırıttıyor.

Aşağıdaki satırlar, dikkatsiz bir bakışm üç beş gün içinde toplıyacağı canlı misallerdir.

★

* Ur

Rublenin kıymeti.

Memleket dışında rublenin fiatı sıfırdır. Memleket içinde iki türlü ruble var:

Resmî ruble.

Karaborsa rublesi.

Resmî ruble, karşılığı olmadığı halde altın fia-tına tesbit edilen, fakat hakikatte kâğıdın işini gören bir paradır.

Böyle rublelerden beş tanesi bir dolar eder.

Dövizleri bankada bozdurduktan sonra herhangi bir otelde bir bardak limonata içen bir yabancı hesabını verirken, garsonun beş ruble istediğini duyunca hayretler içinde kalıyor.

Resmî kura nazaran beş ruble eden dolar, kara borsa dedikleri gizli yerlerde elli altmış rubleye kadar yükseliyor.

Neden ?

Bunun sebeplerinden en mühimmi halkın dövize karşı duyduğu ihtiyacıdır. Ruble üzerine satış yapan kooperatiflerden maada bir de döviz üzerine satış yapan Torksin dedikleri mağazalar var. Kooperatiflere nazaran daha iyi ve daha çeşitli mal bulunduran Torksinler büyük bir rağbet görüyorlar. Fakat buralarda ruble kabul edemediği için, halk döviz arıyor ve kıymeti beş ruble olarak tesbit edilen 11- dolara mukabü elli, altmış rubleyi sevine sevine veriyor.

Maamafih Rus parasını sağlamlaştıрмаğa çalıcın Sovyet hükümeti senelerden beri devam eden İm hale bir nihayet vermek üzeredir. Yakında Tor-1 inlerin kapatılacağını ve kooperatiflerin her ihtiyaca cevap verebilecek bir dereceye getirileceklerini duyuyorum.

*

**

İlim adamları, bilhassa mütehassıs dpktorlar, muayyen hastanelerde muayyen vazifelere yerleşti rilmiş oldukları halde —şöhretleri ve ihtisasları do-layisiyle—. çok aranıyorlar.

Bunlar, işleri haricinde çalışmaktan menedile-ı niyorlar.

İçlerinde, ayda on. on beş bin ruble kazananları oluyormuş.

★

**

Berber, garson gibi küçük san'at erbabı, devletin kontrolün altında ayrı ayrı teşekküller halinde çalışırlar. Bunlara başlarında bulunanlar tarafından herhangi bir yerde iş verilir. Kazancın taksiminde müsavat usulü esas tutuluyor.

Fakat öyle yerler var ki oralarda meselâ muayyen berber ücretinden maada, bolca bahşiş almak ta mümkündür. Halü vakti yerinde olanların oturdukları mahalleler; büyük oteller.. Kazancın taksimi, vasatı on ruble getiriyorsa, sade bahşiş olarak günde yirmi ruble toplamak kabil oluyormuş.

Berberler ve garsonlar bu gibi yerlere gitmeğe can atarlarmış.

*

**

Büyük sanayi müesseseleri, iyi çalışan işçilere mükâfat olarak bedava tiyatro bileti veriyorlar.

Bu yüzden tiyatrolarda yer bulmak çok güç olu

yor.

Fakat işçilerin bir kısmı tiyatroya gitmekten se, biletlerini satmayı tercih ediyorlar.

Hemen her akşam gördüm: Oyun saatlerinde tiyatro binasının önünü bir borsa meydanına benze tebiliriz. O günkü kalabalığa göre bir bilet, hakiki fiatınm iki misline kadar satılabiliyor.

Tiyatronun başlama saati yaklaştıkça, satılm. yan biletlerin fiatı da yavaş yavaş düşüyor. Maama-fih bir biletin, hakikî kıymetinden daha ucuza satıldığı şimdiye kadar vaki olmamış.

Rus halkının kalbinde, tiyatroya karşı çarpan sevgiyi hissettikten sonra buna kolayca inanıyoruz.

MOSKOVA KONSERVATUARI

Meydanı dolduran yığm yığın karlardan yapılmış hissini veren, kurşuniye yakın açık renkli, kocaman

bir saray. Soldaki kapıdan içeriye giriyoruz. Koridorlarda müthiş bir kalabalık var. Ellerinde notalar, musikî âletleri öteye beriye koşuşanlar, büfede sandöviç yiyenler, gardrobun önünde paltolarını bırakmak için sıra bekleyenler. Kapalı kapıların arkasından çalgı sesleri geliyor. Koridorun bir köşesine rahlesini kurmuş kontrbasa çalışan bir genç.

Moskova konservatuvarında bir arı kovanı canlılığı var.

*

**

Müdüriyet odasında konservatuvar kâtibi profesör Lobinoff Yoldaşla konuşuyoruz:

— Sizin tedris sisteminiz, diğer Avrupa konservatuvarlarının tedris sistemlerinden farklı mıdır?

— Evet. Aradaki fark çok mühimdir. Biz talebelere geniş bir musiki kültürü aşıyoruz. Başka bir konservatuvarında, aynı neticeyi almak isteyen bir genç, ayrıca üniversitenin bazı şubelerine de devam mecburdur. Bizde ise konservatuvar başlıbaşına bir üniversite sayılır. Bir defa kabul şartımız, üniversitenin kabul şartlarından farksızdır: On senelik orta tahsil ve ayrıca sıkı bir kabul imtihanı.

Konservatuvarında okuma müddeti beş senedir. Bunu bitirdikten sonra virtüöz olmak isteyenler iki sene Meisterschub^ye, musiki doktoru unvanını almak isteyenler de üç senelik nazarî bir tahsil görmek üzere doktora kısmına devam ederler.

Meistershub talebeleri senede üç defadan az olmamak şartıyla konservatuvar idaresinin göstereceği yerlerde (mekteplerde, amele kulüplerinde) konserler vermeğe mecburdur. Bu suretle hem talebenin pratik yapmasını, hem de halk arasında musiki kültürünün yayılmasını temin ediyoruz.

Bütün masraf devlet tarafından temin edilmektedir. Talebe yurdumuzda, çocuklar yatarlar, bakılırlar, yerler, içerler. Ayrıca yüz rubleden beş yüz rubleye kadar aylıkları da var.

— Bu maaş farkının sebebi nedir?

— Küçük sınıftakiler az para alırlar. Sınıflar büyüdükçe maaşlar yükselir. Fazla çalışkanlık ve kabiliyet gösterenleri de diğerlerine nazaran daha çok tatmin ederiz.

— Çocukları, küçükten konservatuvara yetiştirmek için ihzarî bir müesseseniz yok mudur?

— Bize merbut on senelik bir orta mektep var. Programı tamamiyle bir orta mektep programı. Faka burada musiki terbiyesine daha büyük bir itina gösteriyoruz.

— Buraya her isteyen girebilir mi?

— Evvelce öyleydi. Fakat son senelerde müracaatlar arttığı için seçme imtihanı yapmağa mecbur oluyoruz. Meselâ bu sene altı yüz namzed vardı; anca yirmisini alabildik.

— Konservatuvarın kaç talebesi var?

— Bin beş yüz.

— Bütçeniz?

— On altı milyon ruble! (Dört milyon Türk lirası).

*

* *

— Moskova konservatuarının, öteki Sovyet konservatuarlarına nazaran mevkiî nedir?

— Sovyet Rusya'nın merkezinde olduğumuz için, vazifemiz diğer konservatuarlara yol göstermektir. Birkaç senedenberi Sovyet Birliğine mensub bazı cumhuriyetlerin millî operalarının kurulmasına ve inkişafına çalışıyoruz. Özbekistan, Türkmenistan, Tataristan ve Başkırdistan için burada birer enstitü açtık. Şimdilik daha ziyade tercümelemlerle meşgulüz. Maamafih Ankara'dan bir Türk halk şarkıları kolleksiyonu getirttik, çalışmalarımızda örnek olarak kullanacağız.

— Koral musikiye ehemmiyet veriyor musunuz?

— Bilhassa son senelerde pek çok. Stalin Yoldaşın da arzusuyla koral musikinin halk tabakalar) arastırma yayılmasına gayret ediyoruz. Şimdilik Moskovada, radyonun, konservatuarın, amele birliğinin korolarını, birinci derecede mükemmel teşekküller olarak sayabilirim. Johann Sebastian Bach'm Mat-heus Vassionunu hazırladık. Handel ve Haydınm eserlerini de muvaffakiyetle dinletiyoruz.

— Sovyet Rusyada halka dinî eserlerin dînle-tilmesi biraz tuhaf değil mi?

— Bu, halkı bir müzede dolaştırmak gibidir. Dinî musikî eserlerini icra etmemiz İçtimaî politikamıza zarar vermez.

— Bugün Sovyet Rusya'da hangi nevi musiki daha ziyade rağbet görüyor?

— Revacda olan şahsî musikidir. Talebeler arasında virtüöz olmağa büyük bir heves var.

— Bugün Rus Ekol'unu temsil edenler arasında Stravinski. ile Rahmaninof'un birinci plânda geldikleri söyleniyor. Doğru mudur?

— Stravinski ve Rahmaninof büyük birer müzisyendirler. Fakat Rus ekolunu temsil ettikleri iddia edilemez. Bana kalırsa bu şerefi Prokofief'e vermeliyiz. Maamafih Rus ekolunu temsil hususunda Stra-vinski'den ve Rahmaninof'dan daha önde gelen birçok bestekârlar var. Birkaçını sayayım: Moskovski, Şabalın, Letinski, Niçayef.

*

* *

Kıymetli san'atkâr Lubimoff'la konservatuari geziyoruz.

Büyük küçüklü sınıflar.

Beş yüz kişilik küçük bir konser salonu. Sahnede askerî bando talebelerinin bir repetisyonu var. Hoca, talebelere birini, o da arkadaşlarını idare ediyor. Konservatuarda, günde dokuz saat çalışılmış.

İki bin kişilik büyük konser salonunu geziyoruz. Duvarlarda, Bach, Haydn, Mozart, Beethoven gibi büyük üstadların renkli tabloları. Sahnede gene bir repetisyon. Çaketine sırtından atmış, kan ter içinde, bir profesör yaylı sazları Mozart'ın bir senfonisine çalıştırıyor.

Bitmez tükenmez uzun koridorlardan geçiyoruz.

Musikî âletleri yapan atölye. Talebe, burada yapılan âletleri kullanırmış. Onsekiz, yirmi usta mütemadiyen çalışıyor.

Güzel ses işçileri.

(x) Rusya'da hafta tatili her ayrı, altıncı, on ikinci ilâh, günleri olarak tesbit edilmiştir.

DİN VE MİLLİYET

Son zamanlarda Avrupa matbuatında sık sık okuyoruz: Rusya'da din ve müiyet duygulan tekrar canlanıyormuş. Daha doğrusu, rejimin körletmeğe uğraştığı bu iki mefhum, bütün gayretlere rağmen mağlûp edilememiş; ve artık başa çıkamıyacağımı an-lıyan hükümet te bu işle meşgul olmuyormuş.

Din duygusunun, ibadet etmek, bir Allaha yalvarmak ihtiyacının ,halk ruhundan sökülüp atılmıyacağım, Rusyada yapılan tecrübelerin verdiği neticelerle ispat etmek isteyenler birçok misaller gösteriyorlar:

Hükümet tarafından açık kalmalarına müsaade edüen kiliselerde bayram veya pazara tesadüf eden tatil günlerinde (x) mühim bir kalabalık toplanırdı. Bu kalabalık son seneler zarfında azalacağı yerde, gittikçe çoğalıyor.

Noel akşamı evlerde çam ağacı kurmak, dinî toplantılar yapmak yasaktı. Buna rağmen gizli olarak çam ağacı satın alanlar ve Noel akşamım diğer Avrupa memleketlerinde olduğu gibi tes'id edenler pek çoktu. Bu sene ilk defa olarak bu yasak kaldırıldı. Yasağın kaldırılması Rusyanın her tarafında tezahüratla karşılandı.

ihtilâl zamanında kapatılmış olan kiliselerden bir kısmı, tekrar eski hallerine getirildiler, içlerinde papazlar var; halk buralarda dua edebiliyor.

Gene bu seneden itibaren bir kânun sani günü, , -yresmî tatü olarak ilân edildi.

*

* *

Bana kalırsa bütün bu misaller, Rusyada din duygusunun ölmediğini veya tekrar canlandığını ispat etmekten çok uzaktırlar,

Sovyet hükümeti, ihtilâlin ilk senelerindenberl din duygusunu körletmek için şiddetli bir mücadele açmıştı. Eğer bugün bazı müsamahakâr hareketler karşısında bulunuyorsak, bu daha ziyade on sekiz sene evvel açılan mücadelenin muvaffak olduğunu ispat eder.

Bugün Rusya'da dinle en ufak bir alâkası gö-rülmiyen muazzam bir gençlik kütlesi var.

Din hareketlerine karşı gösterilen müsamahanın sebebi işte bu kütlenin telkin ettiği kuvvet ve itimaddır.

Bir yortu günü bütün kiliseleri dolaşmız. bir tek gence rastlıyamazmız.

Buralara devam edenler baştan aşağıya ihtiyar veya otuzunu geçkin eskiden kalma insanlar!

Evvelce bunların, gençlerin ahlâkı üzerinde menfi tesir yapmalarından korkuluyordu ve istedikleri gibi kiliselere girip çıkmaları hoş görülüyordu, Bugün böyle bir tehlike mevzuu bahsolmıyacağı için, Sovyet hükümeti müsaadekâr davranarak «ruhî is-tirahatinisi keyfinize göre temin ediniz!» diyor.

Rusyada İsanm dini, org sesleri arasmda can çekişen bir hastadır.

* •

* *

Milliyet meselesi böyle değil.

Uzun zaman, 1917 ihtilâlinin başka yerlere de n ıra,yet etmesi beklendi. O zamandanberi Avrupa memleketlerinin çoğunda müsait vaziyetler, fırsatlar ı ılı Lığı halde (Revolution mondiale) bir hayal olmaktan kurtulamıyordu.

Bu hakikat anlaşıldığı gün, Rusya'yı idare edenler dışarıdan ümidlerini kestiler, kapılarım kapayıp İh-ııdi âlemlerine daldılar.

Fakat bir memleket, ne kadar büyük olursa ol-run .yalnız (kendi kendine) yaşıyamıyor.

Yabancı memleketlerde komünizm tehlikesi azalmıştı. Birer ikişer Sovyetler Birliğini tanımaya başladılar.

Bugün, Milletler Cemiyetinde aza olan Rusya-' m rı dışarıdan görünüşü, herhangi bir devletin dışarıdan görünüşünden farksızdır.

Memleketin içinde, milliyet cereyanım kuvvetlendiren iki hareket var:

1) Çarlık politikasını andıran bir merkezîyet-rilik. Başlangıçta, nispî bir istiklâlleri olan küçük cumhuriyetlerin elindeki salâhiyetler gittikçe azalmakta, bu salâhiyetler Moskovaya intikal etmektedir. Küçük cumhuriyetlerdeki mahallî komiserliklerin çoğu merkeze bağlanmıştır. Bugün bunların faaliyeti ancak maarifi sıhhat ve muaveneti içtimaiye î-'ifci sahalara inhisar ediyor.

2) Mekteplerde milliyet politikası.

Buna dair yalnız bir misal vermekle iktifa edeceğim :

Geçenlerde mekteb çocukları arasında bir anket yapılmış. Muhtelif yaşta çocuklara ileride seçecekleri meslekler hakkında sualler sormuşlar. Sualleri

ve aldıkları cevapları broşür halinde neşretmişler Suallerden biri şu :

Neden bu mesleği intihab ediyorsunuz? Çocukların yüzde elliden fazlası:

Bu suretle vatanıma daha faydalı olacağımı ümit ediyorum.

Diyor.

(İnsaniyet uğrunda çalışmak) prensibini ileri; sürenlerin sayısı yüzde onbeş bile değil.

TİYATRO

Tiyatro san'atı bugün Rusya'da görmekte olduğu rağbeti başka hiçbir yerde bulamıyor. Mosko-vanın büyüklü küçüklü bütün tiyatroları her akşam istisnasız doludur.

Senelerdenberi oynanan bir klâsik olsun, yeni bir eser olsun, görmek istediğiniz piyesi kaçırmak tehlikesi karşısında kalmamak için, en geç bir gün evvelinden biletinizi almalısınız.

Garb dünyasının şikâyet ettiği tiyatro krizinden burada eser yok.

Ben bunun sebebini şöyle görüyorum:

Sinema rekabetinin olmaması.

Sovyet Rusya'da çevrilen filimlerin hemen hepsi propaganda filimleridir. Halka, yabancı memleketlerde meydana getirilen eserler gösterilmiyor .Gösterilse de, bunlar Miki Maus gibi yahut renkli manzaralar gibi fazla alâka uyandırmıyor. filimler oluyor. Onun için yalnız san'atı sevenler değil, sadece vakit geçirmek isteyenler de sık sık tiyatroya gitmeyi tercih ediyorlar. Moskovadaki sinemaların da her zaman kalabalık bulunması, bunların sayılarının dört milyonluk bir şehre yetişmiyecek kadar az olmasındandır.

Fakat tiyatroların çok rağbet görmesi sadece

sinemanın rekabet edememesinden ileri gelmiyor. Az mühim olmıyan başka bir sebep daha var:

İçtimaî teşkilât.

Birçok müesseseler ve fabrikalar, tiyatrolardan muntazaman bilet satın almağa mecbur tutulmaktadır. Bu biletler, iyi iş gören ameleye mükâfat şeklinde dağıtılıyor. Sonra tiyatro idareleri bir Kısım biletleri hükümetin emriyle bazı kategori insanlara mühim tenzilâtla veriyor. Öyle ki, mesalâ bin kişi alan bir salonda kendi parasiyle ve tenzilâtsiz olarak oturan yüz seyirci bulmak için hayli dolaşmak lâzım.

Sovyet hükümeti bu suretle Proletariat'nm kültür seviyesini yükseltmeye gayret ediyor. Şüphesiz bu takdir edilecek bir politikadır. Ancak, daha uzun zamanlar yorulmadan, bıkmadan çalışmak gerek.

Rusya'da, umumî kültür seviyesinin ihtilâlden evvelsine nazaran çok ilerlemiş olduğunu tahmin ediyorum. Fakat bugün bir Moskovalı işçi meselâ bir Viyanalı arkadaşının yanında henüz hayli geri. Tiyatrolarda artistlerden ziyade dekorlar alkışlanıyor. Kaç defa dikkat ettim; muvaffak olan bir aktör yahut bir aktris pek göze çarpmıyor. Fakat sahne değişip te biraz tantanalıca bir dekor göründü mü, alkışlar uzun müddet dinmiyor. Bu beğenilen dekorlarda öyle rejisörün san'atım gösteren bir yenilik de yok. Her zaman her yerde gördüğümüz parıltılı, zengin dekorlar.

Dört beş seneden beri halkın daha temiz, daha itinalı giyinmeye başladığı söyleniyor. Tiyatro salonunda bunu görebiliyorum. Bilhassa genç kızlar arasında ipekliler giyinmiş, boyanmış olanları pek çok. Yalnız- modadan hiç anlamadığım halde bu kızcağızların bu kıyafetlerle başka bir memlekette oldukça

tuhaf bir manzara teşkil edeceklerini zannediyorum.

Proletariat'nm temiz ve iyi giyinmesine dair yapılan propagandalara rağmen erkeklerin çoğu kirii ve kılıksız gezmekten vazgeçmişe benzemiyorlar. Tiyatroya golf pantoloniyle, hattâ ceketsiz olarak yün yelekle gelenler eksik değil. Bunlar, çalıştıkları müesseseler tarafından mükâfatlandırılan iyi işçilerden olacaklar. Bazılarının tiyatroya gitmektense biletlerini sattırmayı tercih ettiklerini, geçtiğimiz sayfalarda bahsetmişim.

Tiyatroya gelenlerinden de canı sıkılıp işi alaya vuranlar görülüyor. Bir akşam operada idim. Evgeni Onegin'i oynuyorlardı. Yanıma, yukarıda anlattığım gibi ceketsiz, yün yelekli, golf pantolonlu ve kirli yakalı iki kişi oturdu. Oldukça çakırkeyiftiler. Ara sıra beni yan gözle hain hain süzüyorlardı. Bir tanesi ikinci perdenin sonlarına doğru sahnedeki baritonla yarışır derecede kaim ve yüksek bir sesle mırıldanmaya başladı. Civarda oturanlardan hiç birimiz susmasını ihtar edemedik. Ne yaparsınız diktatörlük, bir sıyrılm da elinde olsa insanı yıldırıyor.

Perde kapandıktan sonra üstad, halkın alkışladığı baritonla da alay etmek istedi. El çırpmalarını ikinci plâna atan nezle görmemiş bir sesle:

— Çaykofski, Çaykofski!

Diye bağırarak hem eserin bestekârını bildiğini, hem de baritonun hiç bir kıymeti olmadığını ispat etti.

Moskova Tiyatrolarında bu gibi tiplere rastlanabiliyor. Fakat bunların günden güne azaldıklarına

inanmalıyız. Çünkü Rusya'da umumî kültür seviyesini yükseltmek için görülmemiş bir gayretle çalışılıyor.

SAN'ATKÂRLAK

İlk bakışta insana seyircilerle oyuncular arasında bir tezat var gibi geliyor. Dekorları alkışlayanların karşısında, dünyanın hiç bir yerinde bu kadar çok olarak bir arada göremeyeceğimiz kuvvetli. hakikî san'atkârlar buluyoruz.

Fakat seyirci ile oyuncu arasında tezat olduğu doğru değildir.

Her ne kadar gördüğü eseri anlayan ve muhar rirle rejisör ve aktörler hakkında bir fikir edinen ler, tiyatroyu dolduran kalabalığın ancak yüzde yirmisini teşkil ediyorlarsa da, bu yüzde yirminin mühim bir yekûn olduğunu unutmamalıyız. Tiyatrolar o kadar kalabalık ki buranın yüzde yirmisi Paris'in yüzde kırkma, hiç olmazsa yüzde otuzuna müsavidir.

Yüzde otuzu tiyatrodan anlayan halk nerede?

Fakat san'atkârlarm bu kadar yükselebilmış elmalarının en büyük sebeplerinden biri de şüphesiz devletten gördükleri teşvik ve himayedir.

Bugün Sovyet Rusya'da en rahat yaşayan sınıf (burada sınıf farkı olmadığı için bu kelime biraz tuhaf kaçıyor amma şu dakikada daha münasibi aklıma gelmedi) san'atkârlar sınıfıdır. İstidadı olan herkes için kolayca yetişme imkânları var. Herhangi bir

işçi bile kulübelerinin sahnesinde kendini göstermek fırsatını buluyor. Eğer kabiliyeti varsa, bu işçi günün birinde en yüksek bir san'atkâr olabür. Yolu açıktır, önünde hiçbir mâni yoktur.

*

■ *k it*

Rusya'da san'at hayatı sayısız güneşleri, yıldızları olan başlı başına bir âlem.

Bir iki haftalık kısa bir zaman içinde bu âlemin her tarafını tanıyabilmek imkânsızdır. Onun için bu yazılarda ancak bellibaşlı birkaç şahsiyeti, tanıtmaya çalışa çağım.

Son senelerde Rus tiyatrosunda büyük yenilikler yapıldığını işitiyoruz. Bu yeniliği temsil eden tiyatrolardan en mühimmini görmek istedim. Rejisör Meyerhold'un tiyatrosuna gitmemi tavsiye ettiler.

Bu san'atkânn yapmak istediği yeniliklerden ben, kendi hesabıma pek hoşlanmadığım için aşağıdaki satırlar biraz tenkit edici olacaklar.

Maamafih fikirlerimde yalnız değilim. Burada tanıdığım Rus arkadaşlardan da çoğu bana hak verdiler. Meyerhold, bütün Rusya'da şöhret kazanmış bir san'atkâr olmakla beraber çok tehdit ediliyor. Onun idare ettiği sahnede biri bildiğim, biri bana yabancı iki piyes seyrettim: Rus

şairlerinden Griba-yadof'un «Akıllı Olmak Felâketi» isminde manzûm bir eseri. Ve meşhur «La dame aux Camelias.»

Meyerhold, sahne realism'inden tamamiyle uzak, laşmış. son derece impressionist bir rejisör. Kendisinin diktatör ruhlu bir adam olduğunu tahmin ediyorum. Çünkü aktörleri elinde bir oyuncak gibi kullanıyor, onlara, seslerine, tavırlarına varıncaya kadar karışıyor. Görüyoruz ve anlıyoruz ki şu istu'ap çeken jeune premier, şu yüzünü buruşturan ihtiyar,

ortada dolaşan kadınlar, erkekler hep Meyerhold'un idare ettiği birer kukladırlar.

Bu rejisörün hâkimiyeti dekorları ve aktörleri de aşıyor, sahneye koyduğu piyese de tesir ediyor. Zavallı Alexandre Dumas, kabil olsaydı da mezarından kalkıp burada eserini seyredebilseydi ya tanıyamaz yahut da «bu kadarına razı olamam artık!» der ve Meyerhold'u dâva ederdi. Meyerhold, La dame aux Camelias'ya o kadar musikî ilâve etmiş ki insan kendini tiyatrodan değil operada Traviatayı seyrediyor sanıyor.

Meyerhold'un tiyatrosunda, seyirciden gizli hiç bit* şey yoktur. Sahne perdesizdir. Kısımlar bittiği zaman biran için lâmbalar sönüyor. Dekorların değiştirilmesi, eşyaların yerleştirilmesi, sigara içmek için dışarı çıkmayanların gözleri önünde büyük gürültülerle yapılıyor.

Sahnedeki yeniliğe gelince,

Meselâ La dame aux Camelias'yı alalım.

Bu piyeste ne göreceğiz?

On dokuzuncu asırda bir Fransız sosyetesini.

Rejisör bunu nasıl görebilir? Şüphesiz kostümlerle, dekorlarla ve ışık tertibatıyla.

Meyerhold'a göre elbiselerin o zamanki giyiniş tarzını andırması kâfidir. En ince teferruatına varıncaya kadar kopya etmekte mânâ yoktur. Meselâ Armand, sırtına son moda bir frak geçirmiş, ne zararı var? Gömleğinin kollarının dantelâlî olması bizde on dokuzuncu asır intibasını verebiliyor.

Burada da vak'anın cereyan ettiği devri hatırlatmak için birkaç mobilya, eksik bir duvar. Ve işte hepsi bu.

Realizm'den bu kadar uzaklaşan Meyerhold'un muhlara, şamdanlara fazla ehemmiyet vermesinin sebebini anlıyamadım.

Seyrettiğim piyeslerin ikisi de geçmiş zamana ait olduğu için vak'a kahramanları mum ışığıyla yaşıyorlardı. Ve hizmetçi rolünü yapan aktörler, ellerinde beşer muhluk şamdanlar, oradan oraya dolaşmaktan hayli yorulmuşlardı. Viyana tiyatrolarından bazılarında, rejisörler tamamiyle realist oldukları halde, sırf yangın tehlikesinin önüne geçmek için sahnede ateş bulundurmaktan sakınırlar ve herşeyi mümkün olduğu kadar elektrik ışığıyla taklid etmeyi tercih ederler.

Meyerhold'un impressionism'i Reinhardt'inkini gölgede bırakmış. Reinhardt, hiç olmazsa şahsiyet yaratacak olan büyük aktörlere karışmaz. Meyerhold «aktör rejisörün elinde bir kukladır» diyor ve hakikî bir kuklacı gibi mimikte dehşetli mübalâğa istiyor. Gülümsemek kakhaha ile ifade edilecektir, kakhaha da gök gürültüsünü andırır bir gürültü ile.

Bütün bunlar seyrettiğimiz sahnenin yapmacık olduğunu bize her dakika hatırlatıyor ve içimizde bir sıkıntı uyandırıyor, kendimizi unutamıyoruz, vak'ayı yaşayamıyoruz.

Büyük Rus rejisörleri arasında müfrit impres-sionist olarak Meyerhold yalnız kalıyor zannediyorum. Moskovada ona benzeyen yahut benzemek isti-yen tanınmış bir rejisör görmedim ve işitmedim.

*

* *

İmpressionizm'deki mübalâğalarına rağmen Meyerhold, Rus sahnesine büyük hizmetler yapan bir rejisördür.

Onun cür'etkâr teşebbüsleri arasından hoş gidenleri, realist rejisörler tarafından kabul ediliyor ve impressionizm ile realizm'in böylece elele yürü

- — 75 —
 - İLK BÜYÜKELÇİ
- NADİR NADİ

mesi, asrımızın tiyatro ekolleri arasında en önde yürüdüğüne şüphe olmıyan Rus ekolunu doğuruyor.

*

* *

Moskova Akademik tiyatrosu.

Ve meşhur Stanislavski'nin vaktiyle kurduğu, şimdi de hâlâ başında bulunduğu, «Güzel San'atlar Tiyatrosu».

Bilmem yeryüzünde bu iki sahne ayarında bir sahne daha var mıdır?

Ruşça bilmediğim halde her iki tiyatrodada da dörder saat, bir dakika olsun sıkılmadan iki piyes seyrettim ve zaman zaman heyecan duydum. Artistlerde insanı çeken öyle bir kuvvet var ki, onların tesirinden biran olsun kurtulmamak için, yanımda bana sahnedeki sözleri arasına tercüme eden arkadaşşıma susmasını rica ediyordum.

Bu san'atkârların isimlerini öğrenmek istiyorum. Hangi birini sorayım? Hepsi iyi, hepsi mükemmel. Jablonsvaya, Elanskaya, Maslova, Sadovski, Kaçalof, Leonidof.

Bu saydıklarımın çoğunun «mülî artist» olduklarını öğreniyorum.

Burada tiyatro san'atkârlarına iki şeref unvanı ayrılmıştır.

Alelâde artistlerden farklı bir hususiyet gösterenlere «kıymetli artist» deniyor, en büyük san'atkârlar da «millî artist» oluyorlar.

Hepsi de kuvvetli san'atkârlar.

SAHNEDE Kİ TLE

Yeni Rus tiyatrosunda en ziyade göze çarpan şey sahnede «kütle» nin oynadığı roldür.

Ferdiyeci edebiyat, uzun zaman kütle, yani (Masse) yi ihmal etti. Vâkıa Shakespear, seyirciler üzerinde kahramanlarının bırakacağı effet'yi kuvvetlendirmek için sık sık bu unsura başvurur. Coriolan'da Jules Cesar'da bunun misallerini görüyoruz. Fakat Shakespear tiyatrosunda kütle menfî bir unsurdur. Maddî büyüklüğüne taban tabana zıd olarak ruhî bir küçüklük içinde yüzer. Bu küçüklük, vaka kahramanlarının dramatik vaziyetlerini tebarüz ettirmeğe yarar. Shakespear için sınıfla, «kütle» ile alay ediyor demek doğru olmaz. Çünkü Shakespear kütle, sahneye koymakla kütle, yalnız ferdî göstermek istemiştir.

Milliyetçi edebiyata kadar hiçbir muharrir doğrudan doğruya kütle ile meşgul olmadı. Milliyetçi edebiyat ise kendi dilinin hudutlarını aşamıyacağı için kısırdır.

Musikili sahnede de vaziyet başka türlü olamazdı. Orada da kütlenin oynadığı rol, dinî eserleri bir tarafa bırakırsak, arasıra orkestranın yerini tutan, refakat edici bir musiki âleti olmaktan kurtulamadı.

Sahnede kütlenin ıstılabî ilk terennüm eden Beethoven olmuştur. Meşhur bestekârın biricik operası olan Fidelio'da bir zindan sahnesi vardır. Bulada mahpuslar, ıstılabî altında sinmiş korkak, sönük, fakat insanın içine işliyen bir sesle-ışığa, hürriyete karşı duydukları hasreti haykırırlar. Beethoven, o hiçbir zaman erişilemeyecek derin san'atıyla - güfteyi yazan muharririn şüphesiz hayalinden bile geçiremediği . bir his âlemi yaratmıştır. Fi-delio, içinde kalabalığın sesini taşıyan ük san'at eseridir. ' ,

On dokuzuncu asır muharrirleri arasında Vic-tor Hugo gibi sahnede kütleye söz veren bir iki san'atkâr bulmak mümkündür. Her ne kadar Victor Hugo arasıra Shakespear'ı taklit etmişse de onu ve diğer birkaç muharriri kalabalığa şahsiyet vermeğe çalışmış tektük örnekler diye görebiliriz. Fakat, son zamanlara gelinceye kadar hiçbir memleketin sahne edebiyatında «kütle» yi öne süren toplu bir san'at hareketi olmadı.

Bu hareket son yirmi senedenberi Rusya'da var. Yeni Rus sahne eserlerinin çoğunda «kütle» nin ikinci plândan ön plâna doğru akan bir rolü oluyor.

Kütle, şahsiyet sahibidir. Birşeyler istiyor, ıstılab çekiyor, karar veriyor, mücadele ediyor, kazanıyor ve kaybediyor.

Vak'a kahramanlarının bir kısmı kütlenin düşmanıdır, onun mahvına çalışır; bir kısmı dostudur, onu temsil eder.

Entrika hemen her zaman sınıf mücadelesi etrafında dönüyor. Kalabalığa şahsiyet verip onu sahneye çıkardıktan sonra, artık piyeslerin mevzuu ne olursa olsun ekseriya bir ferdiyetçilik ve cemiyetçi-lik mücadelesi karşısında bulunuyoruz.

Ferdiyetçilik kapitalizm midir? — Cemiyet pn> letariat mı demektir?

Burada evet!

*

★ *

Geniş halk tabakalarına benliğini duyuran bir cereyanı ilk defa olarak tiyatrodan başladıktan sonra sahnenin bütün şubelerine yayılmıştır. Operalarda, baletlerde aynı temayülün, daha büyük bir muvaffakiyetle canlandığını görüyoruz. Hatta diyebilirim ki operanın ve baletin kütle heyecanlarını ifade hususunda gösterdikleri zengin kabiliyet, tiyatrodan başlayan bu cereyanın gene tiyatrodan yavaş yavaş sönmesine sebep oluyor. Tiyatro, kalabalığın duygularını temsil hakkını müzikli sahneye bırakmak üzere.

Fakat, mütemadiyen yeni yeni operalar bestelendiğini sanmamalısınız. Rus rejisörlerinin kuvvetli san'at bilgisi, opera repertuarının en tanınmış eserlerir; i yepyeni bir şekilde önümüze koyabiliyor. Onları adeta tamyamıyoruz. «Bu eserde bu kadar zenginlik olduğunu bilmiyordum» diyoruz.

Meselâ Karmen. Burada sadece Don Jo?e ile Çingene kızının macerasını seyretmiyoruz. Bu aşk hikâyesinin arkasından zevkleriyle, ihtiraslarıyla, güzellik ve çirkinlikleriyle bütün bir kavmiyi yükseldiğini görüyoruz. Onun sesini işitiyoruz.

Başka bir misal: Prens İgor. Yalnız bu zayıf ruhlu Rus prensiyle Cengiz Han çarpışmıyorlar. İki millet, iki ırk birbiriyle boğuşuyor. Bunu hemen her sahnede görüyoruz ve duyuyoruz. Milletlerin vuruşmasındaki trajedi bizi Prens İgor'un macerasından daha çok alâkadar ediyor, daha çok s an yor.

Ve bütün bu yenilikler ne Georges Bizet'nin ne Aleksandr Borodin'in, ne de başka bestekârların musikisinde en ufak bir değişikliğe liizum görülmeden 3'apılıyor. Muvaffakiyet doğrudan doğruya Sovyet rejisörlerine dittir. Onların san'at telâkkilerindeki yerdik şüphesiz yakında her tavafta taklid edilecektir.

Çünkü bu yenilik, kütleyi sadece sınıf mücadelesi yapan standart bir unsur olarak göstermiyor. Daha ziyade onun duygularını bize duyurmaya çalışıyor.

YENİ SANAT CEREBANLARI

Rus tiyatrosu hakkında daha iyi bir fikir edinmiş olmak için salâhiyettar bir tiyatro adamıyla görüşmek istedim. Beni Moskova'nın en büyük sahnelerinden biri olan Birinci Artistik tiyatrosunun edebiyat kısmı şefi Yoldaş Markof'a götürdüler.

Yoldaş Markof'la şöyle konuştuk:

— Bana Sovyet Rusya'da tiyatronun tekâmülüne dair malûmat verir misiniz?

— Bizde tiyatro- başka hiçbir yerde görülmi-yen bir hızla ilerliyor. Bu hususta tam bir fikir edinmeniz için size bir mukayese yapayım. İhtilâlden evvel, 1910 senesinde Moskova'daki sahnelerin adedi sekiz, onu geçmezdi. Bunlardan ikisi opera, ikisi operet, geri kalanları da dram, vodvil ve komedi sahneleri idi. İhtilâlden sonra tiyatroların sayısı hayret verici bir şekilde arttı. Bugün yalnız Moskovada yetmiş altı sahne çalışıyor. Bunlardan üçü opera, altısı operettir. Diğerlerinin çoğu dramatik tiyatrolardır.

— Bu yetmiş altı tiyarodan hepsi de harbden evvelkilerle rekabet edecek kadar mükemmel midimler?

— Bunlardan hiç olmazsa on beş tanesi her ci-

hetçe eskilerden daha yüksek bir dereceye varmışlardır.

— Eski tiyatrolar ne oldu?

— Onlar da çalışıyorlar. Sovyet hükümetinin san'ata ve san'atkârlara sonsuz bir hürmeti vardı". İhtilâlden sonra hemen hiçbir san'at müessesesini kapatmadık. Bilâkis onları benimsedik, içimize aldık. Bu saydığım onbeş en iyi sahnenin sekizi eski devirden kalmadır. Fakat onlar üzerinde bizim o

kadar emeğimiz vardır ki, onları eski yeni diye birbirlerinden ayırd edemeyiz.

Bir inkılâb: Bugün her amele kulübünün, her fabrikanın bir tiyatrosu vardır. Buralarda hem halkın san'atla olan alâkasını kuvvetlendirmeğe, hem de köşede bucakta kalmış istidatların meydana çıkmasına çalışırız.

— Rus sahnesinde bellibaşlı kaç ekol sayabilirsiniz ?

— Hemen her büyük tiyatronun büyük bir rejisörü ve her rejisörün de kendine mahsus bir ekolu (tarzı) vardır. Maamafih mutlaka birkaç isim saymamı istiyorsanız işte:

Meyerhold. Stanislavski. Meroviç, Dençenlto, Tahirof.

— Bu rejisörler arasındaki farkları izah eder misiniz?

— Rejisörler arasında evvelce büyük farklar vardı. Meselâ Meroviç ile Stanislavski realizm'e çok sadıktılar. Halbuki Meyerhold tam mânasiyle bir impressionist kalmak istiyordu. Şimdi bu fark gittikçe azalmaktadır. Stanislavski ile Meroviç'de imp-ressionizm'e Meyerhold'da da realizm'e yaklaşan bir temayül görünüyor.

— Ben Meyerholdun sahneye koyduğu son piyeslerde realizm'den eser bulamadım.

— Oh... Siz onu evvelce görmeliydiniz!

— Meyerhold, Reinhard'a benzemiyor mu?

— Kendisi bunun aksini iddia ediyor, hatta Reinhard'ı beğenmiyor. Bana kalırsa Meyerhold, Reinhard'a nazaran daha mütevazidir. Vakıâ her ikisi de eserlerin «dış»ı ile fazla uğraşıyorlar. Fakat bu hususta Reinhard şüphesiz daha ileri gidiyor. Zaten Meyerhold son zamanlarda eskisine nisbeten çok değişmiştir.

Bu yakınlar kadar Moskovada iki kuvvetli cereyan vardı: Sahneye aktörün hâkim olması

lüzumunu ileri süren cereyan, bir de bunun zıddı olarak rejisörün hâkimiyetini kabul eden cereyan. Birincilerin başında Stanislavski ile Meroviç'i sayabiliriz. ikinci cereyanı, şimdi çok zayıflamış olmakla beraber gene gözünüze çarptığı gibi Meyerhold idare ediyordu. Demin de söyledim, bu iki cereyan birleşmek üzeredir.

— Biz rejisörü muhit yaratan san'atkâr olarak tanırız. Şahsiyeti yaratmak vazifesini daima aktörün omuzlarında görüyoruz. Aktörü rejisör idare ettikten sonra tiyatronun sinemadan ne farkı kalır?

—Rejisörün aktör üzerindeki hâkimiyeti ancak muhitte şahsiyet arasında bir ahenk aradığı müddetçe haklı görünebilir. Bu ahenk bulunduktan sonra şahsiyeti yaratacak olan şüphesiz yalnız oyuncudur. Mutlak olarak birinin veya diğerinin sahneye hâkim olması yanlıştır. Fakat her yeni fikrin tutunmak için mübalâğaya kaçtığını biliriz. Mutedil yol yalnız zamanla ve mücadele ile bulunur.

— Bu bahsettiğimiz san'at cereyanlarına uyumu-yan bir müesseseniz oldu mu?

— Devlet Operası yeni mücadelelerden daima uzakta kalarak klâsik şeklini muhafaza etti. Devlet Operasının şubesi olan diğer iki operada arasıra tecrübeler yapıyoruz.

— Yabancı rejisörlerden Sovyet Rusya'ya gelenler oluyor mu?

— Çok seyrek

— Yabancı sahne muharrirleri arasmda Rusya'da en sevilenleri kimlerdir?

— İyi muharrirlerin hepsi beğeniliyor ve seviliyor. Son zamanlarda Fransızlardan Jean Deval üe Louis Verneuil'ü sık sık gösteriyoruz. Bilhassa Louis Verneuil çoğ rağbet kazanıyor.

— Verneuil gibi yalnız eğlendirmek için piyes yazan, eserlerinde hiçbir fikir bulunmıyan bir muharriri tercüme etmekte ve halka göstermekte, ne fayda görüyorsunuz?

— Verneuil'ün para ve kadın peşinde koşan ha-vaimeşreb tipleri bizi eğlendiriyor ve bize tefessüh etmiş burjuvazinin ne kadar manasız bir rejim olduğunu gösteriyor.

— Pirandello'nun piyeslerinden oynatıyor musunuz ?

— Çok az.

— Bernard Shaw'dan?

— Ondan da.

— Yeni Rus piyeslerinde hâkim olan başlıca felsefe hangisidir?

— Optimism. Muharrirler arasmda pessimist edebiyat rağbet görümüyor ve halk bu gibi piyeslerden kaçıyor. Halk gülmek, neşelenmek istiyor. Karşısında kuvvetli, sıhhatli adamları görmek ve kuvvetli, sıhhatli fikirler duymak istiyor.

*

* #

Yoldaş Markof'dan ayrıldıktan sonra kendi kendime tekrarlıyorum.

— Halk optimist eserlerden hoşlanıyor.

Neden acaba?

Nikbin olduğu için mi?

Yoksa nikbin olmak istediği için mi?

LENİNGRAD

Önümde bavullar, Oktobr garının bekleme yerinde ayakta duruyorum. Onbeş dakika sonra Leningrad ekspresi hareket edecek. Fakat trene yerleşmemize daha izin çıkmadı. Koskoca holde bin kişi kadar varız. Birbirimize sokulmuş, kasablık koyunlar gibi bekliyoruz.

Gece çok soğuk. Antreman yapan koşucular gibi yerimizde sayarak kendimizi ısıtmağa çalışıyoruz.

Bizi neden trene bırakmadıklarım merak ediyorum.

Partinin büyüklerinden biri Leningrad'a gidecekti. O gelip hususî vagonuna yerleşmeden önce yolcuları salıvermezlermiş.

Çıkınlarını omuzlarına yüklemiş köylüler, elleri paltolarının cebinde, kalkık yakalı işçiler...

Bir alay adam birbirimize sokulmuş, bekliyoruz. Arada bir ısınmak için tepmiyoruz. Bakışlarımız kasablık koyunlarmki kadar dalgın.

Trende bir sanayi talebesiyle arkadaş oldum. Gevezelik ediyoruz :

— Moskova - Leningrad arasında Rusyanın en muntazam, en temiz, en süratli trenleri işler.

Bu hattın tarihini biliyor musunuz?

Çar İkinci Aleksandr, önüne Rusyanın haritasını almış; çağırılmış yanma mühendisleri.

— Efendiler demiş, Moskova ile Petrograd arasında bir demiryolu inşa edeceksiniz.

Mühendislerden en ileri geleni, önüne doğru bir kaç defa iki büklüm eğüdükten sonra korkak bir sesle sormuş:

— Haşmetmeab bu hattın- nerelerden geçmesini arzu buyururlar?

Torba sakallı inatçı Çar, gür sesile haykırmış:

— Petrograd'dan Moskova'ya bir demiryolu istiyorum !

Mühendisler korkak bakışlarla birbirlerini süzmüşler. Bunun üzerine İkinci Aleksandr almış eline cetveli ve haritanın üzerine eğilerek Petrograd ve Moskova kelimelerini bir hattı müstakimle birleştirmiş. Sonra yanındakilere dönerek:

— Anlaşıldı ya... Hadi bakalım!

Demiş.

Yüksek üniformalı adamlar, derin reveranslarla arka arka yürüyerek çekilmişler.

O reveranslar yüzünden, Moskova - Leningrad hattı bize çok pahalıya mal oldu.

Moskova - Leningrad hattının bir hattı müstakimi andıracak kadar düz olduğu doğru. Fakat Rusyada

hemen bütün hatların böyle olduğunu mektepte iken coğrafya hocamızdan öğrenmiştik. Arazinin baştan aşağı düz ovalardan ibaret olması, Rus-yadaki demiryollarını başka yerlerdekinden bu şekilde farklandırmış.

Maamafih Çar hikâyesi hoşuma gitti. Ve Rusları gene kârlı buluyorum.

Ya maazallah İkinci Aleksandr eline cetveli da-yamayıp da harita üzerinde karmakarışık çizgiler çizseydi, şimdi biz nerelerde dolaşacaktık!

* *

Leningrad.

Rusyanın Avrupaya açılan penceresi, Botnie Körfezinden süzülen garb rüzgârı, her nefesinde hissediliyor. Evlerin yapılışında, sokaklarda, insanlara yüzünde tatlı bir garb havası var.

Büyük Petrodan Lenine kadar Rusyanın tarih: kuru bir iskelet halinde burada gömülü.

Yarattığı şehrin gölgesine sığınıp ismini ebedîleştirmek isteyen, bu uğurda benliğini harcayan Büyük Petroyu düşünüyorum.

Bu kubbede bir hoş sada bile kalmıyor bâki!

Diyeceğim geliyor.

Piyer ve Pol adasındaki zindanda can veren idealler, şimdi belirsiz gölgeler halinde rutubetli, soğuk hücreleri karanlıklaştırıyorlar.

Bu zindanın yambaşında küçük bir küise var. İmparator aüesinin türbesi imiş. Büyük Petrodan Üçüncü Aleksandr'a kadar bütün Çarlar, Çariçeler ve Çareviclerin mezarı burada.

Katerinalar. İvanlar, Elizabethler, Pollar, Alek-sandrlar... Ve taşları konmamış iki mezar. İkinci Nikola burasını vaktile kendisi ve karısı için hazırlatmış.

170 milyonu avucunun içinde tutarken, günün birinde bu toprak üzerinde iki arşmlık bir yere hakkı olmayacağı o zaman düşünebilir miydi?

◆

★ *

insan, mantıktan ibaret bir hayvan olsaydı, ateş çemberi içinde kalan bir akreb gibi kendini sokardı.

Yaşama isteği, bizi güneş peşinde koşturuyor.

Yarın tarihe gömülecek olan hayat, bugün tarihten ne kadar uzak!

Artık bir arşın toprakları olmıyan adamlar düne sırtlarını çevirmişler, yarını hazırlamak için çalışıyorlar, didiniyorlar, yoruluyorlar.

Yaşıyorlar.

Ne güzel!

BALET MEKTEBİ

Saat, sabahın sekiz buçuğu. Sıfırdan aşağı yirmi sekiz derece soğuk var.

Burnum ve kulaklarım, kesilmiş te tekrar yapıştırılmış gibi acıyor. Güneş buzdan bir fanus; ortalığa sıcaklık yerine, insanı bıçaklıyan bir zehir saçıyor.

Uyuşuyoruz, donuyoruz.

Zoçego Rossi sokağında Leningrad, balet mektebinin kapısını bize açtıkları zaman, Hilâlihmerden yardım bekliyen iki ağır yaralı perişanlığıyla içeriye daldık.

*

★ *

İki gün evvel, mektebin metod kabinesi şefi Yoldaş Slonimski'den bugün için randevu almıştık, Fakat sabahki soğuğu gören rehberim:

— Galiba şansımız yok, demişti. Hararet sıfırdan aşağı yirmi dereceye inerse, mekteb idaresi çocuklardan gelemeyenlerini mazur görür. Bu saatte kimseyi bulamayacağımızdan korkuyorum.

Yoldaş Slonimski dünyanın en sempatik adamlarından biri. Bürosunda bizi o kadar candan bir alâka ile karşılıyor ki, dışarıda çektiğimiz ıstırab bir dakika içinde kayboluyor.

— Çocukları dersleri başında bulamayacağınız-ılan mı korkuyorsunuz? Bizde öyle şey olmaz. Tembellerin burada işi yoktur. Birazdan göreceksiniz, en miniminilerinden en büyüklerine kadar bütün talebeler vazifeleri başında çalışıyorlar. Yarın Kateri-nayı oynayacaklar; öğleden sonra repetisyon var.

Yoldaş Slonimski, geçen sene İstanbul'a gelen Rus artistlerini nasıl bulduğumuzu soruyor. Aralarında Leningrad balet yıldızlarından biri de bulunuyormuş. O esnada Türkiyede olmadığını, fakat gazetelerde okuduğuma göre bütün sanatkârların fevkalâde muvaffakiyetler kazandıklarını söylüyorum.

Babacan yoldaş. Avrupanın en mükemmel balet mektebi hakkında bana izahat veriyor:

— Mektebimizin yüz elli seneye yakın bir mazisi vardır. İkinci Katerin burasını kurduğu zaman birçok memleketlerin henüz bir konservatuarları bile yoktu.

İlk senele zarfında tedrisatta daha umumî bir gaye güdülüyordu. Talebeler hem balet, hem de musiki öğreniyorlardı. Sonraları ihtisasımızı yalnız balete ayırdık ve bildiğiniz gibi şöhreti bugün dünyayı saran Rus ekolünü yarattık.

Çarlık zamanında kurulmuş bir müessese olmakla beraber Sovyet hükümetinin bu mekteb üzerinde büyük emekleri vardır. 1917 ihtilâlinden sonra çektiğimiz ıstırab senelerinden bahsedildiğini duymuşsunuzdur. Halk açlıktan ölüyordu. Bütün mek-tebler tatil edilmişti. Fakat Rus bale san'atının şerefini düşünen hükümet, içinde yüzdüğü zorluklara rağmen burasını kapatmadı. Çocuklara ve hocalara vazifelerine devam imkânlarını temin etti. Eğer bu mekteb bir kaç ay ihmal edilseydi bugün Rus baleti"bir daha dirilmemek üzere ölmüş bulunacaktı.

*

* *

.— Tedrisat sistemimiz çok orijinaldir. Ve Harl> den evvelisine nazaran oldukça farklıdır. Evvel A kabul şartlarımızı anlatayım:

Evvelce mektebe girebilmek için hemen daimn iltimas lâzımdı. Balet muallimlerinin yahut saray» mensup adamların çocukları tercih edilirdi. Yaş meselesi de (halledilmemişti. Altı yaşındaki minimini lere dans dersi vermekte bir mahzur görülmezdi.

Bugün iltimas mevzuu bahsolamayacağı gibi, çok küçük yaşta bulunanların da balete başlamalarını muvafık bulmuyoruz. Uzun tecrübelerden sonra sekiz yaşından ufak olanları kabul etmemeğe karar verdik. Hususî metotlarla, mektebe yazılmak isteyenlerin kabiliyetlerini ölçüyor ve sonra vücut-lerini sıkı bir muayeneden geçiriyoruz. Maamafih baletçilik hain bir meslektir. On dört, on beş yaşma kadar büyük istidat gösteren, ilerisi için ümitler veren bir kızcağz, bu yaşlarda vücudun geçirdiği tabii istihaleler neticesinde bütün kabüiyetlerini kaybederek hiçbir ise yaramıyacak bir hale gelebilir. Böylelerini feda etmeğe, bırakmağa mecbur oluyoruz.

— Ya onların istikballeri ne olur Yoldaş?

— Rusyada yapılacak çok şeyler var, çalışmak istedikten sonra kimse açıkta kalmaz.

İşin hazin tarafı, bütün varlığıyla muvaffakiyet uğrunda çalışan bir gencin, elinde olmıyan sebeplerden dolayı ümitlerinin mahvolduğunu görmesidir. Fakat ne yaparsınız? Kısmet.

— Muayyen bir yaşta istidadını kaybedenler çok oluyor mu?

— Yarıdan fazlası dökülmeğe mahkûmdur. Bnuna. hastalık, kaza gibi gayritabiî sebepleri de katarsa mektebi bitirenlerin nispeti hayret verecek derecede azalır. İlk Sınıflarda yüzlerce talebe olduğı halde her sene ancak on onbeş mezun verebiliyoruz. Fakat bu yetişen gençlerle Sovyet Rusya cidden iftihar edebilir.

Tahsil müddeti on senedir. Moskova Konservatuarında öğrendiğiniz gibi son üç seneyi ihtisasa ayırıyoruz.

İhtisas şubelerimiz şunlar:

Balet dansözleri (virtüözler)

Balet şefleri ve ritm kompozitörleri.

Pedagoglar (muallimler).

*

◆ Ur

Yoldaş Slonimski ile mektebi geziyoruz. Duvarlarında anatomik tablolar bulunan temiz, muntazam dersaneler. Mektebin müzesi: Dünyanın en meşhur dansözlerinin fotoğrafları burada, çünkü hepsi buradan yetişmiş. Ritmik ekzersiz salonu. Yirmi otuz kadar küçük kız çocuğu piyanonun refaketinde çalışıyorlar.

Slonimski Yoldaş beni vaktile Leningradm en tanınmış dansözlerinden biri olan Yoldaş Viaçeslovaya takdim ediyor.

Viaçeslova bugün kıymetli bir pedagogdur.

Büyük bir sabırla zerre kadar sinirlenmeden minimini kızcağızları yarımın yıldızları olarak yetiştirmeğe çalışıyorlar.

— Bir, ki, bir, ki, bir, ki.

Ve kelebek kanadları kadar narin bacaklar açılıyor, eller yukarı kalkıyor, vücutlar bükülüyor.

— Olmadı Anna! Zina biraz daha yavaş. Had? tekrar; Bir, ki, bir, ki, bir, ki...

Madam Viaçeslova'ya teşekkür ederek salondan ayrılırken küçük melekler bizi pionnier usulile selâmlıyorlar.

Bakışlarında, yarın birer yıldız olacaklarını va-idliyen pırıltılar var.

Tatlı ümid pırıltıları.

★ ★

— Son birkaç senedenberi büyük bir iş başarmaya çalışıyoruz.

Sovyet birliğini teşkil eden diğer Cumhuriyetlerin millî danslarını tesis etmek. Kazakistandan, Kırgızdan, Başkırdistandan ve Türkistandan çocuklar toplıyarak, buraya getirdik; uz^n bir tahsilden sonra memleketlerine dönecekler Ve kendi balet mekteplerinde çalışacaklar.

— Çocukları ve millî havalan nasü intihab ettiniz?

— Çocukları gönderdiğimiz mütehassıslar seçtiler. Mülî havaları da İstanbul Konservatuarının metoduna uyarak gramofon plâklarına geçirmek suretiyle topluyoruz. Bu hususta İstanbul Konservatuarına çok borçluyuz. Ankaradan, Türk dansları notalarını da getirttik. Onlardan da istifadeye çalışacağız.

— Bu çocuklar da Ruslarla beraber mi okuyorlar?

— Hayır... Ekserisi Rusçayı yeni öğreniyorlar. Vücutlerinin yapılışı da farklı olduğundan onları bizimkilerden ayrı olarak yetiştirmeyi muvafık bulduk.

— Şimdi neredeler?

— Gelin, göstereyim.

Geniş bir yemek salonu. İçeride bir kuş yuvası cıvıltısı var. Kızlı, erkekli yetmiş kadar çocuk büyük bir neşe içinde çorba içiyorlar. Bir tanesine yaklaşıyorum :

— Türkçe bilir misin sen?

— Adın ne?

— Nurdin.

— Türkçe komuşuyor musun Nurdin?

Benim karşımda duyduğu mahcubiyet ve aramızdaki şive farkı Nurdinle anlaşmamıza mani oluyor. Tatlı kara gözleriyle beni süzerken utangaç bir sesle:

— Türkçe?

Diye soruyor

Anlaşıldı olmayacak. Ayrılıyor. Kapıdan çıkarken arkama dönüyorum Nurdinin gözleri hâlâ bende

Hafifçe çekik, unutulamayacak kadar tatlı bakışlı, kara gözler

★

•fc ★

Sokakta, yirmi sekiz derecelik ayaz kulağıma asıldı, beynime giden deliğe iki hece fısıldıyor:

— Türkçe?

AMELE MAHALLESİ

Sabahleyin erkenden, rehberim Madam Venzenoszeva ile taksiye bindik, Motörün, nezleye tutulmuş bir baritonu hatırlatan öksürükleri arasmda, buzlu caddelerden geçerek kenar mahallelere cıoğru

ilerliyoruz.

Yoldaş Venzenoszeva:

— Bu amele evlerini görmeden Sovyet Rusya nakkında doğru bir fikir edinmek güçtür, diyor.

Hele bunları- eskileriyle mukayese edebilmiş olsaydınız !

— Zararı yok, diyorum. İhtilâl müzesinde harbden evvelki Rus işçisinin hayatına dair canlıya benzer manzaralar görmüştüm.

— O halde şimdi aradaki farkı göreceksiniz. Bana hak vereceğinize eminim. İhtilâlden evvel Rusyada bulunmuş olanlar, şimdi tekrar buralarını gezdikleri zaman gözlerine inanamıyorlar. Sovyet hükümetinin fevkalbeşer gayretlerle yarattığı yenilik ler karşısında hayretlere düşüp:

— Harika, harika!

Diye bağırmaktan kendülerini alamıyorlar.

— Leningrada çok işçi var mı?

.— İhtilâle kadar burası aristokrasi ve yüksek memur şehri idi. Fazla işçi yoktu; nüfus iki müyonu ancak bulurdu .Menşevik ve onu takip eden Bolşevik ihtilâlinin yıkıcı cephesi en ziyade burasını hedef tuttu. Avrupamn şurasında burasında rastladığım?, aristokrat kırıntılarının mühim bir kısmı hep buradan gitmedir. Bir Paris meyhanesinde garsonluk rütbesin kazanabilmek için filânca dükün amcazadesi veya bilmem hangi mareşalin emirber neferi olduklarını iddia eden biçareler, bir zamanlar Leningrad kahvelerinde otururlar ,boşüboşuna vakit öldürürlerdi. Rusyanın bu parazitlerden kurtulduğu ne iyi oldu!

Şimdi bu koca şc-hrin nüfusu üç milyonu bulmuştur ve bu üç milyonun azim bir ekseriyeti işçidir. Bugün Leningrad için Avrupamn en büyük endüstri merkezlerinden biridir diyebilirim. Belki de birincisi.

*

★ *

Şehrin dışına yaklaştık. Uzaktan, şehir içinde şahre benzeyen kocaman bir yapı görüyoruz. Kapısının önünde durduk.

Madam Venzenoszeva benden önce inerek binaya nezaret eden yoldaşı aramağa gitti. Biraz sonra genç, yakışıklı, sevimli bir adamla, beraber yanıma geldi; ikimizi birbirimize takdim etti.

Geziyoruz. ,

Vaktile, Avusturya sosyalistlerinin Viyanada yaptıkları işçi evlerini görmüştüm. Onlar, buna nazaran daha şık, daha moderndiler. Fakat burada şatafattan ziyade işçinin istirahati ve konforu düşünülmüş.

Cidden iftihar edilecek bir eser.

—• Bu binada kaç kişi oturuyor?

— Üç bin kadar.

— Leningradda bu ayarda başka yerler var mı?

— Biraz dalıa küçük veya biraz daha büyük olmak üzere şimdiye kadar tam yirmi amele mahallesi yapıldı. Fakat daha bir bu kadarına ihtiyacımız var. Onları da yapacağız.

— Amele mahallesi kurulan yerlerin fabrikalara yakın olmasına dikkat ediliyor mu?

— SÜDhesiz. Burada oturanların çalıştıkları fabrikalar hemen şuracıktadır.

— Bir amele, oturduğu apartımana kaç para verir ?

— Bu, ailenin nüfusuna ve amelenin kazancına göre değişir. Maamafih kira parası gülünç derecede ucuzdur.

★

* *

Apartmanlardan birinin kapısını çalıyoruz. Karşımıza otuz yaşlarında güzel bir kadın çıkıyor.

Kocasını çelik fabrikasında çalıştırmış. Kendisi de dokuma fabrikasında. Neden işine gitmediğini soruyorum. Gebe imiş, altı hafta sonra bir çocuğu olacakmış. Fabrikadan, bir haftadanberi evde istirahat etmesine izin vermişler.

Eve nezaret eden yoldaş söylüyor:

— Bir yaşındaki küçük yavrusu da aşağıda kreştedir. Birazdan göreceğiz.

Kadıncağz bize yuvasını gezdiriyor.

Üç odası var: Yatak, yemek odaları ve salon. Mutfak ve banyo dairesi küçük fakat temiz. Evin her tarafı aydınlık. Bir gün Leningradda güneş çıkarsa, ışığı mutlaka buraya da girecektir.

■*

★ ★

Gezmemize devam ediyoruz.

Mahallenin lokantası. Kahvesi. Klubü.

— Buralarda işçi ufak bir ücret mukabilinde yemek yer, kahve içer. Parasız olarak ta gazete

okur, kart veya satranç oynar.

— İçki?

— Amele mahallesinde içki yasaktır!

★ *

Kulüb.

Amelenin fikir ihtiyacını karşılayan yer.

Burası geniş bir konferans salonu. Küçük bir de sahnesi var. Arasına temsiller verilir, icabında film de gösterilmiş. Kapının yanındaki duvara bir sürü afiş asılmış.

İlânlar, davetnameler, verilecek olan konferansların tarihleri... Ve... amelenin dilekleri, muhtelif mevzular hakkındaki tenkidleri.

_ Tenkid?

— Evet... İşçiyi alâkadar eden ihtisas sahalarında tenkid tamamiyle serbesttir;. Bizde orijinal fikir sahipleri her zaman dinlenirler.

★

★ ★

İçinde on on iki yaşında çocukların oynamakta •olduğu büyük bir salondayız.

— Bunların mektepleri yok mu?

— Bu mahallenin nüfusu arttığı için bundan on sene evvel yapılan mektep şimdi artık dar geliyor. Yenisi yapılmaya kadar çocukların bir kısmını öğleye kadar okutuyoruz, geri kalanını da öğleden sonra. Malûm ya, Leningrad, Avrupada nüfusu en çok artan şehirdir.

★

★ *

Üç bin kişilik amele mahallesinin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan büyük mağazalardan, kooperatiflerden geçiyoruz.

Her yaşta kadınlar, hararetle alışveriş yapıyorlar. Kumaş, mendil, makarna, konserve.

Kreş.

Gene çocuklar, minimini çocuklar.

Doktor, muavinleri, svesterler bizi gezdiriyorlar. İki yaşma kadar olan küçüklerin sayısı yüz yetmiş bulmuş.

Koridorlarda bile karyolalar var.

Doktor hemşire anlatıyor :

.—■ Gelecek seneye muhakkak bir paviyon daha yaptırmalıyız. Bu gidişle kabil değil, buraya sığamayacağız.

Diyor.

Daha büyükleri yukarı katta oynuyorlar. Bitkisini yemek yiyor.

Onlara daha bu yaştan, birbirlerine hizmet etmesini öğretiyorlar. Yemek yerken, nöbetleşe içlerinden bir tanesi diğerlerine ekmek dağıtıyor, tabak tutuyor. Oyun odalarında bir piyano var. Günde bir saat musiki dinlerlermiş

Duvarda Lenin'in resmini gördüm.

Doktor hemşire izah etti :

— Bir vakitler burada Stalin, Voroşilof gibi fırka adamlarının resimleri de asılı idi. Küçük dimağlara fırka propagandası aşılamanın muvafık olmadığını Moskovaya yazdım, fikrimi kabul ettirdim. Şimdi onları kaldırdık, yalnız Lenin duruyor. Konuş-mıya başlayan bir Sovyet çocuğuna ilk olarak «Lenin» kelimesini öğretmek bizim vazifemizdir.

*

* *

Bir zamanlar şoför kıyafetinde Finlandiyaya kaçan Lenin bugün Rusyada Allahlaşmak üzere.

SON

Trenin hareketine az birşey kaldı. Bir çeyrek saat sonra Rusyadan ayrılıyorum. Astoria otelindeki odamda son hazırlıklarımı bitirmek üzereyim.

içinde beş gün geçirdiğim şu küçük odaya ne-kadar alışmışım, onu ne kadar benimsemişim. Duvardaki aynaya, sevgilisinin gözbebeğini süzen bir âşık hüznile bakıyorum.

— Birşey unutmadınız ya?...

Rehberimin, müşfik bir kızkardeşi hatırlatan

tatlı sesi.

— Zannetmiyorum.

— Nasıl unutmadınız? Bakınız, traş fırçanızı masanın üzerine bırakmışsınız.

Şu dakikada bir Rus kızının ağzından mülkiyet mefhumunu işitmek tuhafıma gidiyor.

Benim mi? Neden?

Benim fırçam, benim eldivenlerim, benim bavulum.

Biran için benim «şey» lerimi kendimden o kadar uzak buluyorum ki...

Onları burada görmeğe alışmıştım. Ben, şeyler ve oda aramızda bir harmonie kurmuştuk. Birimiz eksilince, hiç birimizin manası kalmaz gibi geliyor bana.

*

★ ★

Leningradın geniş, karlî perspektiv'lerinden geçiyoruz.

Usul kafasından çıktığı ilk bakışta belli olan, muntazam mimarili, muntazam yapılar.

Adamlar kararlı adımlarla işlerinin başma gidiyorlar. Bakışlarında, kafalarile de çalıştıklarım hatırlatan bir ağırlık var.....

Rus halkı, büyük bir meselenin halile uğraşıyor gibi düşünceli ve dalgın.

★

**

— Allahısmarladık!

— Güle güle! Gene bekleriz.

— Ah, ilk fırsatta tekrar gelmeyi ne kadar isterdim.

Lokomotifin bacasından çıkan dumanlar, beni teşyie gelen rehberimi sildiği zaman içeriye dönüyorum.

Burası bambaşka bir dünya

Hayret!

Bana benziyen insanları kendime ne kadar yabancı buluyorum.

Dört beş Finlandiyalı genç, bir kompartımana kapanmışlar gramafon çalıyorlar. Küstah edalı bir Fransız şantözünün çatlak sesi, vagon tekerleklerinin gürültüsile boğuşuyor.

— Parlez - moi d'Amour.

Danimarkalı iki tüccar, pencerenin önünde işten bahsediyorlar.

Ve telâffuzundan Prusyalı olduğunu anladığım, soğuk bir Alman kızı, karşısına aldığı kırmızı kafalı bir ırktaşile çene çalıyor. Dünyada kendisini de istiyen, beğenen bir adam bulunduğunu ispat etmeğe uğraşır gibi ikide bir :

— Mein Brautigam, mein Brautigam diyerek nişanlısını sayıklıyor.

*

* *

Gidiyoruz.

Hamurumuzun içinde yuğurulduğu dünyaya doğru sürükleniyoruz. Sahi bu dünyaya karşı içimde beni şaşırtan bir yabancılık var.

Sebebi?

Üzüntülü anlarda beni teselliye çalışan ukaiâ şuurum:

— Aldırma, diyor, iki gün içinde tekrar alışacaksın.

Alışmak!

Üç hafta evvel o kadar yadırgadığım bu muhite karşı şimdi, şu dakikada duyduğum derin sempati bir alışkanlık mı?

Şuurum:

— Evet!

Diyor.

Halbuki, ben Rusları sevdiğime inanıyorum.

Sovyet Rusya

1965

Sovyet Dışişleri Bakanlığı memurlarından Man-josin önüme düştü. Metropol otelinin danslı çay ve yemek salonuna girdik, orkestrayı arkamıza alarak gerilerde bir masa başına yerleştik, iyi Türkçe konuşan Manjosin :

— Nasıl, bir değişiklik var mı?

Diye sordu. Hayır, hiç bir değişiklik yoktu. Ortadaki fiskiyeli havuz, şıkır şıkır akan sularile yerli yerinde idi. Tavanı ve duvarları süsliyen motiflere el sürülmemişti. 1900 modeli elektrik lâmbalarından salona hep o yarı melânkolik ışık dağılıyordu. Sanki orkestra da aynı havaları çalıyordu. Elimi çeneme dayadım, bakışlarım dalgın, bir ressama poz verir gibi, bir süre öyle kaldım.

Manjosin'in sorduğu bcşuna değildi. Dört gündür Moskova'da idik. Ertesi günü Kief'e gidecektik ve ben otuz yıl önce üçhafta geçirdiğim bu kentte bana eski günleri ansıtabilecek bir ipucu, bir dayanak arıyor, bir türlü de bulamıyordum. Giderayak şu Metropol oteline bir uğramayı ben istemiştim. Otuz yıl içinde çok değişmiş, çok gelişmişti Moskova. Nüfusu üç milyondan yedi milyona yükselmişti. Bir zamanlar kenar mahalle sayılan yerler, bugün şehrin tâ içine girmişti. Dört yana doğru açılan

geniş caddeler göz alabildiğine uzanıp gidiyordu. Moskova, kendi kendisiyle yarışa çıkmış denebilirdi. Burayı değil otuz- on yıl, hattâ beş yıl görmiyenlerin bile aradaki değişikliği farketmemeleri imkânsız olduğunu söylediler. Tencerede kaynıyan süt gibi şehir taşıp nerelere kadar yayılacaktı böyle? Her tarafta bir yapı faaliyeti. Ucuz yapılar, çabuk tamamlanan küçük dairesel yapılar. Bunlara ısı ve gaz dağıtımı, bir çok apartman bloklarını kapsayan belli merkezlerden yönetiliyor. Böylece hem şehrin havasını pis dumanlardan kurtarmak, hem de evlerin bakım ve yönetim masrafını indirmek mümkün oluyormuş.

KONUT DÂVASI

Bununla beraber, Moskovaya yerleşmek sınırlandığı ve hükümet tarafından dikkatle kontrol edildiği halde yine de konut dâvası çözülmüş değil. Ne zaman çözüleceği de pek bilinmiyor. Her ne kadar gecekonda yoksa da, tek mutfaklı, tek banyolu ufak bir daireyi iki ailenin paylaşması hâlâ oldukça sık rastlanan bir olay. Moskovaya yakıştıramadığım Amerikanvâri gökdelenler arasında bu manter gibi on beş, yirmi günde bitiveren takma yapılan göze pek de batmıyor. Yalnız, bunların uzun ömürlü olamayacağını, bir süre geçince yıkılarak yerlerine yenilerinin dikilmesi gerekeceğini anlamak için de mimar olmaya hiç lüzum yok.

Sovyet Rusyada ev kiralari ucuz. Genel olarak aylık gelirin yüzde beşi üe yüzde sekizi arasmda dolaşıyor. Bir rubleyi bizim paramızla on lira sayarsak ayda iki yüz ruble kazanan bir adam on, on beş ruble ev kirası verecek. Kira bedeline ısıtma, soğuk ve sıcak su. havagazı, asansör gibi hizmetler de dahil. Bu masraflar için kiracı, ayrıca bir şey ödemiyor. İstiyenlere, belli şartlar altında ev sahibi olmak, hattâ şehir dışında bir yazlık (Ruslar daça diyorlar) edinmek de mümkün. Faka ileri gelen bürokratlar, teknokratlar, bir kısım ünlü sanatçılar ve yazarlar dışında bunu yapabileceklerin sayısı fazla olabileceğini sanmıyorum. Sovyet Rusyada aylık kazanç genel olarak yüzle iki yüz ruble arasmda oynuyor. Tabiî daha az ve daha fazla, hem de çok daha fazla kazananlar da var. Eğitim, sağlık hizmetleri parasız, kültürle ilgili hizmetlerin çoğu ile taşı hizmetleri ucuz olduğu halde gıda maddeleri ve giyim kuşama ait eşyalar bize kıyasla bir hayli pahalı. Ama otuz yıl öncesini düşünürsek arada geçen süre içinde hayat düzeyinin göze çarpacak ölçülerle arttığını inkâr edemeyiz. Gerçi otuz yıl önce de burada açlık yoktu, fakat darlık vardı, sıkıntı vardı. Bir kısmı dondurulmuş resmî bir kısmı da serbest piyasa fiyatı üzerine iş gördükleri için satış mağazaları iki kategoriye ayrılmıştı. Mallara resmi fiyat uygulayan dükkânların önünde halk kuyruğa girer, sırası geldiği zaman

ne olursa onunla yetinmek zorunda kalırdı. Serbest fiatla satış yapan mağazalara, aklımda yanlış kalmadı ise, Torksin deniyordu. Buralara daha ziyade yabancılar gelir ve döviz karşılığı olmak üzere ne bulurlarsa değil, ne dilerlerse alır giderlerdi. Şimdi Torksinler çoktan kaldırılmış. Çoğu büyük otellerin altında, turistlere kolaylık olsun diye dolar kabul eden dükkânlar varsa da fiatlar her yerde bir Kruçef'in önem verdiği tüketim endüstrisi yavaş yavaş geliyor. Turizm faaliyeti arttıkça bunun hattâ lükse kayarak daha da gelişmesi beklenebilir. Ruslar, turizm konusunu iyice ele almışlar. Bundan otuz yıl önce, batı ölçüleri ile birinci sınıf denebilecek Moskova'da üç otel vardı. Benim kaldığım Savoy oteli, sık sık uğradığım bu Metropol oteli, birde devlet misafirlerinin ağırlandığı Hotel National. Üçü de Çarlık devri yadigârı, havuzlu, fiskiyeli, 1900 yapı üslûbunu andıran bu otellerin yanısıra ileri Sovyet uygarlığım yansıtacak Moskova oteli henüz bitmemişti. Bittiği zaman Moskova otelinin pek azametli bir şey olacağı, ötekileri gölgede bırakacağı söyleniyordu. Bugün caddeleri süslüyen beş altı otelle, otuz yıl önce tamamlanan Moskova oteli de gölgelenmişler. Hele Gorki caddesi dolaylarında temeli atılan bil ■ mem kaç bin odalı dev otel hizmete açıldığı zaman galiba şimdiki de haşmetlerinden bir hayli tâviz vermek zorunda kalacaklardır.

BENZERLİK

Her şeyin büyüğüne, azametlisine özenmeleri bakımından Rusları Amerikalılara benzetirsek, pek aldanmış olmayız sanıyorum. Bu, belki de her iki memleketin coğrafya ölçüleri itibariyle tek başlarına birer kıt'a sayılacak kadar büyük olmalarından ileri geliyordur. Örneğin bundan iki yıl önce, Sovyet Rusyaya yedi yüz bin, geçen yıl sekiz yüz bin turist gelmiş. Bu yıl 1 milyon yabancı bekliyorlar. Yirmi iki milyon kilometrekarelik 230 milyon nüfuslu koca bir ülke için yedi yüz bin, sekiz yüz bin, bir milyon turist nedir ki ? Sovyet ekonomisinde turizmin bir rolü olacaksa, bunu başarmak isteyenler de dâvayı elbette kendi ölçüleri, kendi imkânları ile ele almayı düşüneceklerdir.

HAYATIN GÖRÜNÜŞÜ

Moskovada bir çok yabancıya rastladım. Büyük otellerin hollerinde kamyonlar dolusu valiz- habire dolup boşalıyor. Sokaklarda arada bir İngilizce, Fransızca, Almanya konuşulduğunu duyuyorsunuz. Renklerinden ve kıyafetlerinden Hintli, Çinli, Siyamlı, Afrikalı olduklarını derhal farkettiğiniz insanlar görüyorsunuz. Inturist otobüsleri, rehberin anlattıklarını şaşkın şaşkın dinliyen gruplar, geniş caddelerde bir yerden bir yere taşıyor. Halkın giyim, kuşamı bakımından Moskova sokakları başka büyük şehirlerdeki sokakların manzarasından epeyce ayn. Hemen herkes, basit, fakat temiz giyimli. Ah ne şık kadın. ne güzel kumaş denecek bir durum yok ortada. Vitrin düzenlemek sanatı burada henüz ilkel. Ne varsa gelişi güzel doldurulmuş camların ardına. Işıklı reklâmlar az olduğu için ortalık karardıktan sonra sokaklar öyle ışıltılı parlamıyor. Zaten saat yirmi üç oldu mu Moskovada her yer kapalı. Yeraltı treni geceyarısından sonra işlemiyor. Buna karşılık büyük şehirlerin sefalet manzaraları ile de Moskova'da karşılaşmıyorsunuz. Hırpanî kıyafetli insanlar-serseriler, dilenciler, kıvır zıvır satarak günlük nafakasını çıkarmaya uğraşan gizli işsizler, burada tarihe karışmış.

Metropol otelinin müzikli çay ve yemek salonunda, elim çeneme dayalı öyle dalgın otururken, bu yukarıda anlattıklarımı düşünmüyordum. Otuz yıl öncesinin dekoru ortasında eski günlere uzanabilmektir amacım, içimden geçenleri keşfetmiş gibi Man-josin :

— Nadir Bey şimdi yirmi beş yaşında!

Dedi. Ne? Yirmi beş yaşında mı? O yaşa gen dönübümem için şimdi karşımda Çallı İbrahim bulunmalı idi ve ben burada yarma güvenle bakarken meslek hayatının ilk röportaj serisini kafasında ta-sarhyan bir gazeteci olarak Çallı ile kadeh tokuş-turmalı idim. Ona o sabah gezdiğim çağdaş Türk ressamları sergisinin başarılarından söz etmeli :

— Şerefe üstad, Ruslar Bedri Rahmi'yi pek beğendiler !

Diyebilmeli idim. Ve Çallı içinden gülen gözleriyle gözlerimi okşıyarak kadehini kaldırmalı:

— Şerefe Nadirdğim!

Dedikten sonra insanın önüne birden toz pembe ufuklar açan tatlı bir nükte savurmalı idi.

Hayır, yirmi beş yaşında değildim. 30 yıl öncesinin hayali ile geniş getirmeğe çalışan elli yedi yaşında bir adamdım.

EĞİTİM DAVASI KÖKÜNDEN ÇÖZÜLMÜŞ

Bunca yıllık gazeteciyim. Ahmet Emin Yalman kadar değilse bile epeyce memleket gezdim, gördüm. Fikir tartışmalarına katıldım, politika kavgalarını izledim. Vardığım sarsılmaz inanç şu: Dünyada kötü adam, çıkarıcı adam, ahlâksız adam çoktur- fakat kötü millet, çıkarıcı millet, ahlâksız millet yoktur. Aralarında coğrafyanın, ekonomik koşulların, gelenek ve göreneklerin doğurduğu bir takım karakter ayrımları bulunsa da toplumlar genel olarak iyidirler, birbirlerini sevmeye, saymaya, anlamaya yatkındırlar. Bencil ve dar görüşlü olmıyan yöneticiler elinde onlardan kimseye kötülük gelmez. Ne var ki her toplumun başında her zaman akıllı, uzak görüşlü bir yönetmen kadrosu bulmak güç. Başarı şansını halkı kıskırtmakta ariyan bir ekip, ya da tasarladığı karanlık projeleri başarının tek şartı bilen bir çılgın, eline bir fırsat geçti mi, vatandaş kalabalığını yanlış yollara sürüklüyebiliyor. Bu yüzden hem kendi milletini, hem de başka milletleri, kimi zaman felâket halini alan, zararlara sokuyor. Uzun yıllardır bu inanca bağlandığım için şimdiedek yazılarımda herhangi bir milleti kötülemekten dikkatle sakınmışımdır. Örneğin, Kıbrıs dâvasının bugünkü içinden çıkılmaz hale gelmesinde Adada yaşı-yan Türklerle Rumları, ya da Türk milleti ile Yunan milletini nasıl suçlayabiliriz ? Hırslı Makarios Ada Rumlarını karıştırdı. Yunanistandaki Enosisçi-ler Yunan kamu oyunu etkiledi. İngiliz ve Amerikan hükümetleri, biraz da bizim hatalarımız yüzünden, karşı tarafa meylettiler. (Biz derken iş başındaki sorumlularımızı kastediyorum). Bu durumda Türk, Yunan, İngiliz ve Amerikan milletlerinden bir veya bir kaçım kötü niyetle suçlamaya imkân var mı?

BÜTÜNÜ İLE SEVİMLİ

Sovyet halkı da, her yerdeki gibi, bütünü ile sevimli ve cana yakın. Belki uzun kış aylarının gerektirdiği, belkide Stalin rejiminin zorladığı disiplin havası yüzünden Ruslar genellikle sabırlı, telâşsız, uysal nisanlar. Lenin'in mezarını ziyaret etmek için kuyruğa girip üç saat, dört saat hiç bir kargaşalığa meydan vermeksizin rahatça bekliyebi-liyorlar (halkı bu ziyarete çağırın bir kimse olmadığı gibi mezar kapısındaki nöbetçi erlerin dışında kuyruk düzenini koruyacak bir polis kuvveti de görmedim). Sokaktaki trafik düzenine de halk âdeta kendiliğinden uyuyor. 1935 yılında bütün Moskovada topu topu dört yüz taksit vardı. Tek hat halinde o zaman yeni açılan metro, ihtiyacı karşılamaktan çok uzakı. Şehir içinde bir yerden bir yere gitmek başlı-başına bir mesle idi. Bugün

metro şebekesi, büyük Batı başkentleriyle yarışacak kadar genişlemiş, örümcek ağı misali, Moskovanın yeraltını sarmıştır. Yürüyen merdivenleri, ışık ve havalandırma tertibatının mükemmelliği, istasyonlarının artistik mimarisi. temizliği ve bakımı ile bu metro gerçekten güzel bir eser. Ruslar haklı olarak övünüyor ve yabancılara metrolarını göstermek istiyorlar. Hiç bir yerde eşine rastlamadığım bu lüksü Moskovaya ilk gelişimde yadırgamıştım. Nihayet ucuz ve süratli bir taşıt sistemi olması gereken bu tesise bunca masrafın âlemi var mı idi? Fakat her gün yüz binlerce emekçinin iş yerine ulaşmak üzere kullandığı bir vasıtaya böylesine titiz bir itina gösterilmesindeki psikolojik nedenleri şimdi kabul ediyorum.

Motörlü araçlar da adamakıllı çoğalmış Moskovada. Geniş caddelerin kavşağında arabalara yol gösteren trafik memurları artık eskisi gibi figüran rolünde değiller. Parisin ve Londranın yoğunluğuna henüz varamamışsa da taksi, özel, yerli, yabancı on binlerce vasıta sokaklarda vızır vızır işliyor. Edim burg, Manchester, Lyon, Cenevre, Stockholm markalı otomobillere, hattâ otobüslere rastlıyorsunuz.

BİZİ ÇOK İYİ KARŞILADILAR

Ruslar, Başbakan Ürgüplü'yü ve bizi çok iyi karşıladılar. Hava alanındaki kalabalık bir halk topluluğunun da ellerinde Türk ve Sovyet bayrakları sallıyarak uzaktan katıldığı resmî ve askerî töreni burada söz konusu etmeyeyim (bandonun İstiklâl Marşımızı ezbere çaldığına dikkat ettim). Kafile halinde otomobillerle gittiğimiz her yerde Türk ■—belki de sadece misafir —olduğumuzu anlayınca kadın erkek çoluk çocuk etrafımızı sarıyor, alkışlı-yarak, el sallayarak, güler yüzle hoş geldiniz diyerek bize sevgi gösterilerinde bulunuyorlardı. Bu yakınlık ilgisi Sovyet Rusyada geçirdiğimiz günler boyunca hiç eksilmedi, hatta diyebilirim ki, güneye doğru Kief'de, Kırım'da, Soçi'de daha da arttı. Karşüama

ve uğurlama törenlerinde, kafilenin geçtiği caddelere Türkçe ve Rusça olarak (Başbakan Ürgüplü'ye selâm), (Türk - Sovyet dostluğu yeniden canlandırılmalıdır) gibi bandlar gerilmişti. Uçağa binerken olsun, uçaktan inerken olsun, izci kıyafetli kız, oğlan şirin çocuklar heyet üyelerine kırmızı beyaz kordo-lâlara sarı çiçek buketleri sunuyorlardı.

Ruslar için fazla neşeli insanlar denemez. Rejim yüzünden diyerek kesip atmak da pek düzeyde kalan, pek ilkel bir açıklama olur. Çaykovski'yi Boro-din'i, Mussorski'yi dinleyiniz. Puşkin'i, Dostoyevski'yi, Turgenief'i hatırlayınız. Bir melankoli eğiliminin Rus ruhuna ötedenberi ağır bastığını kabul edeceksiniz. Bugünkü kuşaklar kadere inanmıyan, tersine, toplum kaderini altüst eden bir devrimin çocukları oldukları halde yine de o yarı ezgin, yarı karamsar eserlere hayran. Bugünün Rus sanatçısı ne kadar didinse de ne kendini, ne de halkı dünkülerden koparamıyor. Onun için Ruslar neşelenmek istediler mi sanatı, edebiyatı bir yana bırakıp Ame rikan caz musikisinin kollarına atılmayı yeğ buluyorlar. Batım burjuva moda ürünlerini her alanda reddeden ve yeren rejim bu alanda, belki yalnız bu alanda Batıya biraz tâviz vermiş gibi. Geceleri saat on bire kadar açık tutulan lokallerde Sovyet vatandaşları Boston müziğine adım uydurarak dans ediyor, twist yapıyorlar. İçlerinde coşup ayağından iskarpinlerini fırlatan, Pariste, Londrada, Romada sık sık rastlandığı gibi yalınayak oyuna devam eden genç kadınlarda görülüyor. Aradaki fark, burada bn işin aşırı müptelâları ve profesyonelleri olmadığıdır. Saat gecenin on birine geldi mi aklınızı başınıza top-lıyacak, son metroyu kaçırmadan evinize döneceksiniz. Burada sabahlamak, ertesi günü öğle sonları

ta kadar sırtüstü yatıp uyumak yok. Yarın vaktinde-işinizin başında olacağız.

Caz müziğini çok az dinlediğim için dikkatimden kaçmış. Tuhaf değil mi? Yeni Amerikan dans havalarında da, onlardan esinli (ilhamlı) Rus caz musikisinde de, dış görünüşündeki kaba ve gürültülü neşe gayretine rağmen yine de gizlenemiyen bir eziklik, bir melânkoli eğilimi var gibi geldi bana. Aynı duyguya vaktiyle yine burada, Metropol otelinde de kapılmıştım galiba. Bilmem yanılıyor muyum?

HALKI EO İTMEK

İktidarı ele alır almaz yürürlüğe koyduğu ilkeler arasında Lenin şu ikisini özellikle savunmuştu: Halkı eğitmek ve elektrik enerji üretimini arttırmak. Birincisi rejimin yerleşmesi, İkincisi endüstri-trinin gelişmesi için şart sayılıyordu. Devrimin ilk yıllarında karşılaşılan çetin güçlüklerle rağmen Sovyet yöneticileri bu ilkelere dört elle sarılmışlar, bütün engelleri adım adım yenerek ilkeleri uygulamışlardır. Not almadım, önünüze rakamlar seremi-yeceğim. Fakat 1917 yıllarında Sovyet Rusyada okuma yazma bilenler oranının çok düşük olduğu meydana bir şey. Yalnız yeni yetişen kuşakları değil, yetişkinleri de okutmak, eğitmek gerekiyordu. Bu muazzam dâvayı çözmek uğruna yıllarca süren bitmez tükenmez gayretler harcanmış, Lenin'in vakitsiz ölümünden sonra da gayretlere aynı heyecanla devam olunmuştur. Buraya bundan önceki gelişimde, bir akşam üzeri götürüldüğüm bir fabrikada, paydos saati çoktan çaldığı halde evine gitmeyip bir salonda topluca konferans dinliyen işçiler görmüştüm. Bugün Sovyet Rusyada öğretim ve eğitim dâvası kökünden çözülmüştür, denebilir. Yarı Sovyet rejimi şöyle ya da böyle gelişebilir, bu ayrı konu. Toplumların değişir ve gelişir varlıklar olması sosyolojinin temel kanunlarından biridir. Fakat Sovyet rejimini benimsemiştir. Bir Amerikalı gazetecinin sözlerini hatırlıyorum: «Bugün Rusyada bir iktidar referandumu yapılsa şimdiki rejim büyük bir çoğunlukla mutlaka kazanır» demişti bir gün bana. Doğrudur ve bu gerçeği böylece görmekte fayda vardır. Sağlık hizmetleri tamamiyle sosyallaştırılan Sovyet Rusyada öğretim de parasızdır ve bunun ilk yedi yılı zorunludur. Cumhuriyetlerin hiç birinde okulsuz çocuk bulunmadığını UNESCO istatistikleri açıkça gösteriyor. Bizimkine yakın bir hızla artan nüfusun ihtiyacını karşılamak üzere her yıl yeni yeni öğretmen okulları hizmete girmektedir.

ENERJİ ÜRETİMİ

Memleketin elektrifikasyonu uğruna da ilk gün-denberi aynı gayretle çalışılmaktadır. Yine rakam söyleyemeyeceğim, fakat meselâ 1903 yılına kıyasla enerji üretiminin dört beş yüz katla arttığını istatistiklerden öğreniyoruz. Uzmanların söylediğine göre bu yolda harcanan plânlı gayrelerin sonu gelmiye-cektir. Hor yerde, özellikle Sibiryada yeni barajlar yapılmakta, yeni santaller kurulmakta ve bunların hemen yambaşında mantar gibi endüstri siteleri yükselmektedir.

Bu bilinçli gayreti bir mucizeye, ya da insanüstü bir gayrete yormamalıyız. Başarılar büyük ölçüde aklın ve müspet bilimin eseridir.

Unutmuyalım bu memlekette Bilimler Akademisinin iki yüz vıh aşkın bir geçmişi var. Dünyaya ün

salan ilk Rus bilginleri Çarlık devrinde yetişmişlerdi. Yağlıboya portreleri de bugün hâlâ Akademinin şeref salonunu süslüyor. Bilimin milliyeti olmadığı gibi rejimi de olamıyacağımı gösteren açık bir belge

BİR HATIRLAMA

BAZI KIYASLAMALAR VE BURJUVALAR

Evet,. Lenin'in yürürlüğe koyduğu enerji üretimi ve eğitim politikasına Ruslar dört elle sarıldılar. Lenin'den f-onra da o politikaya sımsıkı bağlı kaldılar. Devrim, kendi oluş kanununa uyararak büyük çalkantılar, tehlikeli sarsıntılar geçirdi. Komplolar, suikastler, hükümet devirme teşebbüsleri, eski ideal arkadaşları birbirine hançer çektiler. Adamlar kurşuna dizildi, adamlar asıldı, adamlar firma atıldı. Fakat rejimi amacına ulaştıracak temel ilkeler bir an gevşetilmedi. Ve şimdi işte o sürekli gayretlerin meyvası toplanıyor.. Doğrusu buna pek hayret edemiyorum Lenin ve arkadaşları yalnız değillerdi. Bilimler Akademisi şeref salonunda portrelerini gördüğümüz ünlü kişilerin çocukları ve torunları Rusyada oldukça güçlü bir kadro meydaan getiriyordu. Bu teknik ve bilimsel kadroyu rejim emrinde kullanmak pek tabiî bir davranış olmaz mı idi? Batıya karşı Batının silâhlariyle çıkan Rus devrimcileri, özledikleri üstünlüğe henüz ulaşamadılarsa da, hem kendi sosyal sistemlerini yörüngesine iyice oturtmuşlar, hem de en güçlü Batı devleti ile aralarında bir dengeyi kurmayı başarmışlardır. Bunu Ruslardan değil, Batılı düşünür ve yazarlardan öğreniyoruz.

!

Bu satırları yazarken aklım bizim rejimimize takılıyor. Sevgili Atatürk'ü hatırlıyorum. Atatürk de Batıya yetişmenin biricik yolu olarak müspet bilim metodunu görüyor, eğitimde, kültürde ve teknikte hızla ilerlemeyi ulusal kurtuluşumuzun tamamlanması için şart biliyordu. Fakat Atatürk Lenin'in imkânlarından yoksundu. Şevket Süreyya Ay-demir'in dediği gibi- o, kalabalık ortasında tek başına kalmış bir adama benziyordu. Dünya ölçüsünde bilgin, düşünür, teknisyen ne gezer, biz o sıralar İstiklâl Savaşının anlamım şöyle derinliğine kavrı-yabilecek aydınlardan yana bile fakirdik. Gelişi güzel kıyaslamaları sevmem ama, 1920 lerde Rusya çağdaş uygarlığın elli yıl gerisinde idi ise biz o zamanki Rusyadan en az yüz yıl geri sayılmalı idik.

Zavallı Atatürk! Kahraman adam, fedakâr adam, büyüklüğü içinde yalmz adam! Bizi uyarmak ve kımıldatmak için komutası altındaki ordunun kazandığı koskoca bir zaferi biie azımsar görünmekten çekinmedi. Daha çizmesinin tozları silinmeden :

— İktisadî zaferlerle taçlandırılmayan askeri za ferler payidar olamaz!

Dedi. İlk Cumhuriyet yıllarında ne zaman ağzım açsa hep ilimden, fenden, teknik ilerlemeden söz açtı. Vicdan özgürlüğünü, kadın haklarını, lâikliği örten bütün kalın duvarları yıktı.

Biz ne yaptık? Atatürk'ün sağıgmda, tek parti devrinde bile doğru dürüst bir millî eğitim politikası kurup yürütemedik. Her gelen Bakan bir öncekinin yapmak istediğine sırt çevirmekle işe başladı. Kısa zamanda cahilliği yenmek üzere bir ara bulabildiğimiz köy enstitüleri sistemini de bir kaç yıldan fazla yürütemedik. Çok partili hayata g'eçtikten sonra ise işleri büsbütün karıştıracacağımız belli idi.

Yirmi yıldır bugüne kadar ne yaptık? «ilim yayma» cemiyetlerine üye kaydettik, «cami yaptırma» derneklerine bağışta bulunduk, ilk öğretimden geçmemiş cahil imamlara halkın vicdanını teslim ederek seçimlerde Allah ne verdi ise oy toplamaya baktık.

Ve şimdi Rusya en ileri Batı devleti ile uzay yarışında başabaş giderken biz avazımız çıktığı kadar «komünist!» diye bağırarak dâvalarımıza çözüm yolu ariyan kendi yazarlarımızı susturmaya kalkıyoruz. Üstelik :

— Bizde fikir özgürlüğü var!

Diyor ve görmeyen gözlerle karşımızdaki boşluğu süzerken koltuklarımızı kabarta kabarta övünüyoruz.

KAKIŞIR DLI İI M

Her yiğitin ayrı bir yoğurt yiyişi vardır derler ya, her komünist partisinin de ayrı bir yoğurt yiyişi olduğunu kabul etmek gerekiyor. Bir zamanlar Moskovayı Kâbe sayan dünya komünistleri, Tito Stalin'e başkaldıralıberi birer ikişer Moskovadanı kopmaya, aralarında hizipleşmeye başladılar. Uzak Doğuda ve Afrikada liderlik savaşına girişen Mao-Tse Tung Rusları burjuvalaşmakla, devrim ilkelerini gevşetmekle suçluyor. Sovyet Rusyanın sınır komşusu Romanya, Batıya yaklaşarak açıkça bağımsız bir politika güdüyor. Polonyada toprakların hemen de yüzde doksanı hâlâ özel mülkiyette. Kızıl Çine gülümsiyen küçük Arnavutluk bile Adriyatik kıyılarından Moskovaya dudak büküyor. Batı

Avrupa komünist partileri arasında da tam bir fikir birliği yok. Klâsik tutumunu değiştirmeyen Fransız komünist partisine karşılık İtalyan Marksistleri, elleri şakaklarında, duruma bir çözüm yolu arıyorlar.

İnsanlar ne kadar araştırsalar da karışık bir durumu eninde sonunda yine olaylar çözer. Bu itibarla dünya komünist hareketinin parçalanacağı, Sovyet Rusyanın gerçekten burjuvalaşacağı, ya da Ruslarla Amerikalıların bir gün bir noktada birleşeceği hakkında ötedenberi üeri sürülen tahmin, yorum ve kehanetler üzerinde fikir yürütmeyi şimdilik gereksiz buluyorum. Öteki sosyalist memleketlere kıyasla Sovyet Rusyanın bir hayli mesafe aldığı, endüstrisini geliştirdiği, halkın yaşama düzeyini yükselttiği, kendi yoğurt yiyiş üslûbu içinde rejimim güçlendirdiği doğrudur. Bugün Rusyanın belki 1930 lardan önceki dâvalariyle uğraşan Kızıl Çin de aym sonuca varmak için aynı yolu izlemek zorunda olmadığım düşünebilir. Bu takdirde olayların nasıl gelişeceğini anlamak için olayları beklemekten başka elden ne gelir? Halkın yaşama düzeyi yükselmekle Sovyetlerin burjuvalaştığı, ya da burjuvalaşacağı hakkındaki düşünceleri yanlış bulduğumu söylemeliyim. Bilimsel anlamı ile burjuva deyimi, toplum yapısında ikinci bir sınıfın burjuvalar elinde sömürülen işçi sınıfının da varlığını ifade eder. Bu açıdan ele alındığı zaman yaşama düzeyi yükselmekle burjuvalaşrnak arasında bir ilişki kurmaya imkân olmasa gerektir. Sovyet Rusyada gerçi bürokratlar ve teknokratlar diye adlandırılan, halk çoğunluğuna kıyasla daha refahlı bir azmlık görülüyor. Fakat bunların refahı kişisel yetenekleriyle ve topluma yaptıkları hizmetle orantılıdır. Ay-nca herhangi bir imtiyazları, hukukî ya da ekonomik bir üstünlükleri olmadığı için sınıf sayılmıyorlar. Düne kadar on yıl boyunca partinin Genel Sekreterliğini ve Devletin Başbakanlığını yapan Kniçef, görevinden ayrıldıktan sonra köşesine çekilmiştir ve bugün emekü bir lokomotif şoförü ile aynı durumdadır.

YÜZDE ÜÇ KOMÜNİST

Komünist Partisine giriş şartlarını öğrendiğim zaman bizim müliyetçi, mukaddesatçı ve kafatasçılara hak verir gibi oldum. Hoşlarma gitmeyen her yazarı bunlar komünist saymıyorlar mı? Bu hesaba göre Türkiyedeki aydınlar arasmda komünist oram Sovyet Rusyadan kat kat fazla olmalı. Çünkü iki yüz otuz milyonluk tek partili koca memlekette Komünist partisine yazılı üyelerin sayısı nüfusun ancak yüzde üçünü buluyor. Partili olmıyanlara da katiyen komünist demedikleri gibi önlerine geleni de partiye almıyorlar. Bu iş Sovyet Rusyada dinsel kurallar gibi çok sıkı kayıtlara bağlanmış. Büyük bilgin, büyük yazar, büyük sanatçı olabilirsiniz. O kayıtlara vaktinde uyulmadıkça Komünist Partisine girmek hemen de imkânsız denecek kadar güç. Bakınız nasıl İlkın 9-15 yaş arasındaki çocuklar için kurulmuş bir pionnier (öncü) örgütü var. Bu, partili yetiştirmenin ilk hazırlık safhası. Daha ilkokul çağlarında ileride politik görev başarabileceği umulan istidatlı çocukları seçerek örgüte alıyorlar. Okul çalışmalarının yanı sıra öncüler ayrı bir eğitimden geçiyorlar. On beş yaşma gelen çocuklar arasında ve çok sıkı olduğu söylenen yeni bir elcine yapılıyor. Tabiî bir çoğu dökülüyor. Kazananlar bu sefer, genç komünistler anlamına gelen Komsomol örgütüne geçiyorlar. Orada yirmi bir yaşma kadar daha, ciddî daha sıkı, ayrı bir eğitim. Bir Sovyet vatandaşı partiye girebilmek için ilgili yere müra-cat halikını elde ediyor ama kabul edüip edilmemek de yine parti yöneticilerinin kararına bağlı.

Ne dersiniz, bizde komünist olmak daha kolay değil mi? Sosyal adaletten söz edin, millî gelir dağılışının haksız olduğunu üeri sürün. Amerika iç işlerimize burnunu sokmasın deyin, dış ticaretin devletleştirilmesi tezini savunun, sizi derhal komünist ilân ediverirler

Ömür nisanlarınız doğrusu.

YASAKLARIN HEMEN HEPSİ KALDIRILMIŞ

Stalin'in kurduğu baskı rejimi gevşetildikten sonra da Sovyet Rusyada Batı anlamı ile kişi özgürlüğün -den söz edilemeyeceği söylenir durur. İki dünya görüşü iki felsefe arasındaki derin ayrılık gözönüne getirilirse bu yargı doğrudur. Bugünkü Batı ekonomik sistemine göre çalışma özgürlüğü ancak çalışmama özgürlüğü ile bir arada bulunduğu zaman bir değer taşır, ikinci özgürlüğün bulunmadığı yerde birincisine özgürlük değil, kölelik denir. Marksist sistem, bu düşüncenin tam tersini savunur. Çalışmadan yan gelip oturanlar, çalışanların sırtından geçiniyor, onları sömürüyorlardır. Çalışmak bir hak olduğu ka-da, belki daha ziyade bir görevdir. Herkes gücü yettiği ölçüde bir iş edinecek ve topluma ne veriyorsa onun karşılığını alarak hayatını düzenleyecektir. Her türlü özgürlük insanın kendi kişiliğini geliştirebilmesi imkânlarına bağlıdır. Bu imkânlar da toplum ilerleyip yükseldikçe artacaktır.

iki dünya görüşü arasında böylesine derin biv fark olunca, Sovyet Rusya'daki hayat düzeninin Batıdaki hayat düzenine benzemeyeceğini de rahatça kabul ederiz. Biz şimdi Sovyetleri kendi hallerine bırakalım da Stalin'den sonra gevşetilen baskı reji-

minin yabancılara ne gibi kolaylıklar getirdiğini şöyle bir gözden geçirelim: Eskiden Sovyet Rusyaya

girmek ve Rusya'da şehirden gehire seyahat etmek son derece güçtü ve özel müsaadeye bağlı idi. Mos kova'daki yabancı muhabirler, yazılarını ancak sansüre göstermek ve istenmiyen yerleri çıkarmak suretiyle gazetelerine gönderebilirlerdi. Komünist Partisi organları dışında yabancı basının memlekette satılması yasaktı. Sistemli olara parazitlerle bozulduğu için yabancı radyo yayınlarını

Rusya'dan izlemeye imkân yoktu. Diplomatlar, devlet merkezinin kırk kilometreden fazla uzağına gitmek isterlerse Sovyet Dışişleri Bakanlığının iznini almak zorunda idiler. Ruslar, yabancıları evlerine çağıramaz, hatta sokakta yabancılarla konuşmaya pek cesaret edemezlerdi. Şimdi, yabancı basının satışı ile diplomatların Rus topraklarındaki *gezd* formaliteleri bir yana, öteki yasakların hemen hepsi kaldırılmıştır. Yürürlükteki o iki yasağın da bürokratik bir kalıntıdan başka bir şey olmadığını sanıyorum. Birleşik Amerikanın Moskova Hava Ataşesi otomobiline atladığı gibi kimseye haber vermeden Orta Asya steplerine hava almaya gider, ya da Cumhuriyet gazetesi Azerbaycan şehirlerinde serbestçe okunursa bunun kime ne gibi bir zararı dokunur, anlamıyorum.

ASIL YENİLİK

Şimdi artık yabancı radyo yayınları parazitlerle bozulmuyor, sansürden vazgeçildiği için dünya basını Moskova'da iki yüz devamlı muhabir bulunduruyor. Bunlar diledikleri gibi Sovyet hükümetini tenkid çdebiliyorlar. Arada bir yazılarını kasıtlı buldukları biri çıkarsa, Batı demokrasilerinde de zaman zaman rastlandığı gibi, Ruslar onu sınır dışı etmekle yetiniyorlar. Fakat asıl yenilik, memleket içi gezi imkânlarının genişletilmesinde ve yabancılarla ahabplığın hoş görülmesinde, bir zamanlar gidip görmeyi aklımızdan geçiremiyeceğiniz yerlere Ruslar şimdi sizi ısrarla dâvet ediyorlar.

— Taşkente gidiniz, Bakûyü görünüz, Sibiryayı dolaşınız!

Diyorlar. İrkustk'a uğramıyan, orada kuru! makta olan dev barajla yeni endüstri tesislerini gözden geçirmeyen bir adamın Rusyayı görmüş sayıla-mıyacağını söylüyorlar. Programda Moskovaya ?.z zaman ayrıldığı için sitem eden bir bilim adamı, bir daha sefere beni evine çağırıldı. Gezimiz uzasa idi. çağrılarının da artacağına şüphe yoktu.

Resmî ziyaretlerde en korktuğum şey fabrika fabrika dolaştırılmaktır. Makineden hiç anlamamı. Ne işe yaradığını bilmediğim bir takım âletler ara-smda ne yaptığım kavrayamadığım işçileri seyrederek gürültü patırtıdan sesi büe duyulmıyan rehberine koyun kaval dinler gibi kulak vermek beni sıkır. Saatlerce yürür, yorgun argın son pavyondan ayrılırsınız. Derken:

— Hadi şimdi falan yere!

Derler. Ve bu aynı minval üzere gezi boyunca sürer gider. İnsan memleketin halkı ile tanışamaz, görülecek yerlerini göremez. Geldiğine geleceğine pişman olur. Bundan ötürü ben uzun bir süredenbe-ri, programı fabrika ziyaretleriyle yüklü gezi dâvet-lei aldım mı özür dilemek zorunda kalıyordum. Fakat İlyuşin uçaklarının yapıldığı müesseseye seve seve gittim. Çünkü bu dokuz günlük gezi boyunca görüp göreceğim yegâne fabrika idi. Makineden ne kadar anlamasam da buraya gelmişken bir Sovyet fabrikasını söyle bir dolaşmak her halde faydalı olacaktı.

İLYÜŞİN UÇAK FABRİKASI

İlyuşin uçak yapım evine gitmek üzere kaldığımız Sovyetskaya otelinden ayrılırken uzunca bir otomobil yolculuğuna hazırlanıyorum. Üç dakika sonra ön cephesi bayraklarla donanmış bir yapının kapısında durup da «geldik» dedikleri zaman hayret ettim. Burası Moskovanın göbeğine yakın bir yerdi. Çevrede kalabalık mahalleler, yüksek apartmanlar vardı. Uçak dediğin de yapıldıktan sonra fmfcalâjlanıp gideceği yere sandıkla taşınmaz ki Motörünü işletip uçması lâzım. Nasıl oluyor bu iş?

Anlattılar: Vaktiyle fabrika kurulduğu zamanı buraları gözün alabildiğine bomboş tarlalarla çevrii imiş. Moskova genişleyip yayıldıkça fabrika da ister istemez şehrin ortasında sıkışmış kalmış. Birazdan* göreceğimiz gibi etrafında yükselen yapılara rağmen yerli yerinde duruyormuş. Fakat hem şehircilik kurallarına uymak, hem de motör gürütüsü ile halkı rahatsız etmemek için yakında fabrikayı daha uygun bir yere taşıyacaklar, buradaki geniş alanı da plâna göre parselleyip şehre katacaklarmış.

Atelyeleri gezdik. Doğrusu ortalıkta öyle Al-manvarî, ya da Amerikanvarî bir çalışma temposu göremedim. Yerler pırıl pırıl temiz denemezdi. Çalışanların kıyafeti de pek muntazam değildi. Kimi mavi iş gömleği giymişti. Kimi de ayağına eski bit-pantolon geçirmiş .sırtında atlet fanilâsı ile dolaşıyordu. Ortalıkta hafif tertip bir derbederlik sezer gibi oldum. Yalnız, hep kadınların çalıştığı bir atel-yede tezgâhların başma saksılar içinde çiçekler konmuştu. Bu manzara insanın gözünü ve gönlünü okşuyordu. Oradaki kadınlar da kılık kıyafet bakımından daha Avrupai, daha itinalı görünüyorlardı.

Bir başka atelyede Başbakan Ürgüplü o bölümün şefini sorguya çekti. Orta boylu, tıknazca, sivil giyinmiş, cana yakın bir adamdı bu. Güler yüzle bütün soruları cevaplandırdı. Otuz sekiz yaşında, Fabrikaya çirak olarak girmiş, bir yandan öğrenimine devam ederek bu mevkie yükselmiş. Evli, üç çocuklu. Aylığı pirimsiz iki yüz on ruble. Primlerle beraber ayda eline 285 ruble geçiyor. Bunun onbeş rublesi ev kirası (elektrik, havagazı, sıcak ve soğuk su, kalorifer dahil). Eskiden eşi de çalışmış. Şimdi kazancı yetiğinden artık eşi çalışmıyor. İki yıldır yaz tatillerinde Moskovadan ayrılmıyormuş. Çünkü üniversiteye, gece kurslarına yazılmış. Yüksek öğrenimini tamamlayacak. Bizi gezdirenlerden biri :

— Başarı gösterirse bir gün bu fabrikaya müdür de olabür.

Dedi.

Bir atelyeden ötekine dolaşa dolaşa hepsini bitirerek müessesenin hava alanına çıktık. Orada bizi Ankara'dan Moskova'ya getirenin eşi yepyeni îlyu-şin'ler, her şeyleri tamamlanmış, deneme uçuşuna hazır, bekliyorlardı.

KUS BASINI

Yabancı meslekdaşlarla tanışmak, konuşmak hoş'a gider, insan ne de olsa karşısındakilere daha bir rahat, daha bir teklifsiz açılabilir. Moskovada geçirdiğimiz kısa süre içinde Sovyet basının, ileri gelenleriyle buluşmak, görüşmek imkânını bol bol bulduk diyebilirim. Hükümet organı İzvestia'nın Başyazarı Oşevero, Lenin'in kurduğu ve bir süre yönettiği Komünist Partisi organı Pravda'nın Başyazarı Rumiançev. Tass Ajansı Genel Müdürü Gariııov ve Yeni Haberler Açansı Genel Müdürü Fedyaşin gibi tanınmış kişilerle yeşil bir masa başında mey-va suyu içerek, ya da beyaz örtülü bir ziyafet sofrası başında kadeh tokuşturarak tatlı talî sohbet ettiğimiz oldu. Sovyet Rusya'nın en çok okunan gazetesi sekiz milyonu aşkın tirajıyla izvestia. Onu altı milyon şu kadara Pravda izliyor. Bu iki gazete memleketin yirmi beş otuz yerinde rotatifler kurmuşlar. Moskovada hazırlanan matrisleri uçakla göndermek suretiyle yirmi iki milyon kilometrekarelik koca ülkenin en uzak noktasına kadar her yere günü gününe Moskovada basılan gazeteyi yetiştire-biliyrcılar. Gazeteler genel olarak dört sahife, hafta da iki defa da altı sahife çıkıyor ve beş köpeğe (elli kuruşa) satılıyor, ilân kabul edilmediği için ihtiyacı karşılayacak kadar yazı koyabiliyorlarmış. Okuyucu mektuplarına büyük önem

verdikleri, bunlara geniş yer ayırdıklarını söylediler. Bizlerden biri:

— Ama siz olayları halka serbestçe bildirebiliyor musunuz? Sizde hiç cinayet, uçak kazası olmaz mı? Burada her şey her zaman güllük, güllistanlık mı?

— Biz heyecan uyandırıcı, sansasyon gazeteciliği yapmıyoruz. Bir cinayeti, bir kazayı şişirip kocaman resimlerle birinci sayfeyi harcamaktansa, cinayet, ya da kaza haberini içeride dört satırla verip cinayetleri, kazaları önleyecek tedbirlere dair makaleler yayınlamak suretiyle halkı uarmayı yeğ buluyoruz.

Türk - Sovyet dostluğunu geliştirmek hususunda yayın organlarına düşen görevler üzerinde durulurken yine bizlerden biri:

— Bir yandan dostluğa önem verirken öte yandan (Bizim radyo) vasıtasıyla her akşam hükümetimiz aleyhine yayın yapıyor, hattâ «falan partiye oy veriniz» diyerek iç işlerimize karışyorsunuz!

Dedi.

— Bizim radyo ne demek, nerededir bu radyo? Hiç duymadık!

Dediler. Peştede mi idi, Doğu Berlinde mi, biz de pek bilmiyorduk. Rus meslekdaşlarımızın iddiasına göre Sovyet radyo ve gazeteleri hiç bir milletin iç işlerine karışmıyordu. Yalnız ne var ki yabancı yayın organları her gün Sovyet rejimi aleyhine propaganda yaparak Sovyet halkı üzerinde etki yaratmaya çalışıyorlardı. Moskova radyosunun kimi yayınları hoş gitmiyorsa bunun bir nefis müdafaası kaygusundan ileri geldiği düşünölmeli idi.

ESKİ YENİ BİRÇOK SOVYET İLERİ GELENLERİYLE TANIŞTIK

Sekiz günlük gezimizde resmî ziyaretler, ziyafetler ve karşılıklı nutuklar büyük yer aldı. Eski, yeni, birçok Sovyet ileri gelenleriyle tanışmak fırsatını bulduk. Kosigin'in Suat Hayri Ürgüplü şerefine Kremimde verdiği suarede yerli, yabancı Moskova'nın hemen bütün seçkinleri hazırды. Başta Podgorni. Grcmiko olmak üzere parti ve hükümet yöneticileri, mareşaller, generaller, büyük elçiler, ya- * zarlar, gazeteciler, Versailles'in aynalı salonunu biraz andıran, fakat ayna yerine beyaz duvarlarına Çarlık devri yadigârı bir sürü kont, baron, prens adlan kabartma harflerle işlenmiş büyük galeriyi tıklım tıklım doldurmuşlardı. Rus suarelerini Batı demokrasilerindekilerden ayıran başlıca iki fark var: Birincisi, bura suarelerinin kokteyl için bile erken sayılacak bir saatte, beş - beş buçuk arasında başlaması ve erken bitmesi. İkincisi de kıyafet bakımından pek demokratik olması. Rus kadınları tuvalet işini basit tutuyorlar. Onlara bakarak Batılı diplomat eşleri de (hiç değilse Rus davetlerinde) şatafata kaçmaktan çekiniyorlar. Kremlin salonlarının gıcır gıcır parkeleri üzerinde koyu mavi gömlek ve açık renk kravatla dolaşan dâvetliler gördüm. Ruslar şöyle diyorlar :

— Daireler, bürolar beşte tatil ediliyor. Ertesi günü tekrar çalışmak lâzım. Suare var diye sekizlere, dokuzlara kadar aylak aylak dolaşmaktansa, dâvet saatini herkese uygun gelecek biçimde erkene almak daha iyi değü mi?

O gün öğle yemeğinde başka bir yere dâvetii olmamak şartı ile bence pratik bir fikir.

KOS3GİN SAKİN, TELÂŞSIZ BİR ADAM

Kosigin sâkin, telâşsız, biraz mahzun bakışlı, kibar bir adam. Karşısındakini rahatsız etmekten çekinir gibi her zaman alçak sesle konuşuyor. Her halinden aydın bir kişi olduğu belli. Bir ara Ürgüplü ünlü Sovyet mareşalleriyle görüşmek istedi. Biraz ötelerde bir grupun arasmda bulunan mareşallere doğru yürümeye davrandı. Kosigin'in ricası üzerine onlar bizim yanımıza geldiler. Üniformaları ve göğüslerini süsliyen sıram sıram nişanları ile Malinovs-ki, Kcnief, Bagramian ve sivil kıyafetli olarak Vo-roşilov. Bu sonuncuyu daha uzun boylu sanırdım; öbürleri heybetli ve babacan adamlar. Bir süre Kaf-kasyada bulunduğunu söyleyen Bagramian Azerî lehçesiyle «az danişirim» diyerek çatra patra Türkçe de konuşuyordu. Dâvet, Rusyada bulunduğumuz bütün dâvetler gibi neşeli geçti. Birleşik Amerika Büyük elçisi Kohler (beni Ankara'dan hatırlıyor) ve Yunanistan Büyükelçisi Vassimidis (bir kaç yıl önce İstanbulda eşini tanımıştım) ve eskiden Türkiye'de bulunmuş bir kısım Sovyet konsoloslarıyla şerefe karşılıklı kadehler kaldırdık. İyi Türkçe konuşan ve Osmanlı tarihini çok iyi bilen Şark Bilimleri Enstitüsü görevlilerinden değerli Türkoloğ Bayan Anna Trevitinova ile ilgi çekici konular üzerinde görüştük.

Otele dönmek için dışarı çıktığımız zaman ortalık hâlâ aydınlık ve Kremlin bahçelerinde dolaşan bir kısım halk el sallayarak bizi selâmlıyordu.

— Bir zamanlar buralardan kuş uçurtmazlar, özel izin kâğıdı olmaksızın içeriye kimseyi almazlardı.

Dedim. Rehberimiz gülümsedi:

— Ya, işte bu da bir değişiklik!

Dedi.

SOÇİ VE ÇEVRESİ

Kosigin'in dâvetlisi olan Türkiye Cumhuriyeti Başbakanını Komünist Partisi Genel Sekreteri Brejnev ile Sovyetler Birliği Cumhurbaşkanı Mikoyan da ayrıca görmek istemişler, dönüş yolunda buldukları yerlere uğramasını rica etmişlerdi. Bu vesile ile Sovyet Rusya'nın şüphesiz en güzel şehirlerinden biri olan parklar, yeşillikler ve çiçekler ülkesi Kiev'i, Kırımın merkezi Simferopol'u, Doğu Karadeniz kıyılarında sayfiye ve kür yeri Soçi'yi, Mikoyan'ın yaz tatilini geçirdiği Pitsunda'ya da kısa bir süre olsun, görmek fırsatını bulduk, ikinci Cihan Savaşı sırasında şiddetli bombardımanlar ve işgal felâketleri yüzünden çok hırpalanan Kiev'in baştanbaşa onarılmış manzarası ile Ukraynalılar haklı olarak ölüyorlardı. İnsan bilmeseydi bu şehri kurulduğu gün-denberi hep böyle bakımlı tutulmuş sanabilirdi.

Kafkas dağlarının eteklerine sırtını dayamış neşe içinde Karadenizi seyreden Soçi ve çevresi ise, uzun boylu incelemeye değer başka bir âlem, ihtilâlden önceleri burada bir iki soylu kişinin malikânesi dışında tek diküi taş yokmuş. Geçimini sağhya-mıyan köyler, sıtmadan kırılır gidermiş. Bataklıktan geçilmiyen bir vâdiyi ölüm vadisi diye adlandırmış halk. Şimdi ise muhteşem sanatoryumları, dinlenme evleri, otelleri, pansiyonları, spor ve eğlence tesisleriyle buraların âdeta İtalyan Rivierasını geride bırakmış bir hali var. Bir yandan da mütemadiyen yeni sanatoryumlar, yeni oteller yapılıp duruyor. Bir yılda dinlenmek üzere yalnız Soçi'ye gelenlerin sayısı bir buçuk milyon.

Palmiyelerin, muz, zakkum ve çam ağaçlarının süslediği yamaçlardan kopan temiz hava Karadenizin iyoduna karıştı mı bütün yorgunlukları kısa zamanda silip süpüren bir güç kazanıyor.

BREJNEV ve MİKÖYAN

İki devlet adamı bizi çok iyi karşıladılar. Brej-nev tombulca, güçlü kuvvetli, biraz dik bakışlı. Mesleği mühendislik, yani teknokratlardan. Yuvarlak lâflara başvurmadan, açık yürekle, dobra dobra, sanki matematik bir üslûpla konuşuyor. Kendi memleketinden söz ederken hiç çekinmeksizin

— Petrol üretiminde ve ağır endüstride plân hedeflerini gerçekleştiriyor, hattâ aşıyoruz. Fakat tarımda ve konut yapımından istediğimiz sonuca varamadık.

Dedi. Bu duruma kötü hava şartlarının da az çok etki yaptığını sözlerine ekledi. Yemek sofrasında hizmet gören iki genç kız yirmi kişiye yetişemediği için Ürgüplü'ye kendi eliyle şarap ikram ederken protokol kurallarım bilmediğini ileri sürerek özür diledi. Nitekim balıkla kırmızı şarap, etle de beyaz şarap içtik. Sonra bütün şişeler ortaya konmak suretiyle herkes bildiğini okudu.

Mikoyan'a gelince, son derece zeki, sevimli v;; üstad bit politikacı, Şakadan hoşlanıyor, gönül almasını da biliyor. Türk - Sovyet ilişkilerinin geliştirilmesi konusunda çok makul sözler söyledi. Rejimin başlangıcında uzun bir süre Dış Ticaret Bakanlığı yapmış.

—Dış ticarete komünizm olmaz. Karşılıklı menfaatlerimizi gözeterek pekâlâ anlaşabiliriz.

Diyor. İki memleket arasındaki mesafe yakınlığım hatırlatarak bunun taşıt masraflarını, dolaylı yoldan da maliyet fiyatlarını rekabet kabul etmez derecede indirebileceğini düşünüyor. Ekonomik ilişkilere paralel, siyasal ve kültürel ilişkilerin de artması gerektiği tezi üzerinde duruyor.

Başbakan Ürgüplü, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in selâmlarını iletmesi üzerine Mikoyan teşekkür etti, karşılık saygı ve selâmlarını Gürsel'e bildirmesini rica etti ve arkasından İnönü'yü söz konusu etti. CHP Genel Başkanını otuz üç yıl önce, Başbakan olarak Moskovayı ziyaret ettiği zaman tanımış, takdir etmişti. Kennedy'nin cenaze töreninde ona Washing-ton'da bir daha rastlamış, aradan bunca yıl geçmiş olmasına rağmen derhal tanımıştı. İnönü de onu tanımış, tören boyunca bir süre görüşmüşlerdi. İnönü'-yede en iyi dileklerini ulaştırmasını Ürgüplü'den hararetle rica etti.

Sonra Mikoyan'm aile sofrasında büyük kardeşi (seksen yaşında) oğulları, gelinleri ve torunlarıyla tath saatler geçirdik. Soçi'ye deniz motörü ile dönecektik. Başbakan Ürgüplü ve eşini tâ rıhtıma kadar inerek uğurladı.

BU İSTERİK BUHRANINDAN KURTULMAK GEREK

Bayan Trevitinova elime Literaturnava Gazetesinin 14 Ağustos günlü sayısını uzattı. Parmağı ile iki sahife bir yeri göstererek: «Bakınız!» dedi.

Allah cezasını versin, Rus harflerini sökmiyorum ki... bakıp da ne yapacağım. PECTOPAH yazarsınız RESTORAN okunur. R'yi tersine çevirirsiniz. Ya olur, V'yi tepe taklak edersiniz L haline gelir. O'nun üzerine yukarıdan aşağıya bir çizgi çektiniz mi F niteliğini kazanır, sağ ve sol ayaklarına

birer payanda vurunca A artık D'dir. Öğrencilik yıllarımda Semplonla Bulgaristan ve Yugoslavyadan geçerken yanlarındaki Lâtinçe yazılmış istasyon adlarıyla karşılaştırmak suretiyle bu kiril harflerini az çok söker, fakat öğrendiğim kadarını sının aşar aşmaz hemen unutturdum. Sovyet Rusya'da bu imkânda yok. Bütün sokak adlarını, mağaza tabelâlarını, trafik levhalarını, kendi harfleriyle yazıyorlar. Yaban -cılan hesaba katmamışlar.

Bayan Trevitinova'ya başımı iki yana sallaya-yarak ne demek istediğini sordum. O yine parmağı ile aynı yeri göstererek «Bakınız canım, şu fotoğrafa bakınız!» diyordu. Gerçekten işaret ettiği yazının

başında gözlüklü bir adamın küçük bir portresi vardı. Kim olabilirdi bu?

— Tanımadınız mı?

— Tanımadım.

— Yaşar Kemal!

Yok canım? Yaşar Kemal a? Evet, evet, esmer çehresi kaim tutamaklı gözlükleri arasında biraz zorlama ciddiliği ile bizim eşkiyanın ta kendisi. Bir kaç hafta önce buralara gelmişti ya, Literaturnaya Gazeta muhabirine kısa bir demeç vermiş. «Sovyet okurlarının pek iyi tanıdığı Türk yazarı' ile konuştuk. Geçen yıl Milliyet gazetesinde yayınladığı Ak-çasazm Ağaları romanından sonra şimdi aynı konunun devamı olacak yeni bir eser hazırlıyor» gibilerden bir şey.

Sovyet halkında okumaya karşı büyük bir ilgi var. Bilim alanında olsun, edebiyat ve sanat alanında olsun, dünyanın neresinde ilgi çekici bir eser bulurlarsa hemen dillerine çevirip yayımlıyorlar. Hükümet de halkı okumaya, öğrenmeye teşvik etmek, vatandaşların kültür düzeyini yükseltmek hususunda elinden geleni esirgemiyor. Sovyet Rusyada radyo ve televizyon hizmetleri, bir çok Batı demokrasilerinde olduğu gibi, parasız. Kitaplar ise, her isteyenin kolayca alabileceği kadar ucuz. Ayrıca, zengin devlet kitaplarıyla, gezici kitaplıklarda okuma ihtiyacını hiç bir masrafa girmeksizin karşılamak da mümkün.

Türk edebiyatını ele alırsak Halit Ziya Uşaklı-gil'den Yakup Kadri'ye, Yakup Kadri'den Reşat Nuri'ye, Reşat Nuri'den işte Yaşar Kemal'e kadar kalburüstü bütün Türk yazarları Sovyet dillerine çevrilmiş. hâlâ da çevriliyor. Romancılardan Yaşar'ia beraber Kemal Tahir'i ve Orhan Kemal'i, şairlerden

Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet'i beğeniyorlar. Rusya'da eserleri en çok satılan yazarımız Aziz Nesin.

— Peki diyeceksiniz, hepsi bu mu? Ötekileri dillerine çevirebilirler mi? Bir Muallim Naciyi, bir Eşref Edib'i, bir Orhan Seyfi'yi, bir Necip Fazıl'ı okuyabilir mi Sovyet vatandaşı? Müsaadenizle ben de sorayım:

— Siz okuyor musunuz?

KORKACAK NE VAR?

Bir zamanlar biz böyle değildik. Rejimlerimiz arasında temel ayrılıklara rağmen Rusları öcü yerine koymaz, onlarla el sıkışmaktan, dostluk etmekten çekinmezdik. Atatürk devrinde Rusyaya sık sık parlâmento, basın, bilim heyetleri gönderilir. Sov-yetlere kurduğumuz fabrikalarda çalışacak Türk işçileri orada stajdan geçirilirdi.

— Acaba gidenler komünist olur mu?

Diye korkmazdık. Çünkü hem kendimize, hem rejimimize güvenimiz tamdı. O zamanlar daha ziyade , Sovyet 3/öneticileri yabancılara kuşkulu gözle bakıyorlar, dün de anlattığım gibi, bunları bir çeşit karantinaya alarak Rus halkını «zararlı» fikir akımlarından korumaya çalışıyorlardı.

Bugün durum çok değişmiştir. Şimdi biz çekinir • ken onlar habire açılıyorlar. Sovyet Rusya, başta Birleşik Amerika olmak üzere bütün NATO devletleriyle kültür ve ticaret anlaşmaları imzalamıştır. Karşılıklı alış-veriş yapıyorlar, birbirlerine tiyatro trupları, sanatçılar, bilginler, öğrenciler, turistler gönde riyorlar. Rus uçakları Kopenhag Paris ve Roma'ya

uğrayarak Güney Afrika'ya, ya da Londra üzerinden Lâtin Amerikaya gidip geliyorlar.

Aynı normal ilişkilerin bizimle de geliştirilmesini ben yalnız ulusal çıkarlarımız değil, rejimimizin sıhhati bakımından da doğru buluyorum. Eşit koşu-lar altında olmak şartıyla bu gibi temasların hem iki komşu memleket hem de dünya barışına ancak yaran dokunur.

Sovyet bilginleri gelir Ankara'da konferans verirlerse, karşılığında Türk bilginleri gider Moskovada seminer tertipler. Türk öğrencileri Leningrad Üniversitesinde Arkeoloji okurlarsa, Sovyet öğrenci-leride Dü ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde Türkçelerini ilerletirler. Sovyet işçileri Türkiyede kurulacak fabrikalarda çalışırlarsa, Türk işçileri de Kiev'de staj görürler.

Ne var bunda çekinecek, korkacak yani?

— Aman aman, olmaz öyle şey! diye umacı görmüş çocuklar gibi başına yorganı çekip tepinmek neye? Eğer Türk milletini kendi özel çıkarları uğruna kullanmak isteyenlerin yaptığı bir anestezi şırıngas: değilse bu hali kimi çevrelerimize musallat olan isterik bir buhrandan başka ne ile izah edebiliriz?

Türk aydını çıkarıcıları yenmek, istedikleri de şefkatle tedavi etmek görevini savsaklamadan yerine getirmeye bakmalıdır.

İLK BÜYÜKELÇİ

Bir haftalık bir süre boyunca Sovyet Rusya'da edindiğim izlenimleri, başınızı ağrıtmamaya çalışarak kısaca buraya geçirdim. Yazılanma son verirken beni çok duygulandıran bir olayı da okurlarıma anlatmadan edemeyeceğim. Bakınız, kiminle kaşılaş-tım Moskovada:

Türkiye Büyükelçiliğinde Başbakan Ürgüplü tarafından verilen kokteyle gitmek üzere hazırlanmışım. Bana rehberlik ve tercümanlık eden Dışişleri Bakanlığı kâtiplerinden Manjosin eşini alıp geleeekti-Onlann da dâvetli bulunduğu kokteyle birlikte gidecektik. Telefon ettiler, aşağıya indim. Arabanın kapısını açan Manjosin:

— Size kimi getirdim, biliyor musunuz?

Dedi. İçeride bir kadın değil, göğsü nişanlarla kaplı, hafifçe Churchill'i andıran, gülümser yüzlü ihtiyar bir adam oturuyordu.

Manjosin takdim eti:

— Bay Aralof. Sovyet Rusya'nın ilk Ankara .Büyükelçisi.

Aralof, demek karşımdaki şu sevimli ihtiyar, 1921 lerin Ankara'sında Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetini ilk tanıyan iki yabancı devletten birinin ilk temsilcisi. O zamanlar ona Aralof Yoldaş denirdi. Çamurlu sokakları, kerpiç evleriyle eski Ankara'nın havasında buluverdim birdenbire kendimi. Kırk yıllık dostlar gibi el sıkıştık. Bunca yıl ihtilâlin ve devletin emrinde çalışmış emekli bir subaydı. Ankarada geçirdiği iki görev yılını ömrünün en unutulmaz anıları arasmda sayıyordu.

— Atatürk birlikleri teftişe çıktığı zaman arada bir beni de yanma alırdı. İsmet Paşa, Ali Fuat Paşa, Recep Peker, Tevfik Rüştü, Bekir Sami, babanız Yunus Nadi, ah dostlarım!

Diyor, bakışlarıyla gözlerimin içini okşuyordu. (Perde Aralığından) da yazdığım satırları anlattım. Hani keman dersi için babam kendisine başvurmuştu da elçilik kâtiplerinden biri bana onun aracılığı ile hocalık etmişti. Hatırladı, evet, unutmamıştı.

Büyükelçiliğin kapısında otomobilden inerken ayağının sakat olduğunu gördüm, kolumu uzatarak.' yardım ettim.

Merdivenleri, böylece yavaş yavaş beraber çıktık. Bu binaya ilk defa kırk üç yıl önce Ankara'ya atandığı zaman gelmişti. Arada bir duruyor, nefes alıyordu.

O zaman böyle yorgun değildi her halde. Adım başında Atatürk'ten söz açmadan edemiyordu. Ne adamdı Atatürk! Düşmanı yenmiş, üstelik komutanı da esir almıştı.

Atatürk- Ankara, tozlu dar sokaklar, Yahudi mahallesindeki iki katlı kerpiç elçilik binası, dört beş kişinin çırıl çıplak öğle uykusuna yattığı basık tavanlı odada keman dersi. Mi, fa, sol, lâ, si. Birden pırıl pırıl bir ufuk açılıyor önümde. Geçen akşam Metropol otelinin danslı çay salonunda otuz yıl öncesine dönemiyen ben, şimdi daha gerilerde, on yaşımın bütün tazeliğini damarlarımda duyuyorum.

Ertesi günü Aralof Yoldaştan el yazısı ile uzun sunuşlu bir kitap aldım: 1960 yılında yayınladığı

Türk İstiklâl Savaşı üstüne gördükleri ve düşündükleri.

Bu kitabı Rusya gezisinin en değerli hâtırası olarak saklıyacağım.

VARŞOVA'DAN

ÇİZGİLER

1967

Bugün bu uçakla geleceğimi önceden telgrafla bildirdiğim için, şaşkın şaşkın etrafa bakınıyorum. Beni bulamazlarsa ne yaparım burada? Yarın sabah saat 10 da Yuvarlak Masa Konferansı açılıyor. Nereye gideceğim, hangi otelde kalacağım, haberim yok. Belki yaşlanmanın da kamçılacağı bir karamsarlık duygusu birden içimi dolduruveriyor. Eskiden böyle değildim ben.. Harp demez, ihtilâl demez, insanlara meramımı kimi zaman göz ve el işaretiyle de anlatarak orası senin, burası benim, diyar diyar neşe içinde dolaşırdım. Nitekim 1939 yılı ağustos sonlarında, İkinci Cihan Savaşını açan büyük kriz patlak verdiği zaman, ben için nereye varacağının bilinci içinde ama üzüntüsüz, kaygısız, gene buradaydım.

Şimdi ise pek yadırgadığım bu anlamsız ve çocuksu karamsarlık duygusu altında söylemeye utanıyorum, hani belim bükülecek gibi.

Böylece, bir yandan imdat arayan bakışlarla etrafı kollayarak ağır ağır pasaport kontrol gişesine doğru kuyruğa girmek üzere idim ki, kısaca boylu toparlak yüzlü, gençten bir adam yanıma sokuldu:

— Siz Konferansa geldiniz değil mi? Karamsarlığımı pek de yitirmemiş olmakla beraber kurtulmuştum. Bir büyük Varşova gazetesinin ekonomi yazarı imiş. Benimle beraber kuyruğa girdi. Kolayca işimizi bitirdik. Hava alanından ayrılırken

yaşlıca bir zat yanımıza yaklaştı. O da Yuvarlak Masa Toplantılarına çağrılı imiş. Bir Viyana gazetesinin başyazarı. Arabaya bindik, hep beraber şehre yollandık.

Varşova, şimdiye dek gördüğüm sosyalist ülke şehirlerinden bir hayli farklı. Caddeler, sokaklar daha aydınlık, daha kalabalık. Şehrin merkezine yaklaştıkça aydınlık ve kalabalık daha da yoğunlaşıyor. Duvarlarda, büyük yapıların damlarında bol ışıldı reklâmlar var. Bu hali ile burasını herhangi bir Batı başkentinden ayırdetmek güç.

Biz Grand Hotel'e indik Hangarımsı bir hol. Vıcır vıcır insan kaynıyor. Hintlisi, Çinlisi. Arabi çorabı ile tam bir milletler salatası. Gelen valizler, giden valizler, oda arayanlar, para bozduranlar, bir telâş, bir koşmaca ki, başdöndürücü, asap bozucu. Otel personeli durumu kanıksamış görünüyor. Çoğunda bir memur edası :

— Acele yok, bekleyin! diyorlar. Şu kâğıdı doldur, şu belgeyi imzala! Sonra sıraya gir, gene bana uğra!

Nerede ise, «Bugün git, yarın gel» diyecekler.

Yukarı çıktığım zaman, bana ayırdıklar} odayı beğenmedim. Oysa, sanırım hepsi eş olmalı. Daracık bir antre. Sağda banyo ve tuvalet, solda duvara gömülü bir elbise dolabı. Karşıda tek kanatlı kapı ile girilen, yataklı vagon kabininden biraz daha genişçe bir oda. Odada krome metalden temiz bir karyola, bir masa, bir iskemle, bir de koltuk (hepsi aynı metalden). Beyaz badanalı duvarlar çırılçıplak ve ışık oldukça zayıf. Fransızların «tout confort» dedikleri bütün medenî ihtiyaçları karşılayan bu odanın tek eksiği inşam kendine ısındıracak hiçbir özelliği olmaması. Ne duvarda ucuz tarafından da olsa bir gravür- ne metal koltuğun üzerinde işlemeli bir yastık, ne yerdeki moketi süsleyen bir küçük halı. Fabrika kafası ile seri halinde ortaya konmuş bir yolcu barınağı burası. Oteli yapanlar lüzumlu olan her şeyi düşünmüşler de insanın çoğu zaman lüzumlu olanın ötesinde de bir şeylere, küçücük birşeylere lüzum duyabileceğini hesaba katmamışlar.

Yüzümü gözümü yıkadıktan sonra aşağıya indim. Burası her büyük otelin yan işletmelerini içinde toplayan gürültülü bir âlem. Bir Amerikan barı, iki lokantası, bir gece klübü var. Barın aynalı rafında viskiydi, cindi, konyaktı, çeşit çeşit hemen bütün Avrupa içkileri yanyana dizilmiş. Çoğunun Varşovalı olduğunu tahmin ettiğim birtakım genç kız ve erkekler, önlerinde kadeh, sohbet ediyorlar. Lokantaların birinde masalar yarı yarıya dolu. Öteki daha geç açılır ve müzikli atraksiyon numaraları gösterilmiş.

Koridorun öbür ucunda «Kavyarnia» yazılı bir kapı gözüme ilişti. Bu da nesi idi? Burada havyar mı yeniyordu? Kapıyı ittim, içeri girdim. Meğer otelin kahvesi imiş burası Polonez dilinde Kavyarnia sözü bizim kahvehane anlamına gelirmiş. Ama pek şirin bir yerdi bu Kavyarnia. Hemen bütün masalar tutulmuştu. Kadınli erkekli temiz bir kalabalık, çay ve kahve fincanlarının- pasta, dondurma tabaklarının önünde oturmuş, gürültü etmeksizin öyle sessiz, uslu uslu oturuyordu. Duvar yanında, yüksekçe bir sette dört kişilik bir müzik takımı yer almıştı: Bir piyano, bir keman, bir viyolonsel, bir de ses sanatçısı. Yaptıkları müzik hangi türdendi acaba? Hafif mi, ciddi mi? Kavyarnia'da ciddî müzik olabileceğine pek akıl erdimemekle beraber, huşu içinde orada bekleyen kalabalık merakımı gıdıklamıştı. Altıma bir iskemle çektim, ben de bekleyenlere katıldım. Çok beklemeden, müzisyenlerden genç ve güzel bir kız piyanonun başına geçti. Aman yarabbim! Scarlatti'nin bir sona-

— s

tmı çalışıyor. İddiasız ama zarif, kültürlü, anlayışlı, yapmacıksız bir çalış bu. Tam benim beğenime uygun bir üslûp. İçim bir hoş oldu, oturduğum yerde kendimden geçmiş, dalgın öyle kala kalmışım. Alkış, alkış, alkış. Güzel kız gözüme daha bir güzel, bir başka dünyanın, düşler dünyasının güzeli gibi görünüyor. Bize bir Scarlatti daha çalışıyor. Gene alkış, alkış, alkış.. Bu sefer arkadaşları da sazlarım alıyor Vivaldi'den bir üçlü dinliyoruz. Arkasından, gene bir 18. yüzyıl bestecisinin bir ariasi.

Takım olarak da, teker teker de mükemmel birer müzisyen bu gençler. Onları dinlerken içi açılıyor insanın.

Yatmaya çıktığım zaman çıplak odamı pek o kadar yadırgamıyordum artık.

Varşova'yı kapitalist başkentlerden âyırdedeıı başlıca özellik nedir dersiniz verilecek cevap doğrusu

oldukça güç. Her halde, ben kendi hesabıma dört beş gün içinde bu cevabı bulamadığımı itiraf etmeliyim. Vitrinlerdeki tüketim mallarının azlığı bir yana hayat burada da her yerde olduğu gibi akıp gidiyor. Lokantalar. «Kavyarnia» lar, tiyatrolar, sinemalar hemen her zaman dolu. Renkli trafik işaretleri (Türkiye müstesna) her yerde olduğu üzere taşıtlara yol gösteriyor. Paydos saatlerinde büyük caddelerden akan insan seli arasında mini etekli genç ve güzel kızların göz kamaştırıcı manzarasıyla karşılaşıyorsunuz. Uyumlu vücut yapıları, kişiliği olan bakışları ve bayalığa kaçmıyan makyajları ile minni etekli (kimisi mini mini etekli) Varşova kızları gerçekten güzel şeyler. Çoğu esaslı bir öğrenim görmüş, kültürlü ve yabancı dil biliyor. Bunlar, varlıkları ile çevreye ayrıca renk ve ışık katıyorlar. Ortalıkta polis baskısı diye bir şeye de ben rastlamadım. O kadar ki, borcumun ne olduğunu sorduğum kimi taksi şoförlerinden, büyük bir fütursuzluk içinde «ne münasip görürseniz!» cevabını aldığım oldu. Kilise kapılarında şapka açarak, ya da en işlek caddelerde nefesli sazlarla çalgı çalarak dilenen fakir fukara takımı da var. Büyük otellerin önünden sık sık konforlu, kocaman turist otobüsleri kalkıyor. Çoğunlukla Amerikalı yaşlı kadınların doldurduğu bu otobüslere günün belli saatlerinde adım başında rastlıyor ve ister Viyanalı, ister Atinalı, ister İstanbullu olunuz, kendinizi sanki evinizde hissediyorsunuz. Sayın dullar Varşova Katedralini de, Viyana operasını da, Akropolü ve Ayasofyayı da aynı kayıtsız ilgi ile seyrediyor, sonra da yurtlarına dönünce çok kez hepsini birbirine karıştırıyorlar gibi geliyor bana. Bununla beraber, geçekten saygı duyuyorum Amerikalı yaşlı dullara. Öyle ya kocalarının vaktiyle kazandığı dolarları, şimdi iş işten geçtikten sonra nasıl harcıyabileceklerinin sıkıntısı içinde, gittikleri yerlere cömertçe ve karşılıksız, faizsiz serpmekle bunlar bir bakıma öteki milletlere, dolayısıyla de insanlığa yararlı olmuyorlar mı? Amerikalı yaşlı turist kadınlarla dolu otobüsler Paris, Viyana, Peşte, Varşova. Atina, İstanbul gibi kentler arasında bir nevi kader birliği kuran bir sembol haline gelmiş denebilir.

Bir zamanlar Pariste tanıştığım böyle yaşlı bir Amerikalı hatuna : «Fransa'da nerelerini gördünüz?» diye sorduğumda «Önce Roma'ya geldim, oradan Viyana'ya, sonra Cenevre'ye geçtim, daha sonra Ko-penhang'a çıktım, üç gündür de buradayım» cevabını vermek suretiyle Amerika dışında her yeri bir saydığını göstermişti. Korkarım aynı görüşü - çok daha bencil bir açıdan - kimi Amerikan politika çevreleri de paylaşma eğilimindedir.

Varşova'da toplandığımız Kültür ve Bilim Sarayı, Sovyetler Birliğinin, daha doğrusu Stalin'in Polonyalılara bir hediyesi. Savaştan sonra bıyıklı diktatör, vaktiyle onca hırpaladığı Batılı komşularının gönlünü almak istemiş ve anlaşılmaz bir Amerikan kompleksi ile Moskova'ya diktirdiği muazzam gökdelenlerin bir tıpkısını da Varşova'ya kondurmuş. Saymadım ama, her halde elli - altmış kattan aşağı değil. Kapladığı yer bir mahalle kadar geniş, içinde tiyatrolar, konser, konferans ve sergi salonları, bilim araştırma merkezleri, laboratuvarlar, lokantalar, «Kavyarnia»'lar, daha neler, neler var.

Yapının mimarisi de Moskova'da gördüğüm yeni üniversite, Dışişleri Bakanlığı, Ukrayna Oteli gibi benzerlerinden farksız. Şehrin hemen her noktasından görülen bu dev anıtı Varşova'lılar sevmiyorlar. Yapı tamamlandığı zaman cephesine kazılan ve Stalin'in adını taşıyan sunuş yazınım Stalin gözden düşer düşmez söüp atmışlar. Ama yapıya ne yapsınlar. Hem yıkılacak cinsinden değil, hem işe yarıyor. Onlar da estetiği bozduğu için beğenmedikleri Kültür Sarayını, nükte ile avunarak, istemiye istemiye kullanıyorlar.

— En iyisi Sarayın içinde otumak diyorlar. Çünkü ancak içine girdiğimiz zaman onu seyretmek

işkencesinden kurtuluyoruz.

GEÇİM ŞAUTLARI

Bunu size basit aritmetik kurallarına başvurarak anlatmaya çalışayım: Polonya'da doların üç ayrı değeri var: Resmi değer, yarı resmi değer ve karaborsa değeri. Resmî kura göre bir dolar 25 zloti-nin karşılığıdır. Fakat kimi hallerde devlet bir doları kırk zloti ile değiştirmektedir. Karaborsada ise aynı dolar 70, 80, hatta 90 zlotiye ahcı bulabüme-k-tedir.

Bu koşullar altında, örneğin ayda 2500 zloti kazanan bir basit işçinin geçim durumunu nasıl değerlendireceğiz. Ben ayda 2500 zloti kadar eline geçtiğini söyleyen bir taksi şoförü ile görüştüm. 2500 zloti, resmi kurda 100 dolar, yani bizim paramızla 1000 lira kadar bir şey eder ki, sanırım İstanbul'da çalışan bir taksi şoförünün aylık geliri de aşağı yukarı bu kadardır. Adam, karısı ve üç çocuğu ile geçim sıkıntısı çektiğini söyledi.

— Karım dışarda çalışmıyor, ev işlerine bakıyor dedi. Yiyecek maddeleri çok pahalı. Her gün masraf olarak 100 zloti veriyorum, ancak yetiyor. Ay sonuna doğru çok kez perhize giriyorum.

Fakat aynı, şoför sözlerine şunu de ekledi:

«Çok şükür bizde eğitim ve sağlık işleri parasız. Büyük oğlum Tıp Fakültesinde, küçük oğlum Mühendis Okulunda yetişiyorlar. Kızım daha Jiscyi bitirmedi. O da öğretmen olmak istiyor Hiç değilso çocuklardan yana bir kaygımız yok.»

Şunu da ben söyleyeyim: Bu şoförün ev kirası, ısınma ve ışıklandırma diye bir derdi de yoktur. Sosyalist ülkelerde bu gibi hizmetleri devlet, hemen de sembolik bir ücret karşılığı kendi üzerine almış, bunları özel sektörün elinde bir kazanç aracı olmaktan çıkarmıştır.

Şimdi, bu koşullar altında elmanın kilosuna 50 zloti, limonun tanesine 3 zloti ödeyen bir Varşova-lı. işçi ile gıda maddelerini ona kıyasla çok daha ucuza temin eden, ama aylık kazancının önemli bir kısmını ev kirası, odun kömür parası, doktor, ilâç ve çocukların eğitim masrafı olarak harcamak zorunda bulunan bir İstanbullu işçinin geçim düzeyini nasıl kıyaslayabilirsiniz ?

Bununla beraber parasını yan resmî, hele karaborsadan bozduran yabancılar için Varşova bedava denecek kadar ucuz bir yer. Gerçi lüks tüketim eşyaları bakımından dükkânlar pek fakir. Bu itibarla elbise diktirmek- cici bici satın almak için buraya uğrayan yok. Diplomatlar ve sahici iş adamları dışında Varşova'daki yabancıların çoğu, burada sık sık düzenlendiğini bildirdiğimiz Milletlerarası kongrelere katılmak, incelemelerde bulunmak, üniversitede okumak, ya da (Amerikalı yaşlı bayanlar dahil) sadece gezip görmek isteyen kimselerdir. Burada turistlerin satın alıp memleketlerine - taşıyabileceği ufak tefek hatıra eşyasından bir şey bulunabileceğini pek sanmıyorum. Upominki denilen ve büyük oteller çevresinde adım başında rastlanan bu gibi hâtıra satıcı dükkânlar her zaman dolup dolup boşalıyor.

Anlayanların söylediğine göre, turistlerin kapıştığı millî kıyafetli polonez bebekleri sanat yönünden cidden güzelmiş.

Hepsini görmedim ama, sosyalist memleketlerin kalıp halinde bir takım kuralları körü körüne uygulayan rejimlerle, yönetildiğini sanmak yanlış bir görüş olur kanısındayım. Her yiğitin bir yoğurt yiyişi olduğu gibi her sosyalist devletin de kendine özgü bir sosyalizm uygulayışı olacak galiba. Sovyet Rusya'ya iki kez gittim. Doğu Almanya'yı, şimdi de Polonya'yı şöyle bir gördüm. Bakışlarım ister istemez düzeyde kalmış olsa da, bu iki devletin sosyalizm uygulamasında tıpkı tıpkısına aynı, yolu izlemediklerini söyleyebilirim. Doğu Berlin'de döviz karaborsacılığı yapan bir adamın iflâhını keserler, burada-örneğin bir lokanta garsonu yanınıza sokuluyor, sizi tanımadığı halde «Para bozdurmak isterseniz dolar başına 80 zloti veririm» diyor. Doğu Berlin'e kapita-lits ülkelerin gazete, dergi ve kitaplarını sokamazsınız, şiddetle yasaktır. Daha giriş kapısında otomobilinizin şilte altlarına kadar her yeri sıkı fıkı aranır, çantanızdan kazara yabancı bir kitap çıktı mı, size şüphe ile bakarlar. Burada İngilizce, Fransızca gazeteler otellerin alt katında serbestçe satılıyor. Tiyatrolarda modern batı eserleri (bir kurul tarafından seçilmek suretiyle de olsa) Polenezceye çevrilip oynanıyor.

Doğu Almanya'da Kilise devletin baskısı altındadır. Burada Kilise hemen hemen devlet kadar güçlü. Başpiskopos Wiszinsky'nin morâl ağırlığı Komünist hükümeti Kiliseye karşı cephe almak hususunda oldukça frenliyor. Halk çoğunluğu da tarihsel koşulların zoru altında dine fazla bağlı. Yüzyıllar boyu, bir yandan Ortodoks Rusların, öte yandan Protestan

Almanların. saldırısına uğrayan Katolik Polonyada din zamanla milliyetin belli başlı öğelerinden biri, belki birincisi haline gelmiş. Geçen yıl Nobel yortusunda kimi Komünist bakanların, halkla beraber. Varşova katedralinde yapılan dinsel törene katılmalarını bu itibarla yadırgamamak gerekir.

Dahası var : Polonya'da toprak % 90 oranında köylünün özel mülkiyetinde. Kentlerde ise terzilik, kunduracılık, berberlik, lokantacılık gibi küçük sanatlar geniş ölçüde serbest. Bir adam, 10 kişiyi geçmemek şartı üe yanında başkalarını da çalıştırıp bu ve benzeri küçük sanatlardan birini «icra» edebilir.

Görüştüğüm Polonyalılar bunu şöyle açıkladılar : Savaştan sonra plânsız, programsız, tepeden inme sosyalizme daldık. Toprakların % 70 i hemen ka-mulaştırıldı. Her yerde devlet çiftlikleri ve Tarım işletme kooperatifleri kuruldu. Tüm ekonominin birden sıkı devlet kontrolü altına geçmesi halk üzerinde kötü bir şok tesiri yaptı. Hazırlıksız olmamız bir yana, savaştan yeni çıkmış uzun yıllar hırpalanmış, yorgun devletin elinde yurt ekonomisini kalkındıracak bir (ilk hız) gücü de yoktu. Ama, yöneticiler direniyor, daha doğrusu galiba kaskatı Stalin politikasının baskısı altında direnmek zorunda kalıyorlar. Nitekim pos bıyıklı diktatör ölüp de Stalin'cilik Sovyet Rusya'da «Mekruh» hale gelince Polonya komünistleri de Gomulka'ya sarılarak daha gerçekçi, memleket koşullarına daha uygun bir sosyalizm uygulamasına imkân buluyorlar. Kamulaştırılan toprakların büyük kısmı geri veriliyor (ağalara değil, fakir köylüye, alabüdiğine değil bir ailenin geçimine yetecek kadar). Küçük sanatların yaşaması ve gelişmesi daha esnek bir hale getiriliyor.

Böylece Merkez Plân örgütünün çalışmaları rahatlık kazanıyor ve plân uygulamaları daha bir kolaylaşıyor. Kapitalist batı ülkeleri ile kurulan ekonomik ve kültürel ilişkiler, dış Dünyada, özellikle Birleşik Amerika'da yerleşmiş Polonya asıllı bilgin sanatçı, iş ve politika adamlarının çabası bu yakınlaşmaya büyük ölçüde yardım ediyor.

Polonya sosyalizminin bildiğimiz klâsik sosyalizmi amaç bildiğine şüphe yoktur. Bu yolda yürürken hedefi göz önünden ayırmayan yöneticilerin, kan ter içinde koşarak yokuş yukarı tırmanmaktansa,

belki biraz daha ağır, ama daha güvenli adımlarla milleti bezdirmemeye önem verdiklerini düşünüyorum.

BUmem görüşüm yanlış mı?

KURTULUŞTAN SONRA YARATILAN MUCİZE

Aklımda kaldığına göre, Polonez'in hikâyesi şöyle : Torununu İspanya tahtına oturtmak isteyen XIV. Louis, Madrid'le uzun süre yakından ilgileniyor. Aralarında müzik toplulukları da bulunan kalabalık ve şatafatlı heyetler İspanyanın başkentine sık sık gidip geliyorlar. Bizim Polonez diye bildiğimiz oyun havası o devirde soyluların pek rağbet ettiği ağır başlı, ciddi bir saray dansı. Fransız müzisyenleri bunu Versailles'a getiriyorlar. Menuetto, sarabanda, allemanda gibi çoğu yabancı kaynaklı oyun havalalarına alışık olan Kozmopolit. Fransız sarayı nedense bu kibar dansı tutmuyor. Oyun havası oradan Vi-yana'ya atlıyor. Orada da beğenilmiyor. Nihayet Varşova'da bir duraklama. Saray dansı gene sokağa atmıştır. Fakat Polonya halkı İspanya'dan geldiğini belki de bilmediği bu asil yürüyüşlü erkek tempolu oyun havasını yavaş yavaş benimsiyor, kendi ulusal karakterinin renkleriyle de yuğurarak ona sahip çıkıyor. Johann Sebastian Bach'ın Anna Magdalena için bestelediği ufak Klavsen parçaları arasında iki tane de Polonez bulunduğunu gözönüne getirirsek, demek bu oyun havası türü 1750 den çok önceleri İspanya ile ilişkisini kesmiş. Polonya'nın öz malı olmuştur. Musild bilginlerimizin, özellikle sayın Halil Bedii Yönetken'in bu konuya ışık tutucu incelemelerinden yararlanmayı ne kadar isterdik. Her halde Polonez bugün artık Polonyalıların da malı sayılmasa gerekir. Bestelediği iki büyük yapıta bir benzeri daha bulunmayan üstün kişiliğinin damgasını vurmak suretiyle Frederic Chopin, yer yüzündeki bütün Polo-nezleri ezmiş, unutturmuştur. Sanat Dünyasının ışıklı tahtında bugün yalnız onunkiler oturmakta ve Polonyalıları haklı olarak Chopin'leriyle övünmektedirler.

Tarih boyunca, hele 18 inci yüzyıldan bu yana çok cefa çeken Polonyalıları gerçekten yurtsever, dinamik, saygı değer bir ulus. Vatana bağlılığın insanları nasıl yaratıcı bir güce ittiğini elle tutarcasına görebüme için bugünkü Varşova'yı dünkü ile şöyle bir kıyaslamak yetiyor.

İkinci Cihan Savaşında Polonya başkentinin başına gelenleri biliyoruz. Doğal sınırları bulunmayan ve daha başlangıçta iki yanlı saldırıya uğrayan Polonya ordusu yenildikten sonra Varşova halkı Hitler'in yıldırım kuvvetlerine karşı tam bir ay direnmiş, havadan ve karadan yağın ateş, yağmuruna rağmen teslim olmamıştı. Aynı kuvvetlerin o tarihten dokuz ay sonra koskoca Fransız ordusuna üç hafta içinde pes ettirdiğini düşünürsek, bunun ne demek olduğunu anlarız. Gece gündüz devam eden bir aylık öldürücü bombardımanlar Varşova'yı hallaç pamuğu gibi atmış, şehrin yarısını harabeye çevirmişti. Savaş sonuna değin Varşovalılar burada beş yıl çile doldürmüşlardır. Bu süre içinde Varşova'da iki büyük ayaklanma olmuştur. İlkin 1943 yılında. Yahudiler, tıklıdıklan Ghetto koşullarına dayanamayarak isyan etmişler. Hitler kuvvetleri de bunları tankla, topla ezdikten sonra geri kalanları toplama kamplarına götürmüş, orada hepsini öldürmüştür. Ölü derilerinden kadın çantası, abajur, eldiven gibi çeşitli eşyalar yapıлып piyasaya sürülmüştür. İnsan inanamıyor ama bu gibi eşyalar Auswisch kampındaki müzede sergilenmekte, isteyen gidip görmektedir. Savaş boyunca Nazilerin, çoğu Yahudi olmak üzere Polonya'da öldürdüğü insanların toplam sayısı altı milyondur. İkinci ve son büyük ayaklanma 1944 yılında oluyor. Mareşal Rokosowski orduları Vistül kıyılarına gelmiş, Varşova'nın tam karşısına dayanmıştır. Her yerde gerileyen Hitler'cilerin durumu günden güne kötüye gitmektedir. Heyecan içinde kurtuluş saatini bekleyen Varşovalılar nihayet dayanamayıp

kadın, erkek silâha sarılıyorlar. Ne? Siz ha! Bana bunu yapar mısınız? Deliye dönen Hitler Varşova karargâh komutanına bir telgraf çekiyor, (Telgraf sonradan ele geçirilmiştir) bu şehrin Dünya haritasından silinmesini emrediyorum, diyor. Ve Varşovalılar görülmemiş bir kahramanlıkla ulusal kurtuluşları uğruna can verirken son güçlerini harcayan Naziler de görülmemiş bir vahşetle Führer'in buyruğunu yerine getiriyorlar. Varşova'da o güne dek ayakta kalmış ne varsa, kiral sarayı, katedral, tarihsel yapılar, 18 inci yüzyıl görüntüsü ile eski mahalleler, yeni mahalleler hepsi istihkâm birlikleri tarafından usulüne uygun bir teknikle birer birer dinamitleniyor. 1945 mayısında Hitler yenildiği zaman Polonya kurtulmuş ama Varşova gerçekten Dünya haritasından silinmiş, gitmişti. Başkent, sözün tam anlamı ile taş taş üstünde kalmamacasına yıkılmıştı.

Ne yapsındı şimdi Polonyalılar? Elbette yıkılanın yerine daha yeni, daha modern bir Varşova kırıci-eaklar, harabeyi mamureye çevirmek için ellerinden gelen çabayı harcayacaklardı.

Ama yurtlarının bin yıllık tarihini yansıtan o eski mahalleler, katedraller, ecdad yadigârı güzelim yapılar olmadıkça yüreklerindeki acıyı nasıl dindire-bııııırdı? Tarihten ses vermeyen yepyeni bir Varşo-vaya baktıkça onlar asıl Varşova'nın, Hitler'in yıkılsın dediği bin yıllık Varşova'nın yokluğunu her an etleri, kemikleri sızlayarak duymayacaklar mı idi?

İşte kurtuluştan sonra Polonyalılar bu ulusal kaygının baskısı altında harekete geçmişler ve gerçekten bir mucize yaratmışlardır. Bu, emirle, komuta, ile, bir iktidarın heveslenmesiyle değil, tüm halkın gönülden kopan, önünde durulmaz iradesiyle yaratılmış bir mucizedir. Polonyalılar, 1945 yılında Dünya haritasında sadece adı kalan başkentlerini daha düzenli, daha geniş caddeleri, daha modern ya-pılarıyla gerçi yeniden kurmuşlardır, ama bunun yanı sıra dar sokaklarında ve ortaçağımı duvarlarında bin yıllık Polonya'nın yüreği çarpan eski Varşovayı da Legzinski'ler, Poniatovski'ler devrindeki haliyle hemen aynen kurmuşlardır. Mühendisinden rençbe-rine, tarihçisinden duvarcısına kadar, bütün görevlilerin bir kuyumcu titizliği ile işlediği bu harikayı yaratmak kolay olmamıştır. Arşivlerde çalışılmış, belgeler uzun boylu tasnif edilmiş, Paristen, Londra'dan New York'taıı, Dünyanın neresinde varsa eski Varşova'ya ait gravürler, plânlar, fotokopiler getirilmiş, yalnız sokaklar ve yapılar değil, dükkân kapılarını süsleyen tabelâlara kadar her şey savaştan önce nasıl idiye gene öylece restore edilmiştir.

Bugün Varşova'da dolaşan bir turist, eski şehre doğru uzandığı zaman, gerçeği bilmiyorsa, İkinci Cihan Savaşında buranın yerle bir edilmiş olduğunu akıma bile getiremez.

Ne var ki, şimdi bütün turistler yakın tarihi bümekte ve yurt sevgisiyle tutuşan millet iradesinin neler başarabileceğini görmek için buraya gelmektedirler.

YUVARLAK MASA

Birleşmiş Milletler Sosyal ve Ekonomik Konseyinin düzenlediği yuvarlak masa toplantısından dönüyorum. Varşova Kültür Sarayının Adam Mickieviç salonunda, yuvarlak değilse de ,köşeleri değirmi bir dörtken masa etrafında 40 kadar gazeteci, ajans müdürü, radyo - televizyon temsilcisi ile Birleşmiş Milletler ihtisas organlarına mensup bir uzmanlar ekibi bir araya geldik. Birleşmiş Milletler Enformasyon işleri sekreterlerinden Rolz - Bennett'in başkanlığında, öğleden önceleri ve sonraları olmak üzere dört gün süre ile yedi toplantı yaptık. Konferansın resmî bir niteliği yoktu. Bir karara varılacak, bir bildiri yayınlanacak değildi. Amacımız, Birleşmiş Milletlere bağlı çeşitli

ekonomik, sosyal, teknik ve bilimsel organların çalışmalarına karşı, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği dahil, üye Avrupa devletleri kamu oyunu daha yakından ilgilendirmenin çarelerini araştırmak, bu hususta basın - yayın temsilcilerinin düşüncelerinden Birleşmiş Milletler örgütünü yararlandırmaktı. Polonya Dışişleri Bakan Yardımcısı Vinyaviç'in. açış konuşmasından sonra gündemsiz olarak başlayan konferans çok kibar, çok efendice bir hava içinde geçti. Kapitalisti ile, sosyalisti ile, komünisti ile Avrupamn dört bir yanından gelip buluşan basın -yayın temsilcileri, birbirlerine karşı daima saygılı davrandılar. Tartışmalar hiç bir zaman akademik üslûp düzeyinin altına düşmedi. Birbirine en uyuşmaz fikirleri bile taraflar sonuna dek hoşgörü ile dinlediler. Kimse kimsenin sözünü kesmedi, kimse kimseye hiddetlenmedi.

Bu yuvarlak masa konferansı gayri resmi, özel bir nitelik taşıdığından konuşulanlar hakkında tutanak yayımlanmayacak, daha doğrusu bir sureti Birleşmiş Milletler arşivinde saklanmak üzere tutanaklar yalnız yuvarlak masaya katılmış olan üyelere gönderilecektir. Onun için ben burada isim zikretmekten sakınmaya dikkat ederek daha ziyade konferansın havasını okurlarıma yansıtmaya çalışacağım. Molie-re'in bir kahramanı, kısa boylu, cücemsi bir kadını övmek isteyen çapkınlara «Dünya hârikalarının özeti» deyimini sâlık verir. Sözcüklerin meydana getirdiği zehir gibi acı ve keskin alayı bir yana bırakırsak, aynı deymi ciddi olarak bugün Avrupa için kullanabiliriz.

Evet, Avrupa ileri tekniği, geniş kaynakları, bilgili insanları çeşitli ekonomik ve sosyal sistemleri ile Dünya hârikalarının gerçekten bir özeti, hem de büyük bir özetidir. Birleşmiş Milletler örgütüne 1947 yılında kurulan Avrupa ekonomik komisyonu çalışmaları bu bakımdan yalnız Avrupa halkını değil, az gelişmiş, çok gelişmiş bütün Dünya halklarının yakın ilgisini çekmek gerekir. Komisyon görevlileri, 1947 de bütün endüstrisi yıkılmış, bütün kaynakları kurumuş, şehirleri yanmış, fabrikaları yerle bir edilmiş bir halde bu «harikalar özetinin» yirmi yılda nasıl kalkındığını, bu kalkınmada Birleşmiş Milletler örgütünün oynadığı olumlu rolü kamu oyuna duyurmak istiyorlar. Bunu başarmakla kalkınma hızının daha da artacağını, Avrupalllar arası yakınlaşmanın ilerli-yeceğini, Dünya barış ortamının güçleneceğini düşünüyorlar. Birleşmiş Milletler ve ona bağlı organların çalışma alanı % 85 oranında ekonomik konulara dey-gindir. Politik çalışmaların kapsamı (Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi dahil) % 15 oranını aşmamaktadır. Avrupa basını ise Birleşmiş Milletlerin olumlu ekonomik çalışmaları ile hemen hiç ilgilenmemekte sadece kürsüde ve kulislerde geçen politika çatışmalarına ve bunun yanı sıra politika dedikodularına sahifelerini açmaktadır. Bu aksaklık nasıl düzeltilebilir?

Bir kısım basm temsilcilerine göre bunun nedeni. Birleşmiş Milletler enformasyon servislerinin yetersizliğidir. Basma gönderilen bültenler fazla teknik, çok teferruatlı, ancak uzmanların anlayabileceği ağda! bir üslûpla kaleme alınmaktadır. Kısa zamanda ga-zetevi hazırlamak zorunda o' an yazı işleri müdürleri, sahifeler dolusu yazıyı eleyip ayıklayacak, okurların sıkılmadan izleyebileceği bir biçime sokacak vakit bulamamaktadırlar. Zaten enformasyon bürolarının gönderdiği bültenler de çoğu kez aktüalitesini yitirmiş olaylardan söz etmekte, bu yüzden yazıiş-leri müdürlerinin ilgisini çekememektedir.

Birleşmiş Milletler enformasyon bürolarına meslekten anlayan gerçek gazeteciler alınmasını tavsiye eden basm temsilcilerine karşılık, Sosyalist kamptan gelme kimi üyeler de düşüncenin tümünü eleştirdiler. % 85 ekonomik % 15 politik ne demekti? Politikayı ekonomiden nasıl ayırd edebildiniz? Bilimsel sosyalizmin kurucusu olan Marks «Politika, ekonominin öz ifadesidir»

dememiş mi idi? Şu halde doğru olan bu görüş, her yerde uygulanmalı ve sorunlar şu kadarı ekonomik, bu kadarı politik diye değil, tüm olarak «Kolonyalizm hangi yoldan önlenir?» «az gelişmişlik yer yüzünde nasıl kaldırılır?» biçiminde ortaya atılmalı idi.

Buna karşı başkanın verdiği cevap, bu ve benzeri sorunların ancak Birleşmiş Milletler Genel Kurulunu ilgilendireceği, oysa bu yuvarlak masa etrafında yalnız teknik çalışmaların kamu oyuna duyurulması imkânlarını araştırmak söz konusu olduğunu söylemekten ibaret kaldı.

Konferans boyunca Birleşmiş Milletler Örgütüne bağlı sürü sürü ihtisas organlarını yöneten saygıdeğer ünlü kişiler bize dünya ekonomik durumu hakkında uzun boylu bilgi sundular. Bunları birbirine bağlayıp özetlersek şöyle diyebiliriz:

Bugün yeryüzünde 3 milyar 200 milyon insan yaşamaktadır ve bu rakam her yıl boyuna yükselmektedir. Bu artış temposu ile dünva nüfusu 2 000 yılında 7 milyarı bulacaktır. Az gelişmiş milletlerin kalkınma hızı böyle gittiği takdirde, önümüzdeki yirmi - yirmi beş yıl içinde insanlığı büyük bir tehlike beklemektedir. Tehlikeyi vaktinde gören sayın uzmanlar plânlar yapmışlar. Programlar hazırlamışlar ve uygulanmak üzere bunları Birleşmiş Milletler ilgili organlarına sunmuşlardır. İlk tedbir olarak az gelişmiş milletler kalkınma hızının hiç değilse ortalama %5'e çıkarılması düşünülmüştür. Bütün gayretlere rağmen 1950 - 1960 yılları arasında bu hız ancak %4.5 olabilmış. 1960 tan sonra ise %4'e düşmüştür. Neden? Çünkü zengin ve hali vakti verinde devletler toolam ulusal gelirlerinin %1'ini dâva emrine vermek gerekirken çoğu bunu vanmamış. bu yüzden plân ve programlar büyük ölçüde aksamıştır. Bu gün Birleşmiş Milletlere mensup 8.000 uzman çeşitli geri kalmış memleketlerde hizmet görmekte, fakat Amerika'nın her yıl yaptığı 2,5 milyar dolarlık yardıma rağmen umulan randımanı verememektedir. Kalkınma plânı elbet kalkınmanın kendisi demek değildir. Kalkınma plânı tek basma elbet kalkınmayı sağlayamaz. Kalkınmayı sağlayabilmek için tüm Birleşmiş Milletler elele vermeli, herkes üzerine düşen görevi isteyerek, heves ederek sorum bilinci içinde verine getirmelidir. Bugün dünva nüfusunun üçte ikisi yarı aç yaşamakta, 700 milyon insan okuma yazma nimetinden bile yoksun bulunmaktadırlar. Bövle olduğu halde, Birleşmiş Milletlere çeşitli kaynaklardan buralara yapılan yardımların hemen yarısını bu ülkeler gene kendileri ödemektedirler. Bugün dünya ticaretinin hacmi yılda 200 milyar doları bulmuştur. Az gelişmiş milletlere bundan düşen pay hem çok azdır, hem de bir yandan ham madde fiyatları gerilediği, bir yandan da nüfus arttığı için yıldan yıla daha da azalmaktadır. İleri memleketler teknolojiye yönelmişlerdir. Petro - kimya endüstrisinin gelişmesi sentetik madde yapım imkânlarına her gün yeni ufuklar açmakta, bu yüzden az gelişmiş memleketler ürettikleri ham maddelere alıcı bulmakta güçlüğü uğramaktadırlar. Borçlandırma suretiyle yapılan yardımlar da faiz üstüne faiz binmesi yüzünden az gelişmiş ülkelere yararlı olamamaktadır. Durum değişmediği takdirde, borç almaya devam eden bir fa^kir devlet 1975 yılında aldığı borcun tamamını birikmiş borçların faizi olarak aynen ve derhal geri vermek gibi tuhaf bir zorunluğa düşecektir.

Bunu önlemenin çaresi az gelişmiş memleketlerin yıllık gelirlerini ilkin stabilize etmek, sonra da bu memleketlerin endüstrileşmelerini sağlamak, bunları durgun ekonomiden kurtarıp yaratıcı, dinamik ekonomiye kavuşturmadır. Bu maksatla Birleşmiş Milletler Sosyal ve Ekonomik Konseyi 1958 yılında Yeni Delhi'de milletlerarası büyük konferans toplamaya karar vermiş, şimdiden de hazırlıklara başlamıştır.

Bu içten açıklamaları birkaç sosyalist basm temsilcisi, heyecanlı fakat kırıcı olmayan sözlerle cevaplandırdılar. Onların sözlerini de arka arkaya eklersek :

— Birleşmiş Milletler Örgütü belli bir ideolojinin emrinde değildir, dediler. Orada biz de varız. Bizim de sözümüz duyulmalı, bizim de tecrübelerimizden milletler yararlanmalıdır. Elli yıl önce büyük bir devrim yapmış bir toplumuz. Elli yıl içinde elde ettiğimiz başarılardan Birleşmiş Milletler enformasyon organları neden hiç söz etmez? Misal olarak Kazakistan'ı alalım. Bu Orta Asya ülkesi elli yıl önce az gelişmiş milletlerin en az gelişmişlerinden biri idi, Okuma - yazma bilmiyenlerin sayısı %95'in üstünde, kapalı ilkel ekonomiye bağlı, makine yüzü görmemiş aşiret hayatı yasayan bir ülke idi. Kazakistan. Elli yıl içinde bu ülke tanınmaz hale gelmiştir. Okuma yazma bilmeveni kalmamış, hayat düzeyi yükselmiş, yarattığı endüstri gücü ile nice Avrupa memleketlerini sseride bırakmıştır. Ekonomikti, politikti diye birbirinden ayırarak dünya sorunlarını sulandırmaya çalışmamalıdır. Hep bir yana bakmakla gerçeği gör-meve imkân yoktur. Tehlikeden söz ediyorsunuz, ilgilileri uyarıyorsunuz, ama ne yapılması gerektiğini söylemiyoruz. İsa'nın mucizesi misali ekmeklerin kendiliğinden çoğalabileceğine her halde inanıyor olamazsınız. Bir elden verip öteki elden toplamakla fakir milletleri kalkındırmak olmaz. Yardım parolası altında geri kalmış ülkelere musallat olanlar da bilirler bunu. Kendi çıkarlarını üstün tutmasalar orada işleri ne bunların?

O halde ne yapmalı?

Birleşmiş Milletler ihtisas organları sosyalist memleketlerin başarılarını incelemeli, değerlendirmeli ve enformasyon servisleri aracılığı ile objektif olarak dünya kamu oyuna bildirmelidir. Tarihin akışı zaten sosyalizme yönelmiştir: Hiçbir güc bunu önle-yemiyecektir.

Sosyalist basın temsilcilerine verilen cevapta, gerek Sovyet Rusya, gerek öteki solcu ülkelerde elde edilen başarılarla dair Birleşmiş Milletler enformasyon servisleri tarafından gerekli bilgilerin objektif olarak dünya kamu oyuna zaman zaman verildiği ilgililerce söylendi.

Onsekiz yıl oluyor. 1949 yılında buna benzer milletlerarası bir toplantıya daha katılmıştım. Basm ve haberleşme özgürlüğü adı altında Cenevre'de toplanan o konferansa, şimdiki gibi yalnız Avrupalılar değil Birleşmiş Milletler üyesi tüm devletler çağrılmıştı. Konferans resmî bir nitelik taşıyordu. Biz de, Nihat Erim'in başkanlığında rahmetli Cemil Said Bar-las, Cihat Baban, ben ve başka arkadaşlarla delegasyon halinde orada bulunmuştuk. Gene Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyinin düzenlediği o konferansın amacı, milletlerarası haberleşme özgürlüğünü sağlamak ve dolaylı yoldan Doğu - Batı gerginliğini yumuş atmak, bir kelime ile Demirperdeyi biraz olsun aralamaktı.

Konferanstan hiçbir sonuç alınamamıştı. İki kampa bölünen delegasyonlar en basit kavramlar üzerinde anlaşamıyor, örneğin basm özgürlüğü, haberleşme özgürlüğü gibi deyimleri her taraf kendi işine geldiği biçimde tanımlamak eğiliminden kurtula-mıyordu. Genel Kurulda, olsun, Komisyonda olsun, tartışmalar sert ve kırıcı bir hava içinde geçiyordu. O kadar ki, yemek ya da dinlenmek için oturumlara ara verildiği zamanlar bir Batılı temsilci ile bir Doğulu temsilcinin kolkola girip beş dakika sohbet ettikleri bile görülmüyordu. Konferansın genel havası, resmen iki düşman bloka ayrılmış olan dünyanın o günkü durumunu gözlere batarcasına yansıtıyordu.

Bu kez Varşova toplantısında eski günlerin artık pek geride kaldığım görerek hem sevindim, hem de, ne yalan söyleyeyim- biraz hayret ettim. Demirperdenin çoktan tarihe karıştığını, haberleşme özgürlüğünün yeryüzünde büyük ölçüde geliştiğini bilmiyor değildim Ne var ki, o özgürlüğü ters taraftan kısıtlamak, Türkiye'yi bir yasaklar bölgesi halinde, değişen dünyadan koparıp tek basma kendi sınırlan içinde hapsedmeyi amaç edinmiş bizim gerici çevreler ne de olsa insanı şaşırıyorlar.

işte Varşova'dayız. Onlara göre burası hâlâ bir demirperde memleketi. Burada özgürlük yok, hayat yok, konuşmak yok, yazmak yok, izinsiz sokağa çıkmak yok.

Oysa burada onların bizde yok etmek istedikleri, ya da «Aman gelmesin!» diye gece korku içinde yataklarından sıçradıkları özgürlüklerin hepsi var. Burada din ve vicdan özgürlüğü var, çalışma özgürlüğü var, yeteneklerine göre okuyup yetişme özgürlüğü var- adam gibi yaşama özgürlüğü var, açlıktan ölmeme özgürlüğü var, inançlarından ve düşüncelerinden ötürü kötü kişi sayılmama özgürlüğü var.

★

★ *

Toplantıların son günü yaptığım konuşmada 1949 yılı ile bugün arasındaki umut verici değişikliğe dokundum. Sosyal ve ekonomik sistem ayrıcalıkları yüzünden milletler artık ortaçağda olduğu gibi birbirlerine kanlı bıçaklı düşman kesilmek huyunu yavaş yavaş bırakıyorlardı. Dünya sorunları çeşitli açılardan ortaya konuyor, bunlara çeşitli açılardan çözüm yolları aranıyor ve insanlar karşıt düşünceleri hoşgörü ile dinleyebiliyorlardı. Şüphesiz çözüm bekleyen çok önemli sorunlarla karşı karşıya idik. Dünya kamu oyunu kendi çalışmalarına daha yakından ilgilendirmek için Birleşmiş Milletler bu önemli sorunlar üzerine daha büyük bir cesaretle eğilmeye devam etmeli idi.

★

* *

Rejim ve sistem ayrılıklarına aldırış etmeksizin bütün basın temsilcilerinin birbirlerine dostluk gösterdiği ve yeni dostluklar kurduğu Varşova toplantısı başladığı gibi iyi ve temiz bir hava içinde sona erdi.

Polonya başkentine ait izlenimlerimi ayrıca yazacağım.

SON

TEL YAYINLARI

Koman Dizisi :

İnceleme Dizisi i

TOPRAK AĞALIĞININ KÖKENİ Muammer Sencer

20.—

10.—

10.—

10.—

10.—

1926 İNGİLTERE GENEL GREVİ John Murray

AŞIK VEYSEL Adnan Binyazar TEVFİK FİKRET Mehmet Bayrak NAZİM HİKMET Zühtü Bay?-

Gezi :

İSPANYA YAŞASIN ÖLÜM Kazancakıs

iki sovyet rusysı ve polonya

-\

NADİR NADİ

Bloklararası ilişkilerin ve yakınlaş -maların gerçekçi habercilerinden biri ve belki de aydınlarımız arasında ilki ünlü gazeteci, yazar NADİR NADİ'dir.

NADİR NADİ'nin , 50. yıldönümünden sonra Sovyetler Birliğini yansı -tan bu ilginç gezi notları, özellikle yeni boyutlarıyla komşu ülkenin görüntüsünü doğruların ışığında ve -ren ve eşine ancak batıda rastlana -bilen yorumlarıyla iki dönemin Sov -yet Rusya'sını anlatmaktadır.

Kitabın elinizdeki üçüncü basımına yazar,kitap biçiminde hiç yayımlanmamış olan Polonya izlenimlerine de yer vermekte ve bir orta avrupa ül -kesi olan Polonya'yı değişik boyut -larıyla ortaya koymaktadır.

m

TEL

YAYINLARI

Table of Contents

— 75 —

İLK BÜYÜKELÇİ
NADİR NADİ